

In Memoriam
2009

Professor Amnon Netzer

פרופ' אמנון נצר
(1934 – 2008)
(5694 – 5768)

Collection of Essays and Remembrances
In Honor of The First Anniversary of His Death

A Tribute by The Iranian Jewish Cultural Organization of California

Proceeds to be donated towards the continuation of Amnon Netzer's line of research and
to further the publication of his works.

In Memoriam: Amnon Netzer
Collection of Essays and Remembrances
In Honor of The First Anniversary of His Death

Date of Publication
February 2009

Produced and Published
By
The Iranian Jewish Cultural Organization of California

Idea and Production Supervision
George Haroonian

IJCO Board of Directors, Volunteering Member

Chief Editor
Payman Akhlaghi

Translations and Adaptations
Payman Akhlaghi

Text and Cover Design: **Payman Akhlaghi**
Cover Photo: Amnon Netzer, ca. 1998, Courtesy of **Nahid Pirnazar, Ph.D.**

© 2009, The Iranian Jewish Cultural Organization of California. All rights reserved.

Table of Contents

Author or Title	Page (English)	Page (Persian)	Original Language
Foreword by IJCO	7	7	Persian, English Tr.
Editor's Note	9	9	Persian and English
Spiritual Figures			
Rabbi David Shofet	11	11	Persian, English Tr.
Rabbi Yedidya Ezrahan	14	14	Persian, English Tr.
Rabbi David Zargari	17	18	Persian, English Tr.
Scholars			
Prof. Shaul Shaked	19	20	English, Persian Tr.
Prof. Ehsan Yarshater	21	22	Persian, English Tr.
Dr. Nahid Pirmazar	24	24	English and Persian
Shirin Dokht Daghighian	26	26	Persian, English Tr.
Dr. Daniel Tsadik	27	27	English, Persian Tr.
Synopsis of the 2008 Memorial at Ben Zvi Institute	31	30	Persian, English Tr.
Political Figures			
Lt. Gen. Sahul Mofaz	34	35	English, Persian Tr.
Queen Farah Pahlavi	35	36	Persian, English Tr.
Crown Prince Reza Pahlavi	36	37	Persian, English Tr.
Journalists			
Farnoosh Ram	37	38	Persian, English Tr.
Manoochehr Omidvar	39	41	Persian, English Tr.
Menasheh Amir	40	43	Persian, English Tr.
Friends of Culture			
Jack Mahfar	42	49	Persian, English Tr.
Dr. Shirzad Abrams (Ebrahimian)	44	51	Persian, English Tr.
George Haroonian	45	53	Persian, English Tr.
Appendix			
A Short Biography	48	--	English
Photo Essay	50	--	Persian and English

Foreword by
The Iranian Jewish Cultural Organization of California

“One who lives by love shall never die...”

Thus, Prof. Amnon Netzer ended his speech on September 17th, 1984, at an IJCO-sponsored ceremony in honor of Morteza Ney-Davood, the famed Iranian Jewish master of Persian Classical music. And what a fitting description it was of Amnon himself! His love of history, of humanity and of the beauties of life was unparalleled. It was a love that thousands and perhaps millions are bound to receive its repercussions, directly or indirectly, due to the widespread influence of his research. His academic and cultural impact is so great that his name undoubtedly will continue to live on for ages to come.

Prof. Netzer had first collaborated with IJCO on the April 22, 1984 ceremony in honor of the renowned Iranian Jewish historian, Dr. Habib Levy. Our bonding with him grew ever stronger over the next two decades as he helped our organization in realizing its humanitarian and cultural endeavors. Our immense sense of debt and gratitude toward him compelled us to take a small step in preserving and promoting his name and memory. We are certain that our community will support us in realizing the continuation of his line of research and the publication of his yet unpublished works.

For this collection, we asked several prominent figures, each of whom had been privileged to have known Amnon, the scholar and the man, through a unique personal or professional relationship. We are proud to say that the result has been an overwhelmingly touching, informative and inspiring album of memoires, appreciations and tributes for a man that succeeded to achieve modesty at the pinnacle of greatness. We also included two rather rare recordings of his voice, as nothing could have better served his memory than the kind waves of his wisdom.

A few years into his collaborations with IJCO, on August 26th 1990, Prof. Netzer addressed an audience, who this time had gathered to commemorate the recent passing of Maestro Morteza Nay-Davood, with the following words:

“...If we have any true capital, it’s not our bank savings, but our cultural treasures. These are the true capitals. These are what will remain forever. When speaking of a people, the future generations will not speak of the number of their buildings or the bank savings, but their poets, artists, musicians and scientists. After someone dies, he’s not remembered for his wealth, but for his cultural substance, the good he did for others, and how he managed to serve humanity. One’s value is not in what he *has*. One’s value is in what he *knows*...”

With these words, he summed up unequivocally what is upon each of us as members of our society. To that end, we have set it a priority to ensure that his line of research will continue, and that it will come to fruition after his death.

We thank our contributing writers for their heartfelt essays and memoirs, some of which were written exclusively for this collection; Dr. Nahid Pirnazar for contributing two of her own essays, as well as facilitating our job of collecting several pieces of material and for allowing us to reproduce the Amnon Netzer portrait on the cover; and Mr. Payman Akhlaghi for adaptations, translations and the design of this booklet with loving care.

More than a colleague, Amnon Netzer was a friend to us, and before he was a famed scholar, he was a great man. We humbly dedicate this booklet in honor of volumes he wrote in love of truth, in defending the innocence of his people, in depicting their centuries long sufferings, and in hoping to restore their pride and dignity.

George Haroonian
Board of Directors, IJCO

Los Angeles, January 2009

Editor's Note

It's a summer evening of 1992. A small group of community elders have gathered around a table to organize a ceremony in honor of one of the prominent Hachamim of the Iranian Jewish community. A young and inexperienced musician is also present. A few minutes into the discussion, one of the guests kindly smiles at the musician and gently warns, "please be mindful not to play anything in *the Isfahan...*", which is a Persian musical mode. Then, breaking the perplexed silence that follows, he explains innocently, with a tinge of shyness "...because the Rev. Hacham is from Kashan." The subtlety of the humor speaks volumes of the man's social tact, his musical knowledge, and his acute understanding of cultural nuances of the Iranian Jewish community. Everyone begins to laugh.

He is Amnon Netzer, the once pilot of the Israeli Air Force; the world's foremost authority on Iranian Jewish history, who is now considered the first to have established the methodological foundations for its study; one of the most revered and active figures in Iranian Studies worldwide; the distinguished professor at Hebrew University; advisor to the Israeli government in Judaism and Jewish affairs worldwide; the author of volumes of books and hundreds of scientific articles; violinist with a passion for Persian Classical music. Yet, despite his legendary fame, he feels genuinely modest...

It's spring evening of 2005. The first "Anthology of Modern Israeli Literature", selected and translated to Persian by Kamran Haimian has just been published in Los Angeles, to which Professor Netzer has kindly written an introduction. He has just turned seventy, and he's naturally more mindful of his time. But the cultural significance of this little book has not slipped his caring attention, and to everyone's surprise, he has accepted to speak in this regard at Kanoon Sokhan. He's young in spirit and his face belies his age. He seems to believe in the new generation. For his time and efforts he only receives two words – "thank you." It's as if it had been a duty for this hard-core historian to shed some light on the Israeli fiction and literature within the Persian society. At this time, no one but his closest colleagues know that he has refrained from publishing his

own works of fiction, out of modesty, or perhaps out of concern that they might create a distraction from his scholarly output...

His death in 2008 was a sudden blow to the Iranian Jewish culture worldwide. During more than 40 years of dedicated research, he had succeeded in unearthing a major portion of the intellectual, cultural, literary and historical achievements of Iranian Jewry from the oblivion of history, as well as illuminating centuries of torments and sufferings which they had endured. Through his words and research, he restored the dignity and pride of Iranian Jews amongst the international Jewish communities.

We have tried to portray him through the eyes of those who knew him up close and personal, his colleagues, students and friends. In this regard, we allowed repetition as corroboration of the truth. For the sake of cohesion, all entries have gone through degrees of editorial modifications, but with an utmost care in preserving their content and tone. An attempt was made to reflect all entries in both Persian and English. Our ultimate goal was to pay our debt and gratitude to a great man who touched lives as he lived, and our hope is that his yet unpublished works will some day reach their deserved audience. To better serve his memory, we have also attached to this booklet two audio files of his speeches.

But perhaps above all, this “memorial book” reminds us of the beauty of righteousness at the heart of the material world, since as multifaceted as he was, his aspects seem to share in a common trait – his uncompromising honesty, his moral ingenuity. At the end, one finds himself in amazement, left with one simple thought: *Amnon Netzer was a good man...*

February 2008, Los Angeles

Rabbi David Shofet

A Bright Star in Our Sky

In the modern history of the Iranian Jewish people, a star shone so brightly, and he went out too soon. Dr. Amnon Netzer was a scholar and a historian, who felt an immense personal responsibility toward the ancient and modern history of his people in Iran. He wished to discover what had gone on to them throughout ages in the vastness of that country, and to write the facts of history based on credible documents and evidence, which withstood the highest academic standards of historical research.

Writing chronicles had indeed been an interwoven part of the cultural fabric of Jewish societies, wherever they lived or were allowed to live. In this regard, the texts of the *tanach*, The Jewish Bible, were a principle model, since the larger part of its twenty-four books concerned a retelling of historical events, as well as moral and philosophical lessons drawn from those narratives. In Europe, at the beginning of the nineteenth century, studies of Jewish history began at universities and at the Jewish institutions for higher education. Heinrich Graetz, the famed Jewish historian, wrote the first comprehensive history of Jewish people, and yet neither he nor his followers, all of whom European Jewish scholars, wrote anything substantial or noteworthy on the history of Iranian Jewry.

Dr. Amnon Netzer should rightly be considered the first scholar ever who dedicated his entire adult life indefatigably to establishing the foundations of a scientific historiography of Iranian Jewry. He well knew that to begin his monumental task, he had to first acquire first-hand historical sources, which mainly consisted of what had survived

(*) Rabbi David Shofet is the chief rabbi of the Iranian Jewish community of Los Angeles. This English text is an adaptation of the original in Persian, written exclusively for this memorial booklet.

from the writings of the Iranian Jews, as well as those reports written about them by non-Jewish historians, travelers and foreign envoys. To this end, he searched and researched all major libraries and archives in Iran and around the world, and he also collected as much as possible of the Persian Jewish historical manuscripts on all subjects, from religious texts to poetry and literature, history, mysticism and philosophy.

I met Dr. Netzer in Iran, Israel and the United States. Our strong friendship began when he first returned to Iran and visited my father, the late Hacham Yedidiah Shofet. My father welcomed him to study the manuscripts of his library. Given their mutual interest in the Judeo-Persian literature and history, they could spend hours sharing their knowledge and ideas on the subject. Among the volumes of Hacham Yedidia Shofet's library, Dr. Netzer found one of the three manuscripts of the philosophical book "Hovot Yehuda", written by Rabbi Yehuda ben El'azar. Dr. Netzer would later prepare a scholarly edition of this book, with an introduction, translation, commentary and a list of resources, which was eventually published by the Ben Zvi institute of Jerusalem in 5755 H.C. (1995 C.E.).

Our friendship continued in the following years, and in 1983, I invited him to stay with us in Los Angeles. That short visit led to two lectures presented by him on the 7th and 15th of April, 1983, at our Persian congregation, which at the time convened at a hall at the "Beth Jacob Synagogue". The first speech was about "Political Changes in the Middle-East Over the Last Decade, and the Arab, Israeli and Iranian Relations"; the second was about "The Contemporary History of Iranian Jews in Relation to the Islamic Republic." This trip had some major positive results for our community.

Dr. Netzer's future visits to Los Angeles, his elucidations of Iranian Jewish history and the descriptions of his ongoing research, expanded our community's knowledge of the subject, and it aroused an enthusiasm toward further education in this field. Thus, it was most unfortunate that his life didn't last enough to let him put the fruit of his decades-long research into an organized, comprehensive scientific publication. I further regret that we, the community and his friends, didn't appreciate enough the value of this priceless gem, and that we didn't seek enough of his God-given and acquired gifts.

One of the most evident characteristics of Prof. Amnon Netzer was that in discussing any subject, whether in writing, in debates or in conversations, he would follow the rule of intellect, logic and reasoning. He would analyze everything with a critical view. He was never prejudiced by the financial or academic standing of an individual, but instead, he had only facts and truths on his mind. Still, behind his “cold logic” beat a warm and compassionate heart. Often, he helped out students in dire financial needs out of his own limited salary, himself leading a simple, humble life.

In our friendly meetings, I was surprised to learn about his vast knowledge of Persian poetry, his skillful playing of violin, and his knowledge of the Persian traditional music system known as *radif*. Although not an observant of religious rituals, he was faithful to the Jewish way. Every year, he studied the twenty-four books of the Torah, and all along, he respected religious people of all groups.

He was a discreet man, and despite his knowledge of the illness for years, he kept it hidden even from his closest friends. When they found out about it, they did all they could, but the treatments led to no avail. His will, written on a white piece of paper, read: “I want to be buried next to my mother’s grave in Israel, and my gravestone should only read ‘Amnon Netzer’.” This is itself a reflection of the infinite modesty of this great scholar.

As a Talmudic aphorism says, “alas, such people leave us, and the likes of them are nowhere to be found again.”

Salutes and gratitude to his soul and his memory.

Los Angeles, Tevet 5769, January 2009

Rabbi Yedidya Ezrahan

In Memory of the True Son of Iranian Jewry

"והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע,
ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד." (דניאל, 12:3)

“The erudite ones shall shine as the light of the sky, And those who lead people to righteousness, shall glow like the stars, forever.” (*Daniel*, 12:3)

Prof. Amnon Netzer was *a star of a scholar*, whose knowledge illuminated the world, and whose warmth gave a new life to the history of Iranian Jewish people. I first met him in 1973, when he had returned to Iran to speak at Tehran University about Iranian history and its ancient languages, besides a brief discussion of Iranian Jewish history. Over the following three decades, I often met with him in Israel and New York, always learning from his vast knowledge.

He spoke twice at our New York congregation, once relating the perplexing question of the Holocaust to the week’s reading portion of the Torah, *Parashat Nitzavim*, saying that he had just found the answer in this *parashah*, and it was the concept of *הסתרת פנים*, “God hiding his face.”, i.e. “God ignoring the Jewish people.”

Prof. Netzer wrote hundreds of research papers and thousands of other historical articles, and he had them published in different languages, or he donated them to libraries and the media for the global Persian society. He would also read my books and would ask me to have a second copy donated to the library of Hebrew University of Jerusalem. He spent decades in libraries and dusty archives of synagogues, churches, museums and personal collections all over the world, looking through old books and religious

(*) Rabbi Yedidya Ezrahan is the chief rabbi of the Iranian Jewish community of New York. The present text is a summary adaptation of an original essay by him in memory of Prof. Amnon Netzer, first published in 2008 in *Shofar of New York*, concerning Netzer’s important work, *Hovot Yehuda*.

manuscripts, not leaving out a single valuable scrap of paper. He was searching for the lost history of the Iranian Jews and the writings of the wise members of this community, and he wanted to bring to light its great figures from the oblivion of history. He found everything he could, and he took thousands of notes.

Netzer's groundbreaking discovery and his study of the life and works of a seventeenth century Iranian Jewish scholar, Rabbi Yehuda ben El'azar Kashi, would have been sufficient to immortalize his name; and yet, this was only one among hundreds of the fruits of his research. The result was *Hovot Yehuda*, or "The Duties of Juda", a scholarly edition of Rabbi Yehuda's surviving manuscripts, published in 1995 by the Ben Zvi institute of Jerusalem, with Netzer's translation, introduction and commentaries. Here, a summary of this study can shed some light on the importance of Amnon Netzer's contribution to our culture and history.

Prof. Netzer wrote that since his first encounter with the book, he had known of the significance of its sophisticated content, one of the most difficult of all Judeo-Persian manuscripts. Its writer, Rabbi Yehuda ben El'azar, a practitioner of medicine by profession, had spoken on almost all of the intellectual disciplines of his time. A thorough understanding of his work required a working knowledge of then, seven scientific disciplines, and a study of the work led to the opening of new doors on knowledge, and to an understanding of Torah in the broad sense of the word.

From Amnon Netzer's work, it appears that Rabbi Yehuda was possibly the greatest known scholar of the Iranian Jewish history. He resembled Maimonides in that he wanted to gain a rational understanding of religious doctrines. He had a detailed knowledge of Torah, philosophy and natural sciences, and he was widely aware of the works of his contemporaries. On a larger scale, it became known that the contemporary Jews of Isfahan, another major Iranian city, had a tradition of philosophical debates, and that every member of their community studied *tanach*, i.e. The Jewish Bible.

While Rabbi Yehuda revealed little directly about himself, Prof. Netzer's extensive research succeeded in unearthing much about Yehuda's life and the historical context in which he lived. For instance, it became known that his father El'azar was a rabbi that had been compelled under torture and public threat by the local government to convert to

Islam, along with other Jews of Kashan, a painful order that would be reversed a few years later through the mediations of a Muslim sufi intellectual. His life also coincided with the saga of Shabetai Sevy, also known as “the fake Messiah”, which had negative consequences for the Jews of Iran, who were living in a Muslim society. Rabbi Yehuda, having personally sensed the danger that lied ahead of Jews, reacted against this affair with determination. On another note, he also complained of the discrimination against Jewish professionals within the Iranian society, and he also criticized Jewish rabbis for evading philosophical contemplations on the Torah.

Hovot Yehuda is one of the most important of all surviving Judeo-Persian manuscripts, written in a combination of Persian, Aramic, Hebrew and Arabic words, quoting on occasion verses from classical Persian poetry. It became clear that Rabbi Yehuda had studied the Arabic text of *A Guide for the Perplexed*, Mamimonides’ major philosophical work, and his thinking style was very similar to that philosopher. But his references included a much wider array of sources, from *tanach*, *midrash* and *Zohar* to the works of Rabbi Yehuda Halevi, Rabbi David of Sirion, besides Al-Farabi, Nassireddin Tousi, Plato and Aristotle, Avicena, Ibn al-Roshd and Qazzali, and the Qoran. Netzer’s study suggested that the core of Rabbi Yehuda’s teachings included some of the core philosophical and ideological issues of Judaism, such as its credo, God and our knowledge of Him, Torah and its scientific, philosophical, social, medical and economic importance, etc.

With his discovery and his thorough introduction of this work to the world, Prof. Netzer rejuvenated the long subdued dignity of the Iranian Jewish community and its pride in its intellectual history, particularly among the world Jewry. And again I emphasize that this work was only one of hundreds of other worthy research projects that Prof. Netzer undertook and saw through fruition. I hope that other scholars will follow suit to discover and introduce the likes of Rabbi Yehuda to the world.

I humbly pray, May the soul of this great man rest in peace, And may his memory be alive forever.

New York, 2008

Rabbi David Zargari

His Laughter Reflected the Beauties of His Soul

בס"ד

Obviously, one meets many people through life, but very few of them would leave an ineradicable impression on us. For this humble, Prof. Amnon Netzer was one of those few.

Above all, it was his smiling and happy face which absorbed his audience in awe! In Jewish Kabala, the word פְּנִים (pah-Nim), meaning “the human face” reveals the person’s פְּנִים (peh-Nim), that is “his inner corners and *neshamah*”. In this regard, a happily smiling or laughing face signifies a very special soul.

Each time we met was an absorbing and illuminating experience, especially since knowing about history is one of the commands of *Torateynu Hakedushah*, as it reads (Deuteronomy, 32:7): “Remember the days past, and think about the bygone ages; Ask your father to speak to you of the past, and have your elders tell you of history.” In this regard, particularly his unparalleled knowledge of the history of Iranian Jews kept me eager to further meet with this erudite scholar.

I remember vividly a gathering at which he emphasized the necessity of a Jewish upbringing and education, he encouraged the activities of Jewish educational institutions, and he reminded the audience that what distinguished Judaism from the rest of the major religions of the world was the “practical commandments” of Torah, such as Sabbath,

(* Rabbi David Zargari is the founder and chief rabbi of Torat Hayim Hebrew Academy and Synagogue, and Kollel of Los Angeles.. The present text has been adapted from the original Persian, written exclusively for this collection.

festivities, *kashrut* and the like; otherwise, in terms of their overall philosophical views, e.g. the existence of God, that we have all been created by him, the existence of *neshamah* (soul) and the afterlife, etc., all these religions shared in more or less common grounds! Prof. Netzer was happy to say that his own children had decided to study at different *yeshivot* to become familiar with the roots of Kabala and Judaism, and to apply those teachings in their daily lives.

I owe my acquaintance with Prof. Amnon Netzer to my dear friend, the late Massood Haroonian, who once visited our home along with Prof. Netzer during Sukkot. Interestingly, Prof. Netzer later mailed to us several educational toys for my children! I regret that long before that first meeting, I had not got to know him during my years of education at Hebrew University of Jerusalem, where he taught for almost 40 years, so that I could have learned more of his teachings.

– זכרונו לברכה.

May his soul rest in peace, and may he be remembered for good.

Los Angeles, January 2009

Prof. Shaul Shaked

Amnon, My Colleague, My Friend

Amnon was my friend for close to forty years. It is not easy to summarize in a few words this long association, and this is not the right time to do it. We were partners in establishing Iranian Studies at the Hebrew University in 1970. I first met him about a year earlier in Chicago, where I was on a short visit, and he was teaching at the University of Illinois at Urbana. He was keen to come back to Israel after having completed his doctoral studies at Columbia University. It was obvious to me from the first moment that he would be a valuable colleague. Apart from his intellectual and academic qualifications, he had that simple and natural elegance that was so characteristic of him throughout his life, and which he preserved until the very end. We never had a quarrel or a serious difference of opinion. His judgment was always fair and well-balanced. He never displayed any personal ambition or jealousy, except for his constant effort to do the best for scholarship, for the community, for the university, for the country.

He did his utmost to help the Israeli Defence Force in time of need, and helped the Bikur Cholim Hospital when it got into a crisis. These are just two of the things that I got to know of his activities, but he never boasted of his exploits. Amnon never asked for anything for himself and never burdened anyone with his troubles. And God knows that he had some difficulties in his life. He lived austere and modestly, never spending

(*) Prof. Shaul Shaked is professor emeritus at the Department of Asian, African and Middle Eastern Studies, Hebrew University of Jerusalem. His research includes, among others, an emphasis on ancient Persian languages and early Judeo-Persian language and literature. The original text was first presented at the funeral ceremony of the late Amnon Netzer, on February 20th, 2008, Rishon Letzion, Israel. It has been slightly modified for the present publication.

anything on himself, no frills, no superfluous items. His scholarship was clear and meticulous. He never took a shortcut; he always wanted to have his facts and figures right; he aimed at achieving a clear overall view of historical questions. He often undertook studies that demanded a great deal of patience and trouble, and he always wanted to be judged by the highest and the most demanding standards. He unfailingly measured up to the difficult tasks that he set himself to do.

During the 1970's, he made several journeys to Iran to collect material of various kinds: Jewish dialects, Judeo-Persian manuscripts, historical documents. He set himself the goal of uncovering as much of the past of the Jewish communities in Iran as possible, and he did more in this field than any other scholar, living or dead. His catalogue of the Judeo-Persian manuscripts in the Ben-Zvi Institute is the most complete and the most accurate history of Judeo-Persian literature that we possess, and it's a model of a scholar's work.

Amnon was truthful and honest—sometimes painfully truthful—without ever being blunt. He could not easily stand hypocrisy and underhand behavior, but he would most often react to such phenomena by withdrawing, rather than by confrontation or denouncing. He would usually make it seem as if he were to blame. In most cases, this was probably more effective than an open word of rebuke. Some of the people whom he encountered may not have noticed the gentle irony behind his self-effacing words.

Amnon will be remembered for the immense contribution which he made to the study of Iranian history, the study of Judeo-Persian literature, and of the Jewish presence in Iran. He will be cherished for teaching generations of students and advising many colleagues. He will be admired for his humanity and kindness. Above all, I believe that he will be looked up to as a model of faithfulness, honesty and truth.

I hope that we shall have the opportunity and the means to erect an appropriate memorial for his life's work. I am confident that his many friends and admirers, in Israel and throughout the world, will help us.

May he rest in peace, and may his memory be blessed.

Jerusalem, February 15th, 2008

Prof. Ehsan Yarshater

A Note on Amnon Netzer

The untimely passing of Amnon Netzer, Professor of Persian Studies at the Hebrew University of Jerusalem, deprived the field of Iranian Studies of an indefatigable, passionate and prolific scholar.

His months-long treatment at the UCLA Medical Center for liver-related mulfunctions ultimately proved unsuccessful, as the expected liver-transplant was not realized in time. He died having received deep care and concern from his many friends and colleagues, especially from Dr. Nahid Pirnazar, a colleague and friend, and Mr. Jack Mahfar, who had made every effort to fly him over from Jerusalem to Los Angeles for treatment.

The Netzer family were originally from Isfahan, but he was born in 1934 in Rasht, a city in the northern provinces of Iran. He immigrated to Israel in 1950, and for awhile, he joined a *kibbutz* community. Following the completion of his military duties, he began studying at the Hebrew University in 1955, receiving his bachelor's degree in Middle-Eastern Studies and International Relations. He then joined Voice of Israel and initiated the broadcasting of programs in Farsi for that radio. In 1963, he came to Columbia

(*) Prof. Ehsan Yarshater is Professor Emeritus of Iranian Studies, and Director for Iranian Studies at School of International and Public Affairs, Columbia University. He is the editor in chief of *Encyclopedia Iranica*, and he was one of Amnon Netzer's professors during his graduate studies at CU. The present text is adapted from the original Persian, first published as "Note 37/140" in *Iran-Shenasi* (Iranian Studies), Yr. 20, Spring 2008, No.1, pp. 16-18. Yarshater had also previously contributed in English to the March 27th, 2008 memorial at Nessah Synagogue.

University to continue his graduate studies in the United States; by 1969, he had received both his M.A. and his Ph.D. in Iranian and Judeo-Persian Studies from the same university.

After teaching for a year at University of Illinois, he was called back to Israel to participate in establishing an Iranian Studies division in The Hebrew University of Jerusalem. Thereafter, for years, he acted as the director of the Department of Iranian, Indian and Armenian Studies at that university, until his retirement in 2003. Yet, until the illness would allow, he never completely abandoned teaching.

Amnon Netzer dedicated his whole life to the research and the study of Persian culture and literature, especially the history of Iranian Jews, their literature, the Judeo-Persian language and the manuscripts written in this language. Besides training many students in this field, he was instrumental in developing Persian programs for the Voice of Israel. He wrote many books and articles in Persian, Hebrew and English. His numerous Persian articles were mostly published in the Persian Jewish magazines of the United States.

Netzer was also an advisor to *Encyclopedia Iranica* for Persian Jewish history and literature, and many of his articles have been published in this encyclopedia. All the years that I knew him as a friend, as well as a colleague, I always found him ready to serve the Iranian culture, and to illuminate Jewish contributions to this culture. Upon my request, he prepared an anthology of the works of Persian Jewish poets, which was included in the 1973 publication, *Farhangeh Iran-Zamin*, i.e. “The Persian Culture”. This book was later translated to Arabic by Prof. Mohammad Nouralddin Abdol-mon’em under the title *Al-adab-al-farsi andeh Yahoud Irani*.

Along with Prof. Shaul Shaked, one of the leading scholars of the Pahlavi and Aramaic languages and the Zoroastrian religion, and a member of the Israeli Academy, they founded a series of bi-annual conferences on Judeo-Persian studies, and they oversaw the publications of these papers in several collections.

Netzer also founded the *Padyavand* series, a collection of articles which includes research papers by various experts and scholars about the history, literature and language of the Jews of Iran in the broad sense of the word, i.e. the lands in which one of the

Persian languages has ever been spoken, and in which Jewish people have ever lived. The first volume of this series was published in 1996, followed by two more volumes. I hope that one of his colleagues will continue to publish this helpful collection.

In April 2003, The Hebrew University and the Ben Zvi Institute convened a conference in his honor, during which he received immense adoration and admiration, being appreciated for his prolific body of research, publications, and services.

Netzer had a healthy personality; he was peace-seeking and modest, well-dressed and handsome. From what was said, published and done after his passing in magazines, in radio and TV programs and at highly-attended memorials in his honor throughout the world, it became clear how beloved this man had been all through his life. In this regard, the beautifully written articles by Mr. Manouchehr Omidvar in *Payam* are especially some enjoyable readings.

Although Netzer has left us, his life will no doubt continue through his numerous works.

Nahid Pirnazar, Ph.D.

An Obituary

If we are lucky, we may encounter a person who leaves an indelible mark on our lives. Today we come together to say farewell to Professor Amnon Netzer, who has made such a mark, on not one, but hundreds of lives, including my own. As a man or as a scholar, he has been able to touch people's lives in a multitude of ways, leaving his name imprinted on the minds and hearts of people as diverse in their backgrounds as they may be in their nationalities.

I consider myself privileged to have known Professor Netzer foremost as his student. As a visiting Ph.D. committee member, while I pursued my degree in Judeo-Persian studies at the University of California, Los Angeles, Professor Netzer's high academic standards instilled in me an appreciation for academic integrity and dignity. As a mentor and a friend, I was awed by his honesty, humility, and the many talents and passions he explored outside of his profession. In working with him through various Iranian communal organizations in Los Angeles, I also learned of his great humanity, compassion and sense of civic responsibility.

While generations to come will remember Professor Netzer for his contributions to the fields of Iranian and Judaic studies, it is the students and the researchers who will understand the full depth and integrity of his work. Professor Netzer was one of the rare genii that emerge once in a few centuries. His knowledge of his field was both

(*) Dr. Nahid Pirnazar received her Ph.D. in Iranian Studies from UCLA, where she currently teaches on the History of Iranian Jews and the Judeo-Persian Literature. She assisted Prof. Netzer in several projects, and she remains an advocate of his legacy. The present text is taken from her original speech in English, first delivered on February 20th, 2008, at the funeral ceremony in Israel.

comprehensive and diverse. What set him apart was his ability to present the history of Iranian Jewry in the context of solid academic evidence, not his personal feelings or agenda. The international field of Iranian studies has lost a great scholar whose place will not be easily filled.

To commemorate his contributions and to honor his wishes as a pioneer in the field of Iranian Studies in this part of the world, it is upon his students to carry on his tradition of excellence and scholarship. In the meantime, I hope that The Hebrew University, which Professor Netzer always considered to be his home, will continue to be in the forefront of academic research and the education of students in this field. May Hebrew University's reputation and academic prestige for Iranian Studies, as well as the newer programs being developed at other universities throughout Israel, continue to reflect and honor the intellectual integrity for which Professor Netzer always strove. Just as I hope for this from the universities in Israel, as a member of Iranian Studies at the University of California, Los Angeles, I add that we will also commit ourselves to preserve and to pass on his legacy.

May his soul rest in peace...

Jerusalem, February 20th, 2008

Shirin Dokht Daghighian

He Deciphered the Language of Almond

He had no need being like others, since he was best by just being himself.

He filled a niche in the world, where only Amnon Netzer was meant to take.

He brought that scion to fruition which was every man's *raison d'être* for coming into the universe.

He was the genuine version of himself, same as he would never put a copy above its original source.

He was the decipherer of almond's language in newborn fields, and he took a fitting name and fame for himself: *Amnon Netzer*.

He had understood the pure sense of power; hence, he had no more a need to bow before power.

He realized the meaning of truth in expanding the horizons and in opening new paths, because he knew that truth would not tread in narrow roads, and that its manifestation asked for a horizon which measured up to its breadth.

He knew knowledge, and he knew that it wouldn't come readily, but also, that once it came, it wouldn't leave easily.

He understood persistence to have a meaning only in the context of the good: in peace, in science and in face-to-face human dialogue.

He had reached greatness because he long taught and raised the little ones to grow.

Amnon Netzer was a simple man, who preferred white sheets of paper a bit more than the colored face of the bill, and who found immortality in this very simplicity...

Los Angeles, January 8th, 2009

(*) Ms. Shirin Dokht Daghighian is widely recognized as one of foremost scholarly and literary figures of the Iranian society and the Iranian Jewish community worldwide. Over the years, she and the late Amnon Netzer had formed a fruitful intellectual dialogue, and she collaborated with him twice in the annual conferences of Center for Iranian Jewish Oral History. The editor hopes that the poetry of the original essay in Persian, also found in this collection, has been preserved in the translation.

Daniel Tsadik, Ph.D.

בס"ד

My Teacher, Amnon Netzer

It's difficult to speak of Prof. Netzer, ז"ל, in the past tense. After all, it was less than six years ago, on the evening of April the 9th, 2003, that many of his colleagues, students and friends came together at the Hebrew University of Jerusalem to honor him on the occasion of his retirement. As one of the speakers of the night, I recalled the first time I had heard of the name "Amnon Netzer". I was in the 9th or 10th year of high school, rather distant from the Persian Jewry, or Iran in general. That was when a teacher of mine introduced me to an article published in the journal *Pe'amim*. The article dealt with the subject of Moses Montefiore and his attitude towards the Jewish people of Iran. It was written by Prof. Amnon Netzer.¹ I think this was the very first scholarly paper I read on Iranian Jews, and as I realized later, it was not a coincidence that Prof. Netzer had been the author, as he was in fact one of the pioneers of this field. As time passed, that article became one of many among his writings that would continue to enrich my knowledge, *our* knowledge, of this hitherto isolated field of study.

Later, as an undergraduate student at the Hebrew University, I remember Amnon Netzer, the teacher. He would always arrive in class with a smile on the face, sometimes even with a laughter. To date, even as I say this, I can still hear the sound of his lively laugh resonate in my ears. He would then listen to the students, most of whom had just

(*) Dr. Daniel Tsadik, a Fulbright scholar, received his Ph.D. in 2002 from Yale University, specializing in Iranian and Middle-Eastern history, and the history of Jews under Islam. The present text has been adapted by the editor from Dr. Tsadik's essay, originally written in March 2008, in memory of Amnon Netzer..

¹ A. Netzer, "Montefiore and the Jews of Persia", *Pe'amim*, 20 (1984), 55-67.

embarked upon their first steps in the field, with his unique kindness —correcting them, commenting on their ideas, enlightening them—and he would always do this in good taste, in a calm way, while he truly listened to each of us, regardless of our ranks. In retrospect, I remember something about him, which captured my eyes as a student. He would arrive in class, of course, with the reading assignments, but also with a long, sharpened pencil. He was always prepared to write down, to take a note, even if it were a point simply offered by a student. The man never ceased to learn. Today, for me, the thought of his pencil signifies his modesty, a modesty that came with a person whose profession—his fighting tool, the better part of his world, or so it seems to me—was and remained pure and serious scholarship.

Prof. Netzer deeply and actively cared for his students—and I can bear witness to this. As my B.A. studies neared completion, he researched for and found for me the necessary scholarships to continue my education. He advised me to proceed with my studies abroad, and once I had received my Ph.D. from The Yale University and before my return to Israel, he gave me a precise portrait of then current situation in academia, while also suggesting some realistic avenues for me to explore. Over the years, he proved that he would never abandon his students, as he always remained willing to help. Once, upon my request, he reviewed an article of mine before publication, returning it to me with enlightening comments—again written with his pencil— comments that contributed to the final version of my paper.

Prof. Amnon Netzer was a teacher, but not just to his university students, as the circle of his pupils encompassed a much broader range of people, those who sought his knowledge, and who belonged to all social echelons of the Iranian Jewish community, both in Israel and abroad. In my own Jerusalem neighborhood, “lay” Iranian Jews would occasionally ask me whether I had recently seen Prof. Netzer, if I had talked to him, or whether he had already returned to Israel, so that they could pose their questions to him. One realized in amazement that for so many people of all walks of life, he was the address for knowledge and scholarship.

The Talmud (*Talmud Yerushalmi*, “Sheqalim, 2:5”) reads: “One does not need to publicize the righteous ones; their sayings constitute their memorial.”² And indeed, the points raised and said by the late Amnon Netzer do evoke his memory, speak on his own behalf, and engrave him in one’s consciousness. Prof. Netzer wrote in various and diverse fields of knowledge in regards to the Jews of Iran. In many of these fields he was an undisputed pioneer, a groundbreaking scholar. He wrote on the literature, music, and poetry of the Jews of Iran; on the history of the Jews of Mashhad; and on different trends of the educational system of the Alliance Israélite Universelle in Iran. He taught us about anti-Semitism, and yet the Zionist activity in Iran; Iranian Jews under the Islamic Republic government; the several spoken languages of the Iranian Jewish communities; the Jewish press of that country; even on “the swearing, curses and the oaths”, i.e. the vernacular of the Jews of Isfahan; etc. And these were a mere fraction of his prolific portfolio.³

His other highly significant publications include, among others, *Manuscripts of the Jews of Persia in The Ben Zvi Institute*,⁴ and especially, the scholarly edition of one of the most important intellectual works of the Jews of Iran, if not the most important of them all, i.e. *The Duties of Judah (Hovot Yehuda)*, by the 17th century Rabbi Yehudah ben El’azar.⁵ Awhile before his passing, he told me that almost 80 percent of his extensive work on Shahin, regarded as the greatest poet of the Jews of Iran, was already done. I ask, “who is now left with the expertise to continue from which point Netzer’s pencil turned silent?”

Through his research, Amnon Netzer taught us how to write in a clean, direct and unbiased method, i.e. the objective, “cold” way of scholarly writing—and yet, it’s evident that the main subject of his studies, the Jews of Iran, was a subject close to his heart. I often remember the dedication line of one of his articles, an elaborate research on the

² "אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הם זכרונם."

³ For the most complete list of Prof. A. Netzer’s publications, see: A. Netzer, *An Annotated Bibliography* (Jerusalem: Hebrew University of Jerusalem, 2004); also found at: <http://thegraduatesociety.org/images/author-padia-others.pdf> or at <http://www.daneshvaran.org/images/author-padia-others.pdf>.

⁴ A. Netzer, *Manuscripts of the Jews of Persia in The Ben Zvi Institute* (Jerusalem: Ben Zvi Institute, 1985).

⁵ Yehudah ben El’azar, *Duties of Judah* (Jerusalem: Ben Zvi Institute, 1995), edited, translated and introduced by A. Netzer.

persecutions and the forced conversions of Jews in the 17th century Iran,⁶ which read as follows: “In memory of Rabbi Aba, *zs”l*, the Rabbi of the Jews of Isfahan: Killed on Sabbath, the 25th of Heshvan 5380, i.e. November the 2nd, 1619.”⁷ There, Prof. Netzer described Rabbi Aba as a person who by his refusal to convert to Islam, chose to die for the sake of G-od and Judaism. It is clear that the meritorious deeds of the early generations, including the likes of Rabbi Aba, did leave their imprint on Amnon Netzer, the scholar and the man.

Az ostad shenidan-e ‘elm beh az khwandan ast— “hearing the master’s lessons from himself is better than reading them”—so tells us the Judeo-Persian *Duties of Judah* in Netzer’s edition.⁸ Today, this saying is highly relevant to us. We will no doubt continue to read Prof. Netzer’s numerous works and to receive his wisdom from his writings. But we do lament, and rightly so, for being now deprived of hearing those lessons directly from our teacher himself.

Alas, much too soon, we lost the man. Before his time, we lost one who still had much left to live, much more to give. In the untimely passing of Prof. Amnon Netzer, the academic world of the Iranian Jews and that of Iran in general, has lost one of its highest ranking and most valued scholars. Along with many others, I also grieve personally for the loss of a teacher.

The loss is huge, and the grief is deep. My condolences go to his family, and to the public, colleagues, pupils, and all others who cherish his memory.

May his memory be blessed.

New York, February 2008, rev. 2009

⁶ A. Netzer, “Persecution of Iranian Jewry in the 17th Century”, *Pe’amim* 6 (1980), 33-56.

⁷ The calendar conversion was recalculated for this publication.

⁸ Yehudah ben El’azar, *Duties of Judah*, 233, 468.

Synopsis of
The Netzer Memorial Ceremony
At the Ben Zvi Institute
Jerusalem, March 16th, 2008

(*) The following is an abridged English adaptation a report, originally written in Persian by **Ms. Farnoosh Ram**, the director of the Persian Voice of Israel. An extended version of this report can be found in the Persian section of the present collection.

On Sunday, March 16th, 2008, 30 days after the untimely death of Prof. Amnon Netzer, a memorial ceremony was organized by The Hebrew University of Jerusalem and The Ben Zvi Institute, during which several of his colleagues and other prominent scholarly figures spoke in his honor.

Prof. Netzer is largely believed to have been the greatest Iranian-born Israeli scholar, a prolific writer who single-handedly contributed more than anyone else to the study of Iranian Jewish history and culture, arts and literature. Yet his research went well beyond the Iranian Jewry, as he was considered a world authority on Iranian history and its literature in general. He was buried in Israel, a country which he had lived in and loved for more than half of a century.

At this ceremony, first **the director of the Ben Zvi Institute** began by saying that it would be hard to fill the void left by the passing of a scholar such as Amnon. He described Prof. Netzer's readiness to share his knowledge with others as "a blessing". Prof. Netzer had a long and continuous relationship with the institute, as a result of which, he wrote thirteen important books on the history of Iran and centuries of Jewish life in that country for publication by this institute, each of them being a product of his long and extensive research. Also, the publication of *Iran*, a book in Hebrew, that follows the story of Iran and Iranian Jewry through several millennia, couldn't have been possible without Netzer's continuous advice.

Next **Prof. Michael Zand**, another prominent scholar of Middle-Eastern studies at The Hebrew University of Jerusalem said that his scholarly life was full of fond memories of Amnon Netzer. As a scholar, Amnon's research on Iran was not limited to the current boundaries of the country, since in his view, other cities and provinces such as

Samarqand, Bokhara, Harat and the like, were also a part of the Persian-speaking lands. He knew much about the life, literature, culture and arts of these areas, and particularly, he had studied closely the life of Jews in those regions. Prof. Zand added that he had observed how Amnon had been praised by prominent Iranian scholars in pre-revolution Iran, especially after the publication of his groundbreaking book on Persian Jewish poets of the past centuries. Zand also mentioned another of Netzer's books, "The History of Jews in the New Age" (1982), a multifaceted study of the Jews of Iran since the eighteenth century. He pointed out that despite the large scale post-revolution emigration of Iranian Jews, Netzer's publications in English and Persian managed to give them an unprecedented understanding of their own history. He concluded that although Netzer lived long in Israel, a country he loved and knew very well, to the end he remained that young man who had once been born in Iran.

Professor David Menasheri, the director of Persian Studies at Tel Aviv University, emphasized the depth of Prof. Netzer's research and added that his collection of Judeo-Persian manuscript of the past centuries and his studies of them would long remain a reference for the coming generations of scholars. He then pointed out to the vast array of Netzer's knowledge in arts, literature, religion and so forth, as well as the volumes of articles he published in Persian for *Shofar of New York*, and especially, the three volumes of *Padyavand*, which he considered to have strengthened the relation of Iranian Jews to their historical roots worldwide. He concluded by remembering Amnon for his indefatigable working habit, his swift mind and his innovations.

Next, **Prof. Shaul Shaked**, friend and colleague of Amnon for more than 40 years, spoke of some of the lesser known aspects of Amnon. For instance, he mentioned that while Netzer was a powerful story-teller, his modesty didn't allow him to publish his stories and novels. He was also an educated and proficient musician, an eloquent speaker, and always careful to help out his students, given his own hardships during his student years. [Prof. Shaked's speech at the funeral ceremony is also included in this the present memorial book.]

Dr. David Yerushalmi, Professor of Persian Language and Literature at Tel Aviv University, spoke in detail of the important role Amnon Netzer had played in re-introducing historic Iranian Jewish poets, such as Omrani and Shahin after centuries of

oblivion. He also emphasized his role in bringing a whole new life into the long-abandoned field of Iranian and Iranian Jewish studies, which encouraged the younger generations to enter into this field. As an example of Prof. Netzer's significant contribution to our knowledge of the Persian Jewish history, Dr. Yerushalmi spoke in detail of Netzer's extended study of the history of "Alliance Israélite Universelle" in Iran since 1898, an institution that became much responsible for the academic and social advancement of Iranian Jews all over the country, their assimilation into the larger society, and their gradual detachment from their own past and history. Prof. Netzer's studies considered the fact that during the previous centuries, Iranian Jewish communities, even under Islamic rule, had demonstrated a significant cultural sophistication. For instance, two nineteenth century historians documented the proficiency of the Jews of Isfahan in Bible studies (Joseph Wolff, around 1825), and the Jewish passion for poetry and literature in Samarqand and Bokhara (Elhanan Adler, around 1890.)

Prof. Netzer long evaluated the question of the literary growth of Iranian Jews under the Safavites, despite the establishment of the Shiite in Iran, and yet the subsequent cultural demise of these societies in the 18th century and forward, due to severe social and economic hardship and anti-Semitism, among others. He concluded that the Alliance presence in Iran at least led to the preservation of the remains of the Iranian Jewish cultural artifacts. As the speaker noted, we owe this and many other historical illuminations to the singular efforts and research of Prof. Amnon Netzer.

At the end, **Ms. Farnoosh Ram** of the Persian Voice of Israel spoke of Amnon Netzer's old relation with this radio program, beginning in 1958 with the first Persian broadcast into the Iranian borders. She mentioned that although he ended his continued presence after 5 years to concentrate on his studies, he never completely lost touch with the station; for instance, over the past decade, he produced three historic series for this radio, dealing with the long historic relationship between Jews and Iran, Jewish historical sites in Iran, and the story of the Jewish people throughout the history of the world. She also pointed out how Amnon Netzer loved humanity, and how he suffered from and criticized humanity's slip into violence, war and aggression. She concluded her speech with a poem in praise of hope, kindness and friendship, by the famed Fereydoon Moshiri.

Lt. General Shaul Mofaz

In Memory of Professor Amnon Netzer

The untimely passing of Prof. Amnon Netzer has left a significant void in our hearts. He was a great man, one of the finest sons that the Iranian Jewish community has ever had the privilege of bringing to the world.

Our joint history began decades ago, when as two children living in the Northern Iranian town of Rasht, Amnon and my mother used to attend “The Kourosh School”.

Over the years, I was fortunate to nurture a special relationship with him, and to discover the unique qualities of Amnon—his warm heart, his pleasant character, his love for mankind, and his humble ways in life.

It’s of people of his rare kind that King David has written in our Holy Book of *Tehillim*:

He would be like a tree, planted at the streams of water, which would give its fruit on time, its leaves would not wither, and all that he does would succeed.

By the end, however, the horrendous illness, with which our beloved friend fought so bravely, took its toll. Amnon, the great scholar, who had become a model of devotion to science and research; Amnon, who possessed a bursting passion for knowledge and the academia, one that inspired all of us; alas, he could not be rewarded with a cure for this sickness.

He left us with a great legacy to be taught and shared, but also with an aching, mourning heart. The absence of our dear friend would echo in the “Ulpana Schools” in Israel and worldwide.

I extend my sincere condolences to the surviving members of his family, his friends and his loved ones.

May God bless his soul.

Israel, February 2008

(*) Lt. General (Res.) Shaul Mofaz was born in Iran, and he has served in the Israeli government as Minister of Defense, Deputy Prime Minister and Minister of Transportation and Road Safety, among others. The present text has been adapted from his message of condolence, which was recited at the memorial ceremony of March 27th, 2008, Nessah Synagogue, Los Angeles.

Empress Farah Pahlavi

A Message of Condolence

With a sad heart, I received the news of the passing of Prof. Amnon Netzer, the distinguished senior professor at The Hebrew University of Jerusalem and a scholar of the history of our country, in Los Angeles. This erudite historian spent a lifetime researching the hidden corners and the ancient history of our people, and his research has left an eternal treasure for Iran.

My condolences go to my dear compatriots, especially to the scientific society of Iran and the family of this outstanding scholar of Persian studies, whose memory shall never fade.

Farah Pahlavi

February 15th, 2008

(*) The present text is an English adaptation of a message from Empress Farah Pahlavi, first recited at the March 27th, 2008 memorial, Nessah Synagogue, Los Angeles.

Crown Prince Reza Pahlavi

A Message of Condolence

Dear President of The Hebrew University of Jerusalem:

With a sad heart, I learned of the news of the passing of Professor Amnon Netzer, may his soul rest in peace, the distinguished senior professor and a pioneering scholar of Iranian Studies. The late professor spent his life in studying and researching the Persian history and culture, and in introducing this ancient country to the world. Therefore, his loss has brought grief on all those who have any interest in the country of Iran.

Please send my deepest condolences to the family of the deceased, as well as the colleagues and friends of the late scholar.

Reza Pahlavi

February 2008

(*) The present text is an English adaptation of a message from Crown Prince Reza Pahlavi, first recited at the March 27th, 2008 memorial, Nessah Synagogue, Los Angeles.

Synopsis of
Farnoosh Ram's Radio Broadcast
On Persian Voice of Israel
Saturday, February 16th, 2008

(*) The following is an abridged adaptation of the report of Prof. Netzer's passing, first broadcast on the Persian Voice of Israel, written and announced by its current director, **Ms. Farnoosh Ram**. An extended version of this report is included in the Persian section of this memorial booklet. We hope that the emotional tone of the original source has been preserved to some degree in this adaptation.

Over the next few days, the body of the greatest scholar in the history of Iranian Jews will be buried in Israel. Prof. Amnon Netzer, the prominent scholar, born in Iran, died on Friday morning in Los Angeles, after a two-year period of illness, due to complications from liver malfunctions. This distinguished senior professor of Hebrew University of Jerusalem, had lived in Israel for more than 60 years, and he left us at the peak of his scholarly research. He was born in 1934, in the northern Iranian city of Rasht, to a family of humble means. An outstanding student, he began playing the violin at the age of 9 and continued to play until the illness allowed. Yehudi Menuhin had once told of him that he could have become a major violinist, had he wished to. He had an extended knowledge of Persian classical music and had the *radif* by memory.

At 16, soon after the Independence of the State of Israel, he immigrated to Israel. He served as a pilot in the Israeli Air Force, and over the following years remained a reserve member of the Defense Force, later fighting in the "Yom Kippur" war.

Amnon Netzer produced and broadcast the very first daily Persian program by Voice of Israel towards Iran, over 50 years ago. Later in life, he would fondly remember pleasant anecdotes of his time at the radio, including his live playing of violin in the studio to cover the interruptions! He ended his active collaboration with this program after five years to follow his graduate studies in the United States, but to the end, he maintained his connection to our station. In this regard, the several series of programs that he prepared for us over the past decade will be preserved in the archives of the radio for posterity.

He received his M.A. and Ph.D. degrees from Columbia University, and a year later, he joined the Hebrew University of Jerusalem, remaining a distinguished professor for decades. The president of the university once attested that Amnon Netzer had done more research than any other professor. His concentration was the history of Iranian Jews, for which he was most respected by the international community of scholars. He also had a long collaboration with Prof. Ehsan Yarshater, the editor of *Encyclopedia Iranica*, offering articles to the collection. He was a co-founder and head of the Iranian Studies department of Hebrew University. Until permitted, he travelled to Iran, visiting far-away lands and villages in order to collect as much as possible on the Iranian Jewish history. During these trips, he would humbly sit down to eat with the village people who had no idea of his scholarly status.

His knowledge was beyond the Jewish history, as he was one of the major scholars of the Iranian history and Persian poetry. His memory often stunned people. He was literally a walking encyclopedia.

Despite his achievements, he led a humble life. He was beautiful, handsome and well-dressed, but he wasn't concerned with his personal life, and he ignored the attention that came to him. For decades, he followed a daily routine that began at 4 AM and ended at 9 PM, working hard at his research. Mindful of his valuable time, he often preferred fax over phone. He lived in Jerusalem, and if he made a trip outside, it was for research purposes at international centers, such as the British Museum or other valuable archives.

He loved Iran dearly. He had a unique knowledge of Iran and owned thousands of books on the subject, all of whom he had committed to memory.

The Iranian Jews and the academic community of Israel are in grief over the reports of his passing. The Persian Voice of Israel is in grave shock over the loss of this great scholar, who remained a kind friend to all of us. His body will be buried over the next few days at Rishon Letzion, next to the grave of his loving mother, who died only two years ago.

Once more, we bow in honor of the memory of this great man...

Manoochehr Omidvar

“Has It Been Already a Year,?!...”

(A Synopsis)

Mr. Manoochehr Omidvar, once the head of Persian Voice of Israel, has been publishing *Payam Weekly* in New York for the past several years . Mr. Omidvar’s short essay in Persian, exclusive to this collection can be found in the Persian section of the present booklet.

In this remembrance essay, the writer has drawn on his years-long acquaintance with Prof. Netzer, providing some little known details about his earlier years in Israel, his family life and his personality.

Menasheh Amir

Amnon Netzer: The Man Whom I Knew Up Close!

(A Synoptic Adaptation)

I first met Amnon Netzer 49 years ago, when as a 20-year published author and translator and a fresh immigrant to Israel, I went for an interview for the Voice of Israel. Welcomed by Mr. Netzer for my journalistic work experience back in Iran, I began working for that station. Over the years, I came to see Amnon Netzer as a teacher, as a role-model, as one to be emulated. Netzer's views on the Middle Eastern affairs and his vast knowledge, as well as his way of analysing the events were all new to someone who had just left Iran. Amnon had got his education in Middle Eastern Studies and Political Science (International Relations) from Hebrew University, and he proved a kind advisor to me, as I too wished to study in the same fields.

Prof. Netzer talked proudly of his period in the Israeli Air Force, that for instance, he had flown single-engine airplanes over the Egyptian forces in the Sinai to gather intelligence. He was warm and friendly, lighting up dinner parties by telling anecdotes and narrating memories, or by playing on his violin. Soon he left for the United States to pursue his graduate studies. He wanted to study something that would benefit people. He was very happy about his decision to specialize in Iranian Jewish history. Later, his travels all over Iran to collect documents, talking to people of all kinds, gathering

(*) Mr. Menasheh Amir was for years the director of Persian Voice of Israel, and although now retired, he continues his weekly broadcast of political analyses on Iran and Middle East for millions of listeners. The present text is a summary adaptation of a heartfelt and illuminating essay on Amnon Netzer, written in Persian exclusively for this collection.

research material, recording conversations and discovering historical documents that had been left ignored in the cellars, proved to be extremely important to get to know the history of Iranian Jews. The publication of his first book on historic Persian Jewish poets was a groundbreaking work, since up until then, scholars had not been aware that Jews had ever existed who wrote beautiful Persian poems.

He was modest. He worked for many hours, and he received little compensation for his work. Yet, he possibly wrote on the history of Iran more than any other scholar of the field. In his visits to our home, he would amaze everyone by his mastery over so many subjects and his attractive voice. He was punctual and disciplined, with an astonishing memory. Over the years, he continued to help Voice of Israel by giving interviews or by preparing serial programs, which deserve to be published in their own right. Amnon Netzer didn't care much about material interests. He once donated his compensation for a radio series to a student fund. Money was alien to him. His first and last car was a VW, which he left on the street when it finally broke after 13 years! His only luxury were books, which had filled every corner of his home. He worked from dawn to dusk, going for a walk in the evening, then going back to his books. Still, he was a pleasant company, receiving so many calls that he would end up asking people to fax to him their messages!

He suffered much in his personal life. His two marriages ended in divorce, and he always regretted that he was not close to his children. He felt that geographic distance and cultural and religious differences had made him strangers to them, depriving him of the pleasures of fatherhood. He kept silent, but one could feel he was hurt. As for his illness, it was a big surprise to all, since he never smoked, never drank, and he had remained in an extremely good physical shape. Women were always attracted to him for his beauty and modesty, but he kept away. When the illness came, he somewhat felt ashamed of it, and he was worried that he could no more work as hard as before. He died, a few months later in Los Angeles.

May his memory be always alive, and may his path be walked forever!

Jerusalem, February 1st, 2009

Jack Mahfar

May His Endeavors Never Be Lost

Ladies and Gentlemen,

Tonight, we've gathered to remember a beloved man, to whom each of us feels deeply indebted. Prof. Amnon Netzer, may his soul rest in peace, was one of the greatest scholarly personalities that the Iranian Jewish community had ever produced in its 2700 years of Iranian presence.

For more than a month, my heart has been gravely sad. I shed tears everyday in his memory, and I ask the almighty God why he took him away from us so soon? Why could we not care for him more than we did? Why despite the achievements of modern medicine, the physicians could not save him from this untimely death? Didn't God know how badly our community needed him? Didn't the doctors learn of the immensity of his unfinished research and works in progress?

Who can ever forget his calm and gentle smile or his kindness and modesty, the modesty of a man who was greater than mountains in knowledge and wisdom? I know for sure that everyone loved him, because he loved all; everyone was kind to him, because he was kind to all; everyone respected him, because he respected all.

Righteous people don't die; good men are never forgotten; great personalities never leave their society for good. Amnon will always be among us. He will continue to live in our hearts, and his memory will forever serve the history of Iranian Jewish community. And yet, the day I received the bitter news of the passing of Amnon shall

(*) The philanthropist Jack Mahfar was a close friend of Amnon Netzer. The present text has been adapted to English from the speech given by Mr. Mahfar at Netzer's memorial ceremony of March 27th, 2008, at Nessah Synagogue, Los Angeles.

remain one of the most difficult days of my life, only comparable to the day I lost my beloved father...

Remembering great social, scientific or literary figures has another major goal to it—so that the members of the society can learn that their own good deeds and services would not be forgotten; that the Iranian Jewish community appreciates and remembers its great men. This would encourage others to follow suit and contribute to the good of their society, physically, spiritually and perhaps financially,.

Others can better speak of Netzer's high scholarly and cultural position. My aim, however, is to remind us of the long and difficult road that awaits our collective efforts, which will be needed to bring to completion his unfinished work and research.

One of my greatest honors is the fact that the late Prof. Netzer introduced me to *Encyclopedia Iranica* and to its editor, Prof. Ehsan Yarshater, as a result of which I accepted the full sponsorship of all the entries in the series that have to do with Iranian Jewry. Now, at this grand gathering, I suggest the founding of a center for the study and research of Iranian Jewish history, to be established at the Hebrew University of Jerusalem, given the forty-year long dedicated service of Prof. Netzer to the institution, so that his work could continue, and his notes and documents would not be lost. This is a historical imperative for our community leaders, and a debt upon all of us toward the man. The Jewish people have always been a people of knowledge and wisdom, and the Iranian Jews are no exception.

May his soul rest in the company of heavenly angels; May his memory be forever alive in our hearts, in Israel and among Jewish people all over the world; May our community grow by day in achievements and pride; and May our great figures be healthier than ever to contribute ever more to the glories of our society.

Los Angeles, March 27th, 2008

Dr. Shirzad Abrams

In Memory of the Man Who Revived Our Pride (A Synopsis)

Dr. Shirzad Ebrahimian (Abrams) is a surgical physician and a co-founder of The Graduate Society. In his remembrance essay, he writes of the seismic changes that Iranian Jewish community experienced in the twentieth century, which led to their advancement in the larger society, but which also left them with a lack of historical identity.

Dr. Abrams states that Prof. Netzer's dedication to his field was a result of his unique recognition of the urgency of the problem. With his amazing capabilities, from his extraordinary memory and intelligence to his work ethics, he was the perfect fit for a job so great. His volumes of publications on forgotten achievements of Iranian Jewry helped restore our historical dignity, especially amongst other Jewish communities of the world. These included in particular his 1995 publication of *Hovot Yehuda*.

Dr. Abrams first met Prof. Netzer in person in 1993, an acquaintance that led to the publication of the three volumes of *Padyavand* by the Graduate Society. Given that a few are now following in Amnon Netzer's steps, the writer hopes for the eventual publication of the late Netzer's volumes of yet unpublished works.

George Haroonian

Amnon Netzer Gave To Us Our Identity Card

In the early days of November 1970, having just been admitted to an American university, I was preparing myself to leave Iran for the United States, unaware that this trip would eventually turn into an unpredicted, full-scale emigration. Not yet eighteen, I asked my father for my “identity card”. It was a strange feeling, as if on the threshold of a new stage of my life, my identity documents should be with me. To my surprise, my father being an extremely efficient and disciplined man, responded, “Now you only need your passport. Whenever you need the card, I’ll mail it to you.” Just a few years later, in the winter of 1979, amidst the turmoils of a revolution, my family joined the other 75% of the Iranian Jewish population in a forced emigration, uniting with me in the United States.

My father passed away in summer 2006, having led a decent and fruitful life. Few month earlier, I had gone to visit him, when he told me, “George, come on, take it; here is your Persian identity card!”, and then he gave me a small, faded notebook with still legible caligraphy that read, “First Name: George; Last Name: Haroonian Kashi; Father: Agha Jan, a.k.a Massood; Birth Place: Tehran...” Today, as I remember those unforgettable moments, I wish I had told him then, “Dad, thanks for saving this for me for so many years, but the truth is that I’ve got my true identity card from you long ago!” Is it not that one’s true identity document is the history of his forefathers and the story of his culture and his beliefs? Is it not that one’s true identity lies in knowing his roots and the reasons behind his traditions? I should have told him, “Dad, you have introduced me

(* Mr. George Haroonian is a philanthropist and an active member of the Iranian Jewish community of California, for years having served the community in numerous capacities at several organization. He is currently a member of the board of directors of the Iranian Jewish Cultural Organization of California, IJCO. The present text is an abridged adaptation of the original Persian, which can be found in the Persian section of the present volume.

to someone who has awakened me along with many other Iranian Jews from the dark nightmare of ignorance about our past; someone who has issued the identity card of this community by authoring hundreds of books and research papers on their history. Dad, I speak of your close friend, Amnon Netzer.”

Dr. Amnon Netzer visited Los Angeles in 1983, having been invited by Rabbi David Shofet to speak for the Iranian Jewish community. From that very first visit, he formed a friendly relationship with my father, who was one of the principal founding members of The Iranian Jewish Cultural Organization and its president at the time. This was not a mere relationship between a scholar and a group of philanthropists, but a genuine bond of friendship with each one of its members. It was a relationship that led to more than two decades worth of cultural services to the Jewish community and its culture, among them scholarship grants to hundreds of students in Israel and the United States; educational seminars for those who had been unaware of the history of their people; assistance and sponsorship of research projects; and organizing conventions in honor of the likes of the renowned historian, Dr. Habib Levy, or the famed Iranian Jewish master of Persian Classical music, Morteza Ney Davood. All these were realized with the presence and advice of Prof. Netzer, who had become a *de facto* member of the board of IJCO, and an even closer member of our family.

From the very early days, I got to know him at my parents’ home. My father seemed to have found a unique jewel, and he would remind all of us to treat Dr. Netzer properly and to attend to his needs. Dr. Netzer, too, in his own special modest and humble way, might have finally found the kind of support that he needed in life.

Whenever he was with us at the Sabbath dinner or at festivities, we chatted about a diverse array of subjects – the history of Iran, the country of Israel or the stories of the Iranian Jews, whom he had found in different corners of the country; the differences within the Iranian Jewish community and the betrayals in its social affairs; why the Iranian Jews have not yet had a share of the political clout in Israel; Persian literature and his mastery of the subject; Persian music; or the Jewish religion and Torah, a book which he reviewed every year and was fully familiar with it. He was a truly kind teacher who opened up the gates of research and documentation on our history in Iran

To summarize in a few sentences what he taught me over so many years, I might as well begin with my visit to him in Jerusalem, sometime in January 2007, almost a year before his passing. It was a cold night. I met him before the main gate of Hebrew University as planned. He insisted that I should have a look at the Iranian Studies department, where he had spent decades of his life and knew every corner of it. We had a simple dinner, went to his modest abode and began to talk as usual. Those days, I was still publishing *Ettihad (Unity)* for the Iranian Jewish community of Los Angeles. I asked him for advice. I have never seen a writer more familiar with the complexities of the Iranian Jewish culture. I asked him what to do with this divided community, with a myopic leadership that is accepted by no one and has lost touch with everyone, a community that is now confused due to neglecting its values and identity.

I think what he told me will always be a compass for all of our community activists:

- Be proud of your people's culture and history. We are the outcome of centuries of self-sacrifice by our ancestors.
- The secret of our survival lies in respecting our beliefs and observing the traditions. Respect the faithful. They guarantee the future of Judaism and its coming generations. Don't pay any attention to those who give up everything without an adequate knowledge and understanding.
- Loving Israel is not possible without respecting the principles of Judaism.
- Tell the truth without any fear; whenever you find it, put it on paper.

He was a secular person; thus, this approach to religion, coming from him, was most interesting. He was equally respectful in his deeds. Still, he firmly believed in freedom of thought and the privacy of religious beliefs.

Amnon Netzer *is* the shining star of the history of Iranian Jews — I say “is”, because his hiding is just the beginning of a new phase in his immortal life. His way of doing research and his quest for truth, or the way he dealt with individuals and society, these are all models for anyone with a beating heart for this people and their history.

I'll always remember my friend, my guru, with fondness. Having known him so closely was an honor. May his soul rest in peace next to the past generations of Zion, which he loved so passionately.

Los Angeles, January 2009

A Short Biography of Professor Amnon Netzer

He was born on the 9th of April, 1934 in Rasht, a city in the northern provinces of Iran, to Safiyeh (Victoria) and Ouriah Solouki. He was named “Nasser”, a Persian name of Arabic roots, meaning “the Victorious”, a name that was later transformed into his last name in Hebrew, *Netzer*, i.e. “scion”. An excellent student, he also began learning to play violin at 9, which remained a life-long intimate passion. Soon after the independence of Israel and having lost his father at youth, he immigrated to Israel in 1950, an experience which he would partially recount in vivid details, more than 40 years later, in his “Notes” for *Chashm-Andaaz*. After a brief period of acclimatization, he joined the IDF in 1951, serving as a pilot for two years. He spent a year in a *kibutz*, only to be recommended by a member of the *keneset* to move to Tel Aviv to establish and oversee a Persian publication for the Iranian Jewish immigrants in 1955. In the same year, he became a member of a volunteering group in charge of the new immigrants, and he served in the directorial board of The Persian Union.

From 1955 to 1957, he spoke twice a week at the Persian Voice of Israel, until the program was ended in 1957. However, a year later, in 1958, he founded the Persian Voice of Israel in its present form, and he began daily broadcasting in Persian toward Iran. In 1963, he completed his B.A. degree in Middle Eastern Studies and International Relations at Hebrew University, followed by an M.A. (1965) in Iranian and Judeo-Islamic Studies from Columbia University, and a Ph.D. (1969) with specialization in Iranian and Judeo-Persian Studies, from the same institution. After graduation he taught at University of Illinois, Urbana, for a year (1969-1970), but soon after he returned to Israel to co-found the Department of Iranian Studies at Hebrew University of Jerusalem, teaching Iranian and Judeo-Persian Studies for close to four decades. For years he was the head of the Iranian Studies at HU, as well as a distinguished senior professor (1988) and a member of the university senate, and later, he became the chair of the Iranian, Indian and Areminan Studies at HU. Although he officially retired from teaching in 2002, he was asked to return to the classroom, and he did so voluntarily. In 2003, HU and The Ben Zvi Institute of Jerusalem organized a conference in his honor on the occasion of his retirement.

Prof. Netzer was a member of several international academic institutions, including Misgav Yerushalayim, Societas Iranologica Europæa, The Society for Iranian Studies, USA, as well as being a member of an advisory board to the Israeli government on Judaism and international Jewish affairs. He was a constant presence at international conferences, himself co-founding a tri-annual series at HU on Iranian and Jewish historical and cultural relations. He was a writing member of the journal *Pe'amim* of Israel, the annual *Encyclopeida Juadica*, and *Encyclopedia Iranica*, New York, edited by Prof. Ehsan Yarshater, his former professor at Columbia University. Most recently, he edited and produced three volumes of *Padyavand*, a collection of scholarly essays on Persian Jewry.

Since the publication of his groundbreaking book on historic Persian poets (1973), he went on to write volumes of books and hundreds of research papers, which were published in several languages around the world, besides writing regularly for general Persian Jewish publications outside Iran, among them, *Shofar of New York*. In 1995, he published *Hovot Yehuda*, which is considered by many scholars as one of his major contributions toward an appreciation of Iranian Jewish intellectual achievements over the past few centuries. His research was based on years of dedicated research at major archives and private collections, as well as his field work in far-away corners of Iran. His works have long become a reference for other scholars. The most complete bibliography of his output, which he prepared in 2004, consists of 26 pages, and it's available for download at the following link:

<http://www.daneshvaran.org/images/author-padia-others.pdf>

He fathered three children from two marriages, both of which ended in divorce. His mother died in 2006 after years of life in Israel, having raised three children amid hardship. Amnon Netzer died on Friday morning, February 15th, 2008 in Los Angeles from complications of liver malfunction. Before his death, he wished to be buried next to his mother in Rishon Letzion, Israel, and asked that his gravestone should only read: "Amnon Netzer". His body was buried in Israel on February 20th, 2008.

A Life in Pictures

Amnon Netzer

A younger Prof. Amnon Netzer speaking at an official occasion in Los Angeles.

پروفیسور نتزر به هنگام سخنرانی در مراسمی رسمی در لس آنجلس

From left: Cyrus Karubian, board of directors, IJCO (Iranian Jewish Cultural Organization of California); late Massood Haroonian, president of IJCO; late Prof. Amnon Netzer; Prof. Ehsan Yarshater. On this occasion, IJCO donated \$25,000 to assist in the publication of *Encyclopedia Iranica*. (June 7, 1998)

از چپ به راست: سیروس کروبیان، زنده یاد مسعود هارونیان، زنده یاد پروفیسور امنون نتصر، پروفیسور احسان یارشاطر. به مناسبت کمک ۲۵۰۰۰ دلاری سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا به دانشنامه ایرانیکا (هفتم ژوئن ۱۹۹۸)

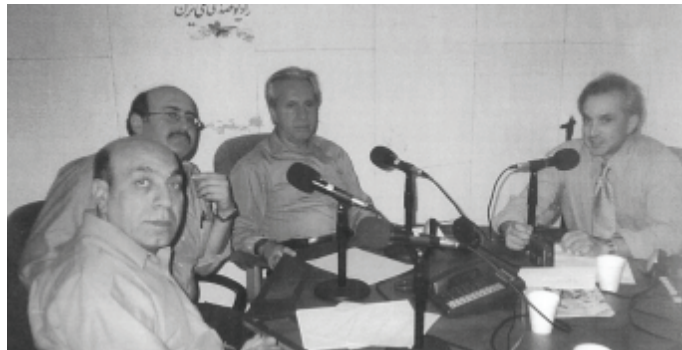
From left: Crown Prince Reza Pahlavi, Prof. Amnon Netzer, Empress Farah Pahlavi. (April 16, 2001).

از چپ به راست: شاهزاده رضا پهلوی، زنده یاد پروفیسور امنون نتصر، شهبانو فرح پهلوی. (شانزدهم آوریل ۲۰۰۱)

Prof. Amnon Netzer, among the attendees of his seminar on the history of Iranian Jews. The seminar convened for eight sessions in spring 1999, at the Beverly Hills High School. The lecture series were sponsored by IJCO.

پروفیسور نتصر در جمع شرکت کنندگان سمینارش پیرامون تاریخ یہودیان ایرانی. این سمینار شامل ہشت جلسہ در بہار ۱۹۹۰ در محل دبیرستان بورلی ہیلز و بہ پشتیبانی سازمان فرهنگی برگزار گردید.

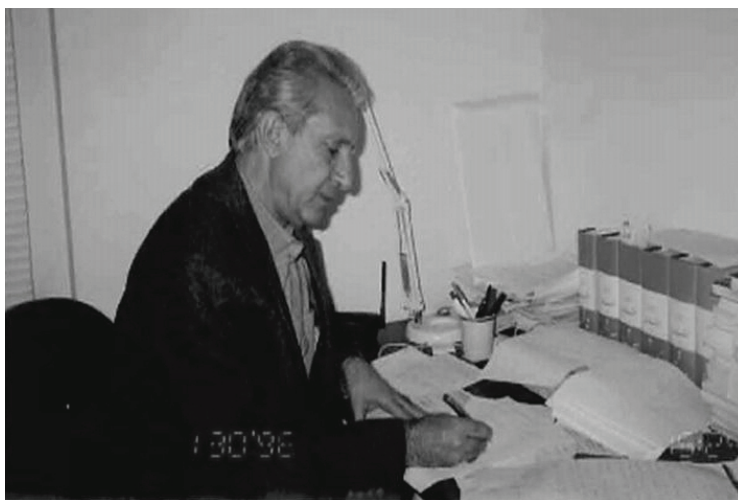

Prof. Netzer attends a live Persian radio interview in Los Angeles. (August 28th, 2002)
From Left: Mr. Dariush Fakheri, Mr. George Haroonian, Prof. Amnon Netzer, Faryar Nikbakht.

پروفیسور نتصر بہ هنگام انجام مصاحبہ زندہ با برنامه ای از رادیو صدای ملی ایران، لس آنجلس.

(بیست و ہشتم اگوست ۲۰۰۲)

از سمت چپ: داریوش فاخری، ژرژ ہارونیان، زندہ یاد نتصر، فریار نیکبخت.

Amnon Netzer at his private office in Los Angeles.
پروفسور نتصر در دفتر کار خود در لس آنجلس.

Prof. Amnon Netzer at the wedding ceremony of his daughter, Miriam.
پروفسور امنون نتصر در مراسم ازدواج دخترش میریام.

Amnon Netzer's coffin, covered with flowers and clad in the Israeli flag and the Iranian National flag, as George Haroonian speaks. (Nessah Synagogue, Beverly Hills, February 17, 2008)

تابوت امنون نتصر با دسته گل و پرچم اسرائیل، و نیز پرچم ملی ایران پوشیده شده است. در پسزمینه، ژرژ هارونیان از اوسخن می گوید. (کنیسای نصح، هفدهم فوریه ۲۰۰۸)

Prof. Amnon Netzer's coffin at the altar, an exception in Jewish law reserved only for the most venerated members of the society. (Nessah Synagogue, February 17, 2008)

تابوت پروفیسور نتصر در برابر جایگاه تورا، استثنایی که قانون یهود فقط برای شخصیت های یگانه اجتماع قایل می شود.

Los Angeles Jewish community mourned the passing of Amnon Netzer, as his coffin was clad in both Israeli and Iranian National flags. [Nessah Synagogue, Sunday, February 17th, 2008]

تصویری از مراسم وداع با پیکر پروفسور امنون نتصر در لس آنجلس، در حالی که تابوتش در پرچم اسرائیل و نیز پرچم ملی ایران پوشیده شده است. (کنیسای نصح، یکشنبه هفدهم فوریه ۲۰۰۸)

Prof. Amnon Netzer's body was carried to the hearse, to be flown to Israel. Pallbearers, clockwise from left: George Haroonian, Bijan Khalili, Dr. Nasser Saghian, Bahram Aghalarpour, Dr. Shirzad Abrams. Also, Rabbi David Shofet and Ouriah Netzer, son of the deceased, can be seen following the coffin. [Nessah Synagogue, Sunday, February 17th, 2008]

حاملین تابوت، از چپ در جهت گردش ساعت: ژرژ هارونیان، بیژن خلیلی، دکتر ناصر ساقیان، بهرام آقالرپور، دکتر شیرزاد ابراهیمیان؛ در مرکز تصویر، ربای داوید شوفط و اوریا نتصر، فرزند آن زنده یاد، در پی تابوت دیده می شوند.

(کنیسای نصح، یکشنبه هفدهم فوریه ۲۰۰۸)

Farewell to Amnon Netzer....

بدرود با استاد...

ارادتمند،
Prof. AMNON NETZER
انزور

(1934 - 2008)

اگر بخواهم آنچه را او به من آموخت در چند جمله خلاصه کنم بهتر است از ملاقاتم با او در اورشلیم شروع کنم که در ژانویه ۲۰۰۷، یعنی حدود یک سال پیش از درگذشت نابهنگامش رخ داد. شب سردی بود و طبق قرار، جلوی در اصلی کتابخانه دانشگاه عبری به دیدارش رفتم. اصرار داشت که من از بخش ایرانشناسی آن دانشگاه دیداری داشته باشم و از نزدیک، جایی را که عمری در گوشه هایش سپری کرده بود ببینم. ما پس از صرف شامی بسیار مختصر به محل زندگی ساده اش رفتیم و چون همیشه گفتگو را سر دادیم. من که در آن روزها هنوز نشریه ای به نام *اتحاد* را برای جامعه خود انتشار می دادم، از او درخواست راهنمایی و ارشاد کردم. گزافه گویی نیست که هرگز نویسنده ای همچون او زبردست و آشنا به زیر و بم فرهنگ یهودیان ایران نیافته ام. از او پرسیدم که با این کلاف سردرگم، یعنی جامعه ای که در این موطن جدید، چند پاره شده است و هر تکه به سویی می رود، رهبری اجتماعی مورد پذیرش جامعه، دورانیدیش و آگاه از اوضاع ندارد و از بی اعتنایی به ارزش ها و هویت خود دچار سرگیجه شده است، چگونه برخورد نمایم؟ اندرز او به گمان من همواره رهنمود همیشگی کوشندگان این جامعه خواهد بود:

— به فرهنگ و تاریخ ملت خود افتخار کن. ما نتیجه قرن ها ایثار و از خودگذشتگی پیشینیان خود هستیم.

— راز بقای ما احترام به باورها و انجام سنت ها است. به افراد مؤمن احترام گذار. آنها یهودیت را ادامه می دهند و ضامن نسل های آینده خواهند بود. به آنانی که بدون درک و آشنایی کافی همه چیز را ترک می گویند واقعی مگذار.

— عشق به سرزمین اسرائیل بدون احترام به مبانی یهودیت امکان پذیر نیست.

— حقیقت را بدون واژه مطرح کن؛ هرگاه آن را یافتی، به کاغذ بیاور.

از آنجا که عموماً می توانستی او را شخصی لائیک (سیکولار) به شمار آوری، چنین برخوردی با مذهب از سوی او برایم بسیار جالب بود، کما این که در رفتارش نیز چنین بود. او در عین حال، به آزادی و خصوصی بودن عقاید مذهبی نیز سخت پایبند بود.

امنون نتصر اختر تابناک آسمان تاریخ یهودیان ایرانی است — می گویم "هست"، چرا که پنهان شدنش تنها آغاز مرحله نوینی از زندگی جاودانه او است. شیوه او در پژوهش و یافتن حقیقت و یا برخورد او با افراد و جامعه، همگی سرمشقی برای کسانی است که قلبشان برای این مردم و تاریخشان می تپد.

یاد آن مرشد و آن دوست را گرامی می دارم. هم نشینی با او افتخار بود. روانش شاد باد در کنار رفتگان صیون، که عاشق آن بود.

لس آنجلس، ژانویه ۲۰۰۹

امروز که به آن لحظات فراموش ناشدنی می‌اندیشم، با خود می‌گویم ایکاش آن روز حضور ذهن کافی داشتم و به پدر می‌گفتم: «متشکرم که این مدرک را سالهای سال برایم حفظ کردی! اما حقیقت آن است که من شناسنامه ام را مدت‌ها است از تو گرفته‌ام.» مگر نه این است که شناسنامه واقعی هر انسان تاریخ و سرگذشت اجداد او و چگونگی شکل‌گیری فرهنگ و اعتقادات او است؟ مگر نه آن که هویت واقعی آدمی در آن است که بداند از کجا آمده و سنت‌هایش برای چه هستند؟ من باید به او می‌گفتم: «پدر، تو مرا با کسی آشنا کردی که مرا مانند بسیاری از یهودیان ایرانی دیگر از خواب تاریک نا‌آشنایی با گذشته خود بیدار کرده است، کسی که شناسنامه این جامعه را با تألیف صدها کتاب و مقاله تحقیقی صادر نموده است. پدر، دوست نزدیک و محرم اسرار، "امنون نتصر" را می‌گویم.»

دکتر امنون نتصر نخستین بار در آوریل ۱۹۸۳ به دعوت دوست دیرین خود، راو داوید شوفط، برای ایراد سخنرانی به لس‌آنجلس آمد. او از همان سفر اول با پدرم که از بنیانگذاران اصلی و "رئیس سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی" بود، رابطه‌ای نزدیک و دوستانه برقرار کرد. این صرفاً نه رابطه‌ای میان یک پژوهشگر و گروهی فرهنگ دوست، بلکه پیوندی بس صمیمانه با تک‌تک اعضای آن گروه بود. از برکت این دوستی، طی بیست و اندی سال بعد فعالیت‌های متعدّد و قابل توجهی در راه فرهنگ و نیز یاری‌رسانی به معضلات مختلف جامعه انجام یافت که از آن میان می‌توان به اعطای بورس تحصیلی به صدها دانشجوی در اسرائیل و آمریکا؛ برگزاری سمینارهای آموزشی برای آشنایی کسانی که از فرهنگ و گذشته پیشینیان خود بی‌خبر بودند؛ کمک به کارهای پژوهشی؛ و برگزاری مراسم گرامیداشت بزرگانی همچون دکتر حبیب لوی، مورخ برجسته، و یا استاد مرتضی نی-داوود، موسیقیدان شهیر، اشاره کرد. همه این فعالیت‌ها با حضور و مشورت پروفیسور نتصر صورت پذیرفت. او در عمل عضوی از هیأت مدیره سازمان فرهنگی محسوب می‌گردید و برای خانواده‌ها، شاید عضوی حتی نزدیکتر از آن بود.

من از همان آوان حضورش در لس‌آنجلس، اقبال آشنایی با او را در رفت و آمدهایش به منزل پدر و مدرم پیدا کردم. پدر که گویی جواهری نایاب پیدا کرده بود، سر از پا نمی‌شناخت و پذیرایی و رسیدگی به دکتر نتصر را به همه اعضای خانواده گوشزد می‌کرد. دکتر نتصر نیز با فروتنی و افتادگی خاص خود، شاید آن پشتیبان و حامی را یافته بود که در زندگی به آن نیاز داشت.

بارها در شبهای شبات یا شب مراسم اعیاد مقدس که در حضورش بودم، از هر دری سخن می‌گفتم - از تاریخ ایران، از اسرائیل، یا از سرگذشت یهودیان ایرانی در گوشه و کنار آن سرزمین که در سفرهایش کشف کرده بود؛ از ناهمگونی‌ها و ناجوانمردی‌ها در امور اجتماعی یهودیان ایرانی؛ از این که چرا مردم ما در اسرائیل صاحب قدرت سیاسی نشده‌اند؛ از ادبیات فارسی و احاطه عمیقش به آن؛ از موسیقی ایرانی یا مذهب یهود و تورا، که آن را همه ساله مرور می‌کرد و به آن کاملاً آشنا بود. او به راستی آموزگاری دلسوز و گشاینده درهای پژوهش و ثبت تاریخ ما یهودیان ایران - زمین بود.

ژرژ هارونیان

آنچه نتصر نوشت تاریخ نبود، که شناسنامه ما بود

«تاریخ باید حقیقت و واقعیت را بنمایاند، وگرنه آن نوشته را نباید تاریخ خواند.»

امنون نتصر

در مراسم بزرگداشت دکتر حبیب لوی

۲۲ آوریل ۱۹۸۴، سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا

اوایل نوامبر ۱۹۷۰ بود. هنوز ۱۸ ساله نشده بودم. من نیز مانند بسیاری دیگر از جوانان ایرانی آن سالها، از سوی یکی از دانشگاههای آمریکا پذیرفته شده بودم و به سودای ادامه تحصیل، خود را برای سفر به آن سوی دنیا آماده می کردم، غافل از آن که این سفر بعدها به مهاجرتی پیش بینی نشده تبدیل خواهد شد. چند روزی به موعود پرواز مانده بود که از شادروان پدرم سراغ شناسنامه ام را گرفتم. شاید فکر می کردم بهتر است در آغاز این مرحله جدید از زندگی، مدرک هویتیم نیز همراهم باشد. هر چه بود از آن احساسهای غریب بود. اما پدر که مردی استوار و در عین حال منظم بود ترجیح داد که آن را پیش خود نگاه دارد: «الآن فقط به گذرنامه ات احتیاج داری. این را هر موقع لازم داشتی برایت می فرستم.» به هر حال چند سالی نگذشت که خانواده من نیز همانند قریب ۷۵ درصد از دیگر یهودیان ایرانی، حوالی حوادث بهمن ۱۳۵۷ یا همان زمستان ۱۹۷۹ ایران را ترک گفتند و برای آغازی دیگر، به این سرزمین کوچی اجباری کردند.

پدر در تابستان ۲۰۰۶، پس از یک زندگی پربار، دار فانی را وداع گفت. چند ماهی پیش از آن برای احوالپرسی نزدش رفته بودم که به من گفت: «ژرژ، بیا، این هم شناسنامه ات!» و سپس دفترچه ای با کاغذهای رنگ و رو رفته را پیش رویم گذاشت که نوشته هایش هنوز به خطی خوانا می گفتند، «نام: ژرژ؛ نام خانوادگی: هارونیان کاشی؛ فرزند آقاجان معروف به مسعود؛ محل تولد: تهران...»

(*) آقای ژرژ هارونیان انساندوست و از کوشندگان جامعه یهودیان ایرانی کالیفرنیا است. او رئیس شورای سازمانها، عضو هیأت مدیره سازمان فرهنگی و از دوستان نزدیک پروفسور امنون نتصر بوده است. متن حاضر از نوشته ایشان ویژه این مجموعه برگرفته شده است.

همچون دکتر حبیب لوی نگاشته شده است که در کنار رشته اصلی زندگی خود، بار مسئولیت جبران این کمبود را بر دوش کشیدند.

دیری نپایید که جامعه ما متوجه این نکته شد که در جریان شتاب آشنایی و کسب دانش مدرن، به شکل دردناکی از پرداختن به پژوهش و ثبت هویت تاریخی و ادبی خود غافل مانده است و این کوتاهی دردناک در ارتباط با دیگر گروه های اجتماعی، ایجاد حس حقارت و نابرابری فرهنگی می کند. مهاجرین ایرانی یهودی در سرزمین اسرائیل تا سال ها از این نقیصه رنج بردند.

امنون نتصر تا آنجا که می دانم این کوتاهی و غفلت را از هر فرد دیگری بهتر فهمید و تمام زندگی خود را در راه جبران این عقب ماندگی تاریخی صرف کرد. او با داشتن تحصیلات عالی، تسلط به زبانهای گوناگون، برخورداری از انضباط علمی شدید، هوش سرشار، حافظه فوق العاده، امانت داری علمی و پرکاری و تندکاری خارق العاده، موفق شد که با انتشار صدها مقالات تحقیقی علمی و چندین فصلنامه و کتاب پیرامون تاریخ، ادبیات و فرهنگ یهودیان در ایران، به اعاده حیثیت ما در جهان و به ویژه در بین سایر جوامع یهودی کمک شایانی کند.

وقتی که در سال ۱۹۹۵ اثر *حووت یهودا* را پیرامون افکار فلسفی و مذهبی ربی یهودا بن العازار، ربای و فیلسوف یهودی ایران در قرن هفدهم میلادی، منتشر کرد، دنیا برای نخستین بار آگاه شد که آنجا که فراموشخانه یهودیان ایران به نظر می آمد، آتش تفکر، پژوهش و مطالعات عمیق در زیر خاکستر زنده و فعال بوده است. نتیجه همکاری ایشان با *دانشنامه ایرانیکا* نیز مجموعه ای از مقالات علمی با ارزش است که برای همیشه مورد استفاده پژوهشگران و تاریخ شناسان قرار خواهد گرفت.

از افتخارات زندگی اجتماعی من است که با پروفیسور نتصر در سال ۱۹۹۳ از نزدیک آشنا شدم و با همکاری بنیاد "جامعه دانشوران"، در جریان تهیه و انتشار سه جلد پژوهشنامه یهودیان ایران، از نزدیک شامل خدمات فوق العاده این محقق بزرگ بودم. امروزه کتاب های مجموعه *پدیاوند* به عنوان کتاب مرجع مورد استفاده دانشجویان و محققین سرتاسر جهان قرار می گیرد.

فقدان پیش-رس و نابهنگام پروفیسور نتصر در سال گذشته ضربه تاریخی بزرگی برای جامعه ما بوده است. آنچه باعث خوشحالی نسبی است این است که تعداد معدودی راه او را دنبال می کنند. آرزو می کنم که ظرف سال های آینده، حجم عظیم مطالعات و تحقیقات ایشان به دست شاگردان و همکاران وی و با کمک مالی جامعه به چاپ برسد.

ژانویه ۲۰۰۹، لس آنجلس

دکتر شیرزاد ابراهیمیان

به یاد احیاگر راستین غرور یهودیان ایرانی

حدود سی سال پیش، از موزه ای در تل آویو که مجموعه وسیعی از آثار و گنجینه های ادبی، مذهبی و فرهنگی جوامع یهودی پراکنده در گستره دنیا را به نمایش می گذارد بازدید می کردم. در آن دیدار متوجه موضوع دردناکی شدم: علیرغم اهمیت تاریخی خاص و قدمت اجتماع یهودیان ایران، اطلاعات و مدارک موجود پیرامون آنان در آن زمان بسیار ناچیز و محدود بود. در همین حول و حوش بود که با پروفسور نصر از طریق نوشته هایش درباره تاریخ و ادبیات یهود ایران آشنا شدم.

جامعه یهودیان ایران در طول قرن بیستم دستخوش دگرگونی های عظیم تاریخی بوده است. افتتاح مدارس "آلیانس ایسرائلیت" در سالهای نخست آن قرن، یهودیان ایران را به دانش و فرهنگ مدرن اروپایی آشنا نمود. انقلاب مشروطیت و سپس روی کار آمدن خاندان پهلوی، آزادی های تازه و تحصیلات دانشگاهی را برای ما به ارمغان آورد. بهبود نسبی اقتصادی و ورود به حرفه های تازه، شالوده زندگی یهودیان را در هم ریخت. ایجاد کشور اسرائیل تکان بزرگ تاریخی دیگری برای آنان بود و نیمی از یهودیان ایران پس از حدود ۲۵۰۰ سال اقامت در ایران به آن کشور مهاجرت کردند. در پی آن، انقلاب ۱۹۷۹ و پس- لرزه های آن منجر به مهاجرت سهم بزرگی از باقیمانده ایرانیان یهودی، اکثراً به اروپا و آمریکا شد.

در جریان این تغییرات، نسل جوان می خواست گذشته را فراموش کند. به این ترتیب، نهادها و بازمانده های تاریخی و دستنوشته های قدیمی خار و بی ارزش شدند. با وجود هجوم جوانان یهودی ایرانی به دانشگاه های داخل و خارج از ایران، حداقل به مدت نیم قرن هیچ دانشجویی مبحث تحقیق و تألیف پیرامون فرهنگ، تاریخ و ادب یهودیان ایران را به عنوان رشته اصلی انتخاب نکرد. آثاری که درباره تاریخ و فرهنگ یهودیان ایران از آن دوران به جا مانده بیشتر به دست افرادی علاقمند و آگاه

(* دکتر شیرزاد ابراهیمیان (ابرامز) پزشک جراح است. وی از فرهیختگان جامعه یهودیان ایرانی و از بنیانگذاران بنیاد "جامعه اندیشوران" می باشد. متن حاضر از نوشته ایشان ویژه این یادنامه اقتباس شده است.

رفتنش چنان است که گویی دو بار یتیم شدم— نخست آنگاه که پدر بزرگوار خویش را از دست دادم، و دوّم، روزی که خبر تلخ درگذشت امنون را دریافت کردم، که یکی از دشوارترین روزهای زندگی من بود... بزرگداشت شخصیت‌های اجتماعی، علمی و ادبی، هدف بزرگ دیگری نیز دارد: این که افراد جامعه ببینند که نیکی و خدمتشان فراموش نمی شود و بدانند که جامعه یهودیان ایرانی جامعه ای قدرشناس است و یاد بزرگان خویش را گرامی می دارد. این واقعیت دیگران را نیز تشویق خواهد کرد که در راه خدمت به جامعه گام بردارند و از توان جسمی، روحی، معنوی و حتی مادی خود برای اعتلای جامعه و رفع نیازهایش مایه گذارند.

کوچکتر از آنم که بتوانم از مقام علمی و فرهنگی آن زنده نام سخن بگویم؛ دیگر سخنرانان محترم این مجلس یادبود حقّ کلام را در این مورد ادا خواهند کرد. اما نیت من این است که یادآور شوم کار سنگینی در انتظار ما است و هنوز راه درازی در پیش داریم تا با همت متقابل و کوشش های مشترک بتوانیم آنچه را که او ناتمام گذاشت به پایان بریم و این بار سنگین را به سر منزل مقصود برسانیم.

یکی از افتخارات بزرگ من این است که شادروان پروفیسور نتصر مرا با *دانشنامه ایرانیکا* و شخص استاد یار شاطر آشنا ساخت و موجب شد که مسئولیت حمایت کامل از مطالب مربوط به یهودیان ایران در این دانشنامه را به عهده بگیرم. اکنون من در این مجلس باشکوه پیشنهاد می کنم که مرکزی ویژه پژوهشهای تاریخ یهودیان ایران در دانشگاه عبری اورشلیم، که به مدت چهار سال کانون خدمت آن زنده یاد بود، برپا شود تا تحقیقات او ادامه یابد و اسناد و مدارک و یادداشتهایش از میان نروند. این وظیفه تاریخی بزرگان جامعه ما است و این دینی است که همه ما نسبت به او و یادش بر دوش داریم. ملت یهود همیشه ملتی اهل علم و دانش بوده است و ما یهودیان ایرانی نیز هرگز از این امر مستثنی نبوده و نیستیم.

امیدوارم که روح پروفیسور امنون نتصر در بهشت با فرشتگان همدم باشد؛ یادش تا ابد در دل جامعه ما، در کشور اسرائیل و در میان یهودیان سراسر جهان زنده و جاوید بماند؛ جامعه ما هرروز بزرگتر و پیروزتر گردد؛ و بزرگان ما تندرست باشند و به خدمت خویش به این جامعه پرافتخار ادامه دهند.

لس آنجلس، بیست و هفتم مارس ۲۰۰۸

ژاک ماهفَر

یادش زنده و راهش مدام باد

سروران گرامی، خانمها و آقایان،

امشب گرد آمده ایم تا یاد عزیزی را گرامی داریم که بر گردن یک یک ما حق بزرگی داشت. شادروان پروفسور امنون نتصر یکی از بزرگترین شخصیت های علمی بود که جامعه یهودیان ایران طی دو هزار و هفتصد سال پیشینه تاریخی خود در ایران- زمین پرورش داده است.

اکنون بیش از یک ماه است که دلم پُر- خون است. هرروز به یاد آن یار عزیز اشک می ریزم و از پروردگار عالم می پرسم که چه شد او را چنین زود از میان ما برد؟ چرا نتوانستیم بهتر از آنچه کردیم از او مواظبت کنیم؟ چرا پزشکان موفق نشدند با وجود تمام پیشرفتهای علمی دوران ما، او را از این مرگ نابهنگام رهایی بخشند؟ مگر خداوند نمی دانست که جامعه یهودیان ایرانی تا چه اندازه به امنون نتصر نیاز دارد؟ مگر پزشکان نمی دانستند که چه اندازه کارهای ناتمام دارد و هنوز نباید گذاشت که او به عالم باقی گام نهد و جامعه علمی یهودیان ایرانی را یتیم کند؟

چه کسی می تواند لبخند آرام امنون را از خاطر محو کند؟ کیست که مهربانی و تواضع این مرد را که از نظر دانش و آگاهی از کوه البرز هم بزرگتر و تواناتر بود از یاد ببرد؟ من می دانم که همگان امنون را دوست داشتند، زیرا که او همگان را دوست می داشت؛ همه به او محبت می کردند، زیرا که او به همه محبت می کرد؛ همه به او احترام می گذاشتند، زیرا که او به همه احترام می گذاشت.

مردان پاک نمی میرند، انسانهای نیک از یادها فراموش نمی شوند و شخصیت های بزرگ جامعه خود را ترک نمی گویند. امنون برای همیشه در میان ما حضور خواهد داشت. او برای همیشه در قلب ما خواهد ماند و یاد او همواره تاریخ جامعه یهودیان ایرانی را همراهی خواهد کرد. با این وجود، درد

(*) آقای ژاک (جیکوب) ماهفر از انساندوستان و خادمین اجتماع و از دوستان نزدیک زنده یاد پروفسور نتصر بوده اند. متن حاضر از سخنرانی ایشان در مراسم یادبود بیست و هفتم مارس ۲۰۰۸ در محل کنیسیای نصح لس آنجلس برگرفته شده است.

دیگر نتوانستم او را ببینم. شنیدم برای پیوند کبد به لوس آنجلس برده شده است. گاه به گاه آقای ژرژ هارونیان به من زنگ می زد و مرا از سلامتی او (بیماری او) آگاه می ساخت. یک سال می گذرد و هنوز برایم باور کردنی نیست که او از میان ما رفته است.

آن چه نوشتم ، دربارهٔ چهرهٔ انسانی امنون بود. چهره ای که هنگام گویندگی در رادیو اصالت از آن می بارید و هنگام سخنرانی در مجامع علمی، جدی و رسمی بود، ولی در مجالس دوستانه لبخند به لب داشت و شکر می پاشید.

از کارهای علمی اش چیزی ننوشتم. کوچکتر از آنم که بتوانم دربارهٔ آن ها قضاوت کنم.

من امنون را به عنوان یک انسان، یک دوست، یک شخصیت اجتماعی و یک چهرهٔ درخشان فرهنگی به یاد دارم و نبود او جان دلم را می خورد.

یادش همیشه زنده و راهش همیشه گشوده باد!

اورشلیم، اوّل فوریهٔ ۲۰۰۹

در یخچال خانه اش جز چند ظرف کوچک ماست و لبنیات و کمی سبزی چیز دیگری یافت نمی شد و از میهمانانش با چای و بیسکویت پذیرایی می کرد و بس!

از بوق سحر بیدار می شد و به کار می پرداخت و شامگاه برای قدم زدن از خانه بیرون می رفت و پس از برگشت، دوباره در کنار کتاب هایش می نشست.

آن قدر محبوب بود، و هم سخن بودن با او آن قدر به دانش انسانی کمک می کرد، و آن قدر با دل و جان حاضر بود حرف دل دیگران را بشنود و مرهمی برای درد آنان باشد، که تلفن خانه اش لحظه ای خاموش نمی ماند. ولی هنگامی که مزاحمت تلفنی از حد می گذشت، دستگاه تلفن را خاموش می کرد و به دوستانش می گفت که اگر کار فوری با او دارند، با فاکس به وی پیام برسانند، چون تلفنش بسته است.

در زندگی خانوادگی بیشترین مرارت ها را متحمل شد. ازدواج نخستینش بی ثمر ماند و به جدایی انجامید. تا امروز علت آن را نمی دانم و هرگز جرات نکردم علتش را از او بپرسم. از کودکانی که از ازدواج دوم داشت، همیشه با حسرت سخن می گفت و از این که نمی تواند آنان را ببیند، در رنج بود. احساس می کرد که دوری جغرافیایی از این فرزندان و تفاوت فرهنگی و باور دینی که بین آن ها ایجاد گردیده، کودکان را کاملاً با او بیگانه ساخته و لذت پدری را از او سلب کرده است. خاموش بود، ولی احساس می شد که رنج می برد.

بیماری او یک بلای ناهنگام بود. چه کسی می توانست حدس بزند انسانی که نه سیگار می کشد، نه مشروب می خورد و نا عادت های ناسالم دیگر دارد، این چنین جوان چشم از جهان فرو بندد. تا آخرین روزهایی که او را دیدم، همیشه انسانی باریک اندام و سالم و هشیار بود. چهره ای مردانه و زیبا داشت و زلفش کمی آشفته بود. مرتب لباس می پوشید - گرچه هرگز اهل تجمل نبود.

تواضع و سادگی رفتار، زیبایی چهره و سلامتی اندام، دانش گسترده و خوشرویی و خوش بیانی اش زنان و دختران را به سوی او جلب می کرد و هر اندازه می کوشید خود را دور نگاه دارد، همواره همانند شمع فروزانی بود که پروانه ها به دورش می گشتند. ولی دو تجربه نخست آن قدر او را چشم ترسیده کرده بود که دیگر نمی خواست برای بار سوم به دام افتد.

در ماه هایی که شنیدم بیمار است، هرگز حاضر نشد به خانه اش بروم و با او لحظاتی همدم باشم. می خواست او را همیشه همان امنون رشید، خوش اندام، خوش چهره و خوش رو در نظر داشته باشم. از این که بیمار شده است شرمنده بود و از این که نمی تواند با همان توان و پویایی پیشین به کار پژوهشی خویش ادامه دهد، بسیار دل نگران.

خواسته بودیم رشته برنامه‌هایی را دربارهٔ رابطهٔ فرهنگی دیرینه بین دو ملت ایران و اسرائیل تهیه کند. قول داد که تا اول ژوئیهٔ پنج ماه پس از آن تاریخ این کار را به انجام خواهد رساند. درست در همان تاریخ تماس می‌گرفت و خبر می‌داد که خواست ما عملی شده و او آمادهٔ ضبط برنامه است.

رادیو اسرائیل چند رشته گفتگوهای با ارزش علمی با پروفسور امنون نتصر به عمل آورده که جا دارد روزگاری به صورت یک کتاب جدا انتشار یابد. این پرسش و پاسخ نشان دانش گسترده و احاطه امنون به موضوع‌های مختلف است، زیرا گر چه می‌دانست که موضوع کلی گفتگو چه خواهد بود، از جزئیات پرسشها آگاهی پیشین نداشت ولی پاسخ هر سئوالی را در آستین خود داشت.

قدرت حافظهٔ او شگفت آور بود. دربارهٔ بسیاری از افراد جزئیاتی را به یاد داشت که انسان را به حیرت در می‌آورد: تاریخ تولد، نام پیشین، سابقهٔ خانوادگی، و غیره و غیره. تاریخ وقایع بسیاری را نیز از حفظ داشت. به او غبطه می‌خوردم که چگونه ممکن است یک انسان این همه معلومات و اطلاعات را در حافظهٔ خود بسپارد؟ مگر او کامپیوتر بود؟

از امور مادی و مالی دوری می‌جست. به یاد دارم که وقتی بابت یک رشته گفتگوهای رادیویی، طبق تعرفه رایج مبلغی به او پرداخت شد، این پول را به انجمن دانشجویان هدیه کرد و این در حالی بود که من به خوبی می‌دانستم که خودش تا چه حد به این درآمد (هر اندازه هم که ناچیز باشد) نیاز دارد.

پول، برایش واژه ای بیگانه بود. هرگز به دنبال آن نرفت و از اقتصاد و پس انداز و روز مبادا چیزی نمی‌دانست و هرگاه پولی داشت به دیگران می‌سپرد، چرا که خود مصرف آن را نداشت. نخستین کسی بود که در سفرهایش به ایالات متحده درخواست کمک خرج تحصیلی برای دانش آموزان ایرانی زاده در اسرائیل کرد تا بتوان به آن‌ها بورس تحصیلی داد. ولی همیشه اصرار می‌کرد که کمک‌ها به صورت چک و نه نقدی باشد که خدای ناکرده کسی لکه بر او نبندد.

به مادیات بی‌اعتنا بود و به یاد دارم اولین و آخرین اتومبیلی که خرید یک فولکس واگن کوچک بود که سیزده سال تمام با آن رانندگی کرد و هنگامی که آن اتومبیل از رمق افتاد و در خیابان بی‌حرکت ماند، آن را همان جا گذاشت و رفت. از آن پس دیگر اتومبیل نداشت و با اتوبوس یا تاکسی آمد و شد می‌کرد. ولی برای سفرهای بین شهری، همیشه افرادی بودند که داوطلب می‌شدند رانندهٔ او باشند - چه لذتی بالاتر از مصاحبه با امنون!

تنها تجملی که در خانه اش دیده می‌شد، کتاب بود. نه فرش در خانه اش پهن کرده بود و نه اشیاء گران قیمت زینت بخش اطاق پذیرایش بود. قاطعانه تر بگوییم، خانه اش سالن پذیرایی نداشت. همه جا اطاق کار و کتابخانه بود، خواه آن اطاق بزرگ که در آنجا با دیگران دیدار می‌کرد و خواه آشپزخانه ای که در کمال سادگی در انتهای آن اطاق قرار داشت و میز غذاخوری آن در واقع میز تحریر امنون بود.

هنگامی که شنیدم پژوهش درباره تاریخ و فرهنگ یهودیان ایران را رشته تحصیلی خود در دوران فوق لیسانس و دکترا قرار داده است بسیار خرسند شدم. هربار که به اسرائیل می آمد، فرصت دیدار دوباره ای دست می داد. از رشته خود بسیار خرسند بود و احساس می کردم که همه توان خود را بر سر آن می گذارد. سفرهایش به ایران، برای گردآوری اسناد و گفتگو با مردم و جمع آوری اطلاعات بسیار مهم بود. در این سفرها، ضبط گفتگوها و کشف اسناد و مدارکی که در کنج پستوها نگاهداری می شد برای شناخت تاریخ یهود ایران اهمیت بسیار داشت.

انتشار نخستین کتاب او درباره تاریخ شاعران یهودی ایران همانند زمین لرزه ای در دنیای ادب و فرهنگ ایران بود. بی تردید بسیاری از پژوهشگران ایرانی تا آن روز نمی دانستند که ایران خاستگاه شاعران یهودی بوده که به زبان شیرین فارسی اشعاری می سرودند که امروز بخشی از فرهنگ پر افتخار ایران زمین است.

بسیار متواضع بود و دوست نداشت از اهمیت کار خود و خدماتی که کرده و می کند سخن بگوید. ولی همیشه از ساعات زیادی که مشغول مطالعه و پژوهش است سخن می گفت و از این که بودجه ای در اختیار ندارد که بتواند دستگیری بگیرد که در برخی کارهای فنی او را یاری دهد گله می کرد یا حتی نرم افزاری برای نگارش به فارسی تهیه کند، که البته این مورد نرم افزار سر انجام حل شد.

در سالهای پس از آن، به اهمیت کار امنون بیش و بیشتر پی بردم. او خود احساس می کرد که زمان می گذرد و اگر شتاب نکند، برخی اسناد و خاطرات و اطلاعات به کلی از دست خواهد رفت. بسیار پرکار بود. تصور می کنم به طور نسبی بیش از هر پژوهشگر دیگر تاریخ ایران رساله و مقاله و کتاب و گزارش نوشت.

همسر و فرزندان من، هربار که او را شب شنبه به خانه دعوت می کردیم، از وسعت دریای اطلاعات او به شگفت در می آمدند. ظاهراً یک پژوهشگر بود - یا به قولی یک پروفیسور، با این تصور که دانشمندان فقط غرق بحر رشته خود هستند و از چیزهای دیگری که در دنیا می گذرد، اطلاعی ندارند. ولی امنون درباره همه چیز، مطالب زیادی می دانست و هم سخن بسیار پر جاذبه ای بود و درباره هر مطلب می شد از او بسیار یاد گرفت. وسعت اطلاعات او را همگان می ستودند و انگشت حیرت به دهان می گرفتند.

انسانی بسیار خوش قول و منظم بود. هیچ گاه وعده بی جهت نمی داد. در طول بیش از سه دهه که او رادیو اسرائیل را ترک گفته و راه پژوهش و دانش را برگزیده بود، هرگاه به او روی می آوردیم و درخواست می کردیم در برنامه ای شرکت کند و یا رشته برنامه هایی را تهیه نماید، هرگز روی ما را زمین نمی گذاشت و درخواست ما را رد نمی کرد. تنها خواهشش آن بود که چند هفته یا چند ماهی صبر کنیم تا او تعهدات پیشین خود را به انجام برساند و آنگاه به اجرای درخواست ما بپردازد. از او

از آن روزهای نخستین، درست ۴۹ سال می گذرد و در طول این زمان طولانی، من بارها و بارها در کنار امنون بودم و به او از دیدگاه فردی که می تواند معلم خوبی باشد می نگریستم و از او چیزهای بسیار فرا گرفتم.

همیشه به او به دید یک نماد و یک «مرجع تقلید» نگریستم. از اطلاعات گسترده او درباره اسرائیل و تاریخ آن سود بسیار بردم. در همان نخستین دیدارها، هنگامی که از آمادگی من برای همکاری با رادیو اسرائیل با شادی استقبال کرد، پرسید: ولی زبان عبری تا چه حد می دانید؟

گفتم: مایه آن را دارم ولی در سطحی نیستم که بتوانم روزنامه ها را بخوانم و درک کنم. اما به زبان فرانسه تسلط دارم و از آن طریق می توانم مطالب را به فارسی برگردانم تا زبان عبری را در ماههای پس از آن فراگیرم - و چنین شد!

امنون نخستین معلم من در کار رادیویی، برای نوشتن گفتارها و مطالبی بود که به اسرائیل مربوط می شد. درباره این سرزمین و اصولاً منطقه خاورمیانه آگاهی های زیاد داشت که از آن بهره مند می شدم. دیدگاههایش در مورد مسائل و رویدادها برای من تازگی داشت و شیوه استدلال و کند و کاو مسائل به گونه ای بود که من در ایران با آن آشنایی نداشتم.

در دانشگاه در رشته خاورمیانه و علوم سیاسی درس خوانده بود و این دقیقاً همان رشته هایی بود که من مایل به تحصیل در آنها در دانشگاه عبری اورشلیم بودم. با شکیبایی و مهر به پرسش های من پاسخ می داد و مرا راهنمایی می کرد.

درباره دوران خدمت نظام وظیفه خود با سربندی سخن می گفت و من و دیگر دوستان با شگفتی و هیجان به سخنان او گوش می دادیم. می گفت که در دوران خدمت، خلبان هواپیماهای اطلاعاتی یک-موتوره بود که بر فراز نیروهای مصری در سینا پرواز می کردند و به گردآوری اطلاعات می پرداختند.

امنون، با وجود اطلاعات گسترده ای که داشت، بسیار دوست بود - آدم خشکی نبود. در محافل و مجامع و جشن ها و دوره های ایرانی نقل مجلس بود. می گفت و می خندید و لطیفه تعریف می کرد، از خاطرات خود می گفت و ویلن می نواخت. نوازندگی را بسیار دوست داشت و فردی متواضع بود و هرگاه محفل مناسبی برپا می شد، با میل و خرسندی به نواختن ویلن می پرداخت.

هنوز بیش از سه سال از آغاز کار من در رادیو نگذشته بود که امنون تصمیم گرفت برای ادامه تحصیل به ایالات متحده برود. بحثهایی را که با هم درباره رشته ای که او باید بخواند داشتیم، بخوبی به یاد دارم. دلش می خواست رشته ای باشد که بیشترین سود را برای مردم و علاقمندان به دانش در پی بیاورد.

مَنشه امیر

امنون نتصر، انسانی که من از نزدیک می شناختم!

آن زنده نام را از همان نخستین هفته هایی که به اسرائیل رسیدم و در همان اولین روزهایی که به رادیو اسرائیل رفتم ملاقات کردم. برخوردی بسیار دوستانه و دلگرم کننده بود. از من درباره پیشینه کارهای مطبوعاتی ام پرسید. برایش تعریف کردم که مدت سه سال در روزنامه کیهان تهران در بخش خبرهای خارجی و ترجمه مطالب و گزارشها از زبان فرانسه به فارسی کار کرده ام و مقالات و گزارشهای بسیار ترجمه کرده یا نگاشته ام و حتی یک کتاب از فرانسه به فارسی برگردانده ام که درباره تاریخ برپایی کشور اسرائیل است. کتاب را با علاقمندی گرفت و ورق زد و بخش هایی از آن را به سرعت خواند و نگاه تحسین آمیزی به من انداخت و به خواندن ادامه داد.

با شگفتی پرسید: مگر چند سال دارید؟

گفتم: من اکنون حدود بیست سال دارم، ولی وقتی آن کتاب را ترجمه کردم ۱۷ ساله بودم و مطالب همین کتاب موجب شد که من تصمیم به مهاجرت به اسرائیل بگیرم.

دستی به شانه من نواخت و گفت: ما در رادیو به افرادی مثل شما نیاز بسیار داریم. امیدوارم بتوانید با ما همکاری کنید.

آقای منوچهر امیدوار که از ایران مرا می شناخت و با سابقه کاری من آشنایی کامل داشت مطالب بیشتری در این باره گفت و زمینه همکاری من با بخش فارسی رادیو اسرائیل آغاز شد.

(*) آقای منشه امیر سالها رئیس بخش فارسی رادیو صدای اسرائیل بود. او هنوز پس از بازنشستگی، به همکاری خود با آن رادیو ادامه می دهد و هر هفته، شاید میلیونها انسان مشتاقانه به انتظار تفاسیر سیاسی او پیرامون امور خاورمیانه و ایران می نشینند. نوشته زیبا و صمیمی ایشان ویژه این یادنامه نگاشته شده است.

تحصیل ایرانشناسی پرداخت. او از همان هنگام به تحقیق و جمع آوری مطالب و اطلاعات پیرامون تاریخ یهودیان ایران و کاوش در مناسبات دراز-مدت دو ملت ایرانی و یهودی مشغول شد. یکی از استادان برجسته و دانشمند او، پروفسور احسان یارشاطر، در حال حاضر قطب بی بدیل فرهنگ و ادب ایران در سراسر دنیا است که از شاگرد بارز و فرزانه اش "امنون نتصر" خاطره های فراوان دارد.

وقتی امنون از آمریکا به اسرائیل بازگشت، من به دنبال یک مأموریت فرهنگی از طرف تشکیلات جهانی یهود در ایران به سر می بردم و وسایل تحصیل جوانان ایرانی را در دانشگاه های اسرائیل فراهم می آوردم. در این میان او بخش ایرانشناسی در دانشگاه عبری اورشلیم را با همکاری دانش پژوهی دیگر بنیان گذاشت و به حدّ اعلا موفق شد.

در اینجا به جرأت می توانم ادعا کنم که امنون در قبال خدمتی که به فرهنگ به طور کلی و فرهنگ یهودی و تاریخ ایران می کرد، به وجود خود، به سلامتی و زندگی خود بی اعتنا بود و ظلم می کرد! از لحظه ای استراحت، تفریح و پرداختن به وجود خویش غافل بود. دو ازدواجش به شکست انجامیده بود و از زندگی راحت خانوادگی و بهره وری از شریک واقعی زندگی و موجودی دلسوز، جز مادر مهربانش (تا وقتی زنده بود) نصیبی نداشت. با این وجود، روحیه قوی و جستجوگر و مطالعات و فعالیت های علمی دائمی اش را هرگز از دست نداد و از آن غافل نگردید.

اما چه سود که روزگار غدار و سرنوشت نامهربان سر دیگری داشتند. امنون به بیماری جانسوز و لاعلاجی مبتلا شد که رهایی از آن در حدّ محال بود. دوستانش به ویژه در آمریکا تسلیم یأس نشدند. آنها او را دایره وار در حلقه محبت و تلاش خویش گرفتند و به خدمتش پرداختند ولی شوربختانه، بیماری کار خود را کرد و امنون را از جهان علم و تفحص و تحقیق گرفت و دوستان و شاگردان مکتبش را داغدار و سوگوار نمود.

امروز هر گامی که برای شناساندن خدمات آن فقیه گرانمایه و نشر آثار و نوشته های ارزشمند و دانش-آفرین او برداشته شود گامی است که مردانه در راه انجام آرمان ها و خواسته های انسانی این دانشمند فروتن و بی ادعا برداشته شده است.

روان امنون نتصر شاد و خاطره اش جاودان بود و عمر آنان که در راه زنده کردن خواسته ها و آمال او گام بر می دارند دراز و شاد باد.

نیویورک، ژانویه ۲۰۰۹

منوچهر امیدوار

یک سال گذشت...؟!!

وقتی ژرژ هارونیان تلفن کرد و گفت این روزها سالگرد درگذشت امنون نتصر می رسد، حرفش را باور نکردم. ولی او درست می گفت و این منم که نمی توانم باورکنم آن همه شور جوانی، آن همه تشنگی آموختن و آموزاندن، آن میزان فعالیت و کوشش همراه با آن همه استعداد و اندیشه، یکباره دود شده و به هوا رفته باشد، و صاحب آن همه نیرو و کیش و کوشش، دارنده آن قلب گرم تپنده، دوستان و دوستدارانش را تنها گذاشته و ساکت و خاموش، در دیار خفتگان و به ابدیت- پیوستگان جا گرفته باشد.

من در سال ۱۹۵۹، کار فرهنگی خوب و مورد علاقه ام را در تهران، همراه با خانواده و پدر و مادر عزیزم، خیل دوستان صمیمی و یکرنگم، و از همه مهم تر زادگاه محبوبم یعنی کشور آباد و در حال پیشرفت ایران، ترک کردم و به اسرائیل رفتم تا به عنوان رئیس بخش فارسی صدای اسرائیل و مدرس دانشگاه عبری اورشلیم به کار بپردازم. در اسرائیل قبل از هرکس با "امنون نتصر" که نامش در ایران "ناصر سلوکی" بود آشنا شدم، به ویژه که او بستگی خانوادگی نزدیکی با همسرم داشت و مرا بسیار محترم و عزیز می دانست. مادرش "صفیه خانم" را که از اهالی گیلان و دارای همه مهربانی ها، بی شیله- پیلگی ها و محبت های مردم این سامان بود، هرگز از یاد نمی برم که با چه گذشت و فداکاری، دو پسرش ناصر و منصور و دختر محبوبش فلور را بزرگ کرد و به جاه و منزلت رساند. یادش به خیر باد.

و اما امنون نتصر پس از آن که من بر کارهای رادیو مسلط شدم و زبان عبری را به خوبی یاد گرفتم، رادیو را ترک کرد و برای ادامه تحصیل به آمریکا رفت و در دانشگاه بزرگ کلمبیا در نیویورک به

(*) آقای منوچهر امیدوار از نویسندگان و خبرگزاران نامی یهودی زاده ایران است که پیشتر ریاست بخش فارسی رادیو صدای اسرائیل را بر عهده داشت و تفاسیر سیاسی او با صدای رسایش در سراسر ایران و جهان شنیده می شد. وی سالها است که در مقام سردبیر و ناشر هفته نامه پیام قلم می زند. متن حاضر از نوشته ایشان ویژه مجموعه حاضر برگرفته شده است.

امنون نتصر زندگی بس ساده ای داشت و به رغم پافشاری های مدام دوستان و ستایشگران فراوانش برای بهبود وضع زندگی خود، از این سادگی دست نمی کشید. غذایش گاه ماست بود و نانی ساده. حتی مسیر خانه تا دانشگاه را در زمستان های اورشلیم پیاده طی می کرد. او علیرغم شکوه، زیبایی و جذابیت خیره کننده چهره اش، چهره ای که باعث شده بود بسیاری در اسرائیل و جهان، او را از زیباترین و باشکوه ترین مردان زاده ایران لقب دهند، به زندگی خصوصی خود بی اعتنا بود. صورتش تا دم مرگ پیر نشد و هرچه گذشت، بر جلال آن افزوده شد. با وجود همه توجهی که به او مبذول می شد، همه عمر را وقف علم کرد. او دهها سال، بر اساس برنامه روزانه منظمی که از چهار صبح تا نه شب به طول می انجامید، به گونه ای سخت گیرانه کار کرد. درخانه اش در اورشلیم درکنار "تپه های رام"، بی وقفه درحال پژوهش بود. اگرسفری به خارج می کرد برای کارهای آکادمیک و تحقیق درموزه ها و مراکز علمی بزرگ همچون موزه بریتانیا یا آرشیوهای ارزشمند دیگر بود. در پیشگیری از اتلاف وقت کم نظیر بود؛ گاه حتی برای نزدیکترین دوستان و ستایشگرانش، دعوت از او کاری ناممکن بود؛ حتی برای صرفه جویی در زمان، فکس را بر تلفن ترجیح می داد.

او عاشق بزرگ ایران بود؛ دانش کم نظیری از آن کشور داشت و صاحب هزاران جلد کتاب درباره ایران بود که همه را در حافظه داشت.

خبردرگذشت پروفیسور امنون نتصر تمامی ایرانیان یهودی و جامعه آکادمیک اسرائیل را داغدار کرده است. بخش فارسی رادیو اسرائیل به خاطر درگذشت این استاد ارجمند و یار بسیار صمیمی و دلسوز کارکنان آن، سوگوار است. پیکر او ظرف چند روز آینده، پس از وداع یاران و دوستداران در لس آنجلس، به اسرائیل آورده می شود تا درشهر "ریشون لِتْسیون"، درکنار آرامگاه مادر دلبندهش که دو سال پیشتر جهان را ترک گفت، به خاک سپرده شود. ما در بخش فارسی رادیو، ضمن دعوت از همه ایرانیان مقیم اسرائیل برای شرکت در مراسم خاکسپاری و ادای احترام به این بزرگ دانشور تاریخ یهودیان زاده ایران، بار دیگر در برابر روان پر فتوت او سرتعظیم فرود می آوریم...

اورشلیم، شانزدهم فوریه ۲۰۰۸

هرچند در جنگهای بعدی همچنان سرباز احتیاط بود و از آن میان در جنگ "یوم کیپور" نیز به جبهه رفت.

امنون نتصر حدود پنجاه سال پیش، نخستین برنامه بخش فارسی رادیو اسرائیل به سوی ایران را تهیه و پخش کرد. او پنج سال در رادیو اسرائیل فعالیت داشت و همواره از آن دوره خاطرات مهم و دلپذیری را با سادگی و تواضع کم-نظیر خود بازگو می کرد. یکی از خاطرات شنیدنیش آن بود که آن روزها که صفحه یا نوار موسیقی چندان در دسترس نبود، اگر در پخش برنامه وقفه ای کوتاه رخ می داد، او خود درحالی که تازه خبرها را خوانده بود، ویولن را بیرون می آورد و در برابر میکروفون می نواخت تا وقفه را پر کند! او برای رفع مشکل کوک ویولن، هرروز قبل از شروع برنامه، درحالی که اخبار روز را می نوشت، دقایقی را نیز صرف کوک ساز می کرد و با ویولن کوک شده در استودیو حاضر می شد.

امنون نتصر به منظور ادامه تحصیل و دریافت مدرک دکترا، به کار دائم در رادیو پایان داد، اما تا پایان عمر، همچنان به ما یاری می رساند. از او طی سالهای اخیر چند سلسله برنامه تهیه کردیم که برای همیشه به عنوان گنجینه ای در آرشیو رادیو اسرائیل خواهند ماند.

او تحصیلات فوق لیسانس و دکترای خود را در دانشگاه کلمبیا گذراند. دهها سال استاد ممتاز دانشگاه عبری اورشلیم، و سالها عضو تیم استادان ارشد این دانشگاه مهم بود. او به گفته رئیس دانشگاه، بیش از هراستاد دیگری کارهای تحقیقاتی انجام داده بود. تخصص او که به واسطه آن مورد احترام شدید چهره های آکادمیک بین المللی قرار داشت تاریخ یهودیان در سرزمین ایران بود. وی همچنین دیرزمانی دوست و همکار استاد احسان یارشاطر، مؤلف خستگی ناپذیر *دانشنامه ایرانیکا* بود. پروفیسور امانون نتصر مدتها مسئولیت بخش ایرانشناسی دانشگاه عبری اورشلیم را همراه با زنده یاد دکتر سارا سرودی برعهده داشت. تا زمانی که رفت و آمد به ایران آزاد بود، او سراسر ایران-زمین را درنوردید و به گردآوری اسناد و مدارک مربوط به تاریخ یهودیان در ایران پرداخت. سفرهای او نه فقط شهرهای بزرگ، که به ویژه روستاها و نقاط دورافتاده را در بر می گرفت. او با روستاییان دمخور می شد و سرسفره و صحبتهای آنان می نشست، روستاییانی که از برتری علمی این دانشمند بزرگ ذره ای آگاهی نداشتند.

دانش او اما محدود به موضوع یهودیان نبود، بلکه وی دانشمندی کم نظیر و پژوهشگری راستین در بسیاری از امور دیگر مربوط به تاریخ و ادبیات ایران بود. حافظه نبوغ آمیزش تا آخرین دم همراهش بود؛ از هر واژه یا شعری که می پرسیدی، به آنی تو را به چند کتاب، شماره صفحه و گاه حتی شماره خطی که در آن کتاب از این واژه یا شعر یاد شده بود، اشاره می داد. به راستی که او با صدای نافذش، خود دانشنامه ای متحرک و گویا بود.

درس‌گام‌نمون‌نتصر، بزرگ‌دانشور تاریخ یهودیان ایرانی زاده

پیکر بزرگترین دانشمند تاریخ یهودیان ایرانی در روزهای آینده در اسرائیل به خاک سپرده می‌شود. زنده یاد پروفیسور امنون نتصر، دانشمند برجسته، زاده ایران، سحرگاه جمعه، پس از یک دوره دو ساله بیماری کبد، در بیمارستانی درلس آنجلس درگذشت. این استاد ارشد دانشگاه عبری که مقیم اورشلیم بود، پس از قریب شصت سال زندگی در اسرائیل و در اوج تحقیقات بسیارمهم خود، دچار این بیماری شد. به دلیل حضوردوستان نزدیک و فرزندان در آمریکا، یک سال پایانی عمر را در کالیفرنیا و به انتظار کبدی برای پیوند بستری بود؛ اما با شدت یافتن بیماری، صبح جمعه پانزدهم فوریه درلس آنجلس درگذشت.

چنان که خود می‌گفت، در ۱۹۳۴ در خانه باستانی میرزا کوچک خان جنگلی در رشت بدنی آمد. خانواده اش فروتن و بی-بضاعت بود. شاگرد ممتاز مدرسه بود. از نه سالگی ویولن می‌نواخت، و تا هنگام ابتلا به بیماری کبد، همواره برای خود ساز می‌زد. یک بار یهودی منوحین، ویولنیست برجسته گفته بود که اگر نتصر می‌خواست، می‌توانست یک نوازنده بزرگ ویولن بشود. در حقیقت او ۳۹۷ گوشه موسیقی اصیل ایرانی را می‌دانست و بر آنها احاطه داشت. وی همه اسناد و مدارک در دستیافت مربوط به مرتضی خان نی-داوود، هنرمند بزرگ موسیقی ایران، شخصیت یهودی و سازنده تصنیف معروف "مرغ سحر" را گردآوری کرد، همه کارهای او را به همت خود به اسرائیل آورد و همه را در اختیار دانشگاه عبری اورشلیم قرار داد.

نتصر کمی پس از استقلال اسرائیل و هنگامی که تنها شانزده سال داشت، به اسرائیل مهاجرت کرد. او پس از گذراندن خدمت نظام در مقام خلبان نیروی هوایی اسرائیل، به تحصیلات خود ادامه داد.

(*) خانم فرونوش رام گوینده و رئیس بخش فارسی رادیو صدای اسرائیل است. متن حاضر از گزارش ایشان پیرامون درگذشت پروفیسور امنون نتصر اقتباس و تلخیص شده است که نخست در تاریخ شانزدهم فوریه ۲۰۰۸، با صدای حزین نویسنده، از آن رادیو پخش شد. در یادنامه حاضر، به منظور حفظ اصالت و ژرفای عواطف بی‌واسطه نویسنده، لحن و محتوای اصلی گزارش بی‌تغییر مانده است. (وبراستار)

شاهزاده رضا پهلوی

پیام تسلیت

ریاست محترم دانشگاه عبری اورشلیم،

با نهایت تأسف، از خبر درگذشت روانشاد پروفسور امنون نتصر، استاد ارشد و پژوهشگر اندیشمند ایران شناسی مطلع شدم. این استاد فقید عمر خود را صرف مطالعه و تفحص در تاریخ و فرهنگ ایران و شناساندن این کشور باستانی به مردم جهان نمود. به همین خاطر فقدان پروفسور امنون نتصر همه علاقمندان به کشور ایران را متأثر و سوگوار نموده است.

خواهشمندم مراتب تسلیت مرا به خانواده و همه استادان و همکاران این دانشمند فقید ابلاغ فرمایید.

رضا پهلوی

اسفند ماه ۱۳۸۶، فوریه ۲۰۰۸

(* متن حاضر از پیام شاهزاده رضا پهلوی که در مراسم یادبود ۲۷ مارس ۲۰۰۸ در کنیسیای نصح خوانده شد، برگرفته شده است.

شهبانو فرح پهلوی

پیام شهبانو فرح پهلوی به مناسبت درگذشت پروفیسور امنون نتصر

با کمال تأسف دریافتیم که پروفیسور امنون نتصر، استاد ارشد دانشگاه اورشلیم و پژوهشگر تاریخ میهن ما ایران، در لس آنجلس دار فانی را وداع گفته است. این مورخ فرهیخته عمری را در پژوهش گوشه های نهفته و تاریخ زندگی ملت ما در گذشته های دور صرف کرد و تحقیقات ایشان سرمایه ای جاودانی برای ایران به جای گذاشته است.

در گذشت این ایرانشناس برجسته را به همه هموطنان گرامی و به ویژه جامعه علمی ایران و خانواده آن زنده یاد تسلیت می گویم.

۲۶ بهمن ۱۳۸۶، ۱۵ فوریه، ۲۰۰۸

(* متن حاضر از پیام شهبانو فرح پهلوی برگرفته شده است که در مراسم یادبود روز ۲۷ مارس ۲۰۰۸ در محل کنیسای نصح خوانده شد.

ژنرال شائول موفاض

به یاد پروفیسور امنون نتصر

فوت نابہنگام پروفیسور امنون نتصر خلأ عظیمی در دلہای ما به جای گذارده است. او مردی بزرگ بود. او یکی از برومندترین فرزندان بود کہ جامعہ یهودیان زادۀ ایران تاکنون به جهان ارزانی داشته است.

گذشتہ مشترک من و امنون به چندین دہہ پیش، به زمان کودکی امنون در شمال ایران و به ہنگامی بازمی گردد کہ او و مادرم به "مدرسہ کورش" در شہرستان رشت می رفتند. من در طول سالہای بعد، بخت آن را داشتم کہ شخصاً با او رابطہ ای ویژه برقرار کنم و از نزدیک بہ خصوصیات خاص او همچون دل مہربانش، شخصیت دلپذیرش، عشقش بہ آدمیان، و شیوہ زندگی فروتتانہ او پی برم. در توصیف ہمین گونه مردان است کہ داوود پیامبر در کتاب مقدس مز/میر (تہیلیم) آورده است:

همچون درختی خواهد بود کاشته بر لب رود، کہ میوہ اش را در زمان خویش خواهد داد، برگہایش ہرگز پژمرده نخواہند شد، و ہر آنچه انجام دہد بہ پیروزی خواهد رسید.

افسوس کہ نبرد دلیرانہ عزیزمان با بیماری ہولناکش بی ثمر ماند و سرانجام، امنون، این دانش پژوہ بزرگ، او کہ بہ سرمشقی از سرسپردگی بہ علم و تحقیق تبدیل شدہ بود، ہم او کہ اشتیاقی جوشان بہ دانش و دانشگاه از وجودش فوران می کرد، کسی کہ الہام بخش ہمہ ما بود، نتوانست پاداشی شایستہ، یعنی درمانی برای این بیماری دہشتناک را دریافت کند.

او از سوہی، میراثی بزرگ بہ جای گذاشتہ است کہ ہمہ ما در آن سہیم خواہیم بود و از آن خواہیم آموخت، و از سوہی دیگر، ما را با دلی دردبار و عزادار تنها گذارده است. غیبت دوست عزیز ما در "مدارس اولپانا" در اسرائیل و در سراسر جہان طنین انداز خواهد بود.

من تسلیت صمیمانہ خود را نثار بازماندگان، دوستان و دلبندان این زندہ یاد می کنم.

خداوند او را بیامرزد.

اسرائیل، فوریه ۲۰۰۸

(*) شائول موفاض ژنرال ذخیرہ ارتش اسرائیل و از دولتمردان مہم آن کشور است. این ایرانی زادہ تا کنون مقامہای گوناگونی را برعہدہ داشته است کہ از آن میان می توان بہ وزارت دفاع، معاونت نخست وزیر، و وزارت ترابری اشارہ کرد. نوشتہ حاضر از متن ارسالی ایشان کہ نخست در مراسم یادبود بیست و ہفتم مارس ۲۰۰۸ در کنیسای نصح خواندہ شد، برگردان و اقتباس شدہ است.

برنامه های فارسی برای ایران بر موج کوتاه در سال ۱۹۵۸ تا پنج سال، تهیه کننده اصلی برنامه های این رادیو بود. فرنوش رام گفت که رابطه پروفسور نتصر با این رادیو هرگز قطع نشد، کما این که او در ده سال اخیر، از جمله سه سلسله برنامه ارزشمند پیرامون مناسبات دو ملت باستانی ایران و یهود، اماکن باستانی یهودیان در سرزمین ایران و سرنوشت ملت یهود طی تاریخ جهان، برای رادیو اسرائیل تهیه کرد. این سخنران با اشاره به طبع انسان دوستی عمیق پروفسور امنون نتصرگفت: "او از این که انسانها به آسانی بر روی هم شمشیر می کشند؛ از این که انسانهای کوچک کمتر از ذره، جهان را تیره می کنند، از این که صدای توپها آرامش زندگی انسانی را مختل می کند، دررنج بود". سپس خانم رام به یاد پروفسور نتصر که —نامش به معنای "نهال" بود— شعری از فریدون مشیری را به همراهی سنتور ناتان ال موسایی خواند که با این ابیات به پایان می رسید:

"[...]"

روزی که آدمی

خورشید دوستی را

درقلب خویش یافت،

راه رهایی ازدل این شام تار هست،

وآنجا که مهربانی لبخند می زند،

دریک جوانه نیز

شکوه بهار هست!"

بیشتر یهودیان ایران با ریشه های خود، و در عین حال باعث درآمیختگی بیشتر یهودیان با جامعه بزرگ ایرانی، انس بیشتر با زبان فارسی، و دور شدن تدریجی آنان از آثار ادبی عبری و یا فارسیهود گردید. بدین شکل نه دیگر ایرانیان یهودی با ادبیات فارسیهود آشنایی داشتند و نه عبری زبانان اسرائیل می توانستند زبان فارسی نوشته شده به خط عبری را بخوانند.

جالب آن که یهودیان ایران پیش از سلطه اسلام و حتی پس از آن، در کنار گویش عبری، به زبانهای ایرانی همچون زبان پهلوی یا فارسی و همچنین به دیگر گویش های محلی نیز تکلم می کردند و همگی دوزبانه بودند. ترجمه های بازمانده این دوران از "میکرا" و تورات نشانگر این درآمیختگی زبانی با زبان فارسی است. چند قرن پس از آن شاهین پا به عرصه نهاد و شعرهای سرشار از یهودیت، تأثیری جهانی یافت. در واقع زندگی یهودیان همچنان تا سده های ۱۸ و ۱۹ میلادی حول محور کنیسا می گردید و حتی میسیونرهایی که در زمان قاجار به ایران آمدند از علاقه یهودیان این دیار به تورات و تفاسیر "تلمود" سخن می گفتند. به ویژه در سال ۱۸۲۵، یک مبلغ مسیحی آلمانی به نام یوزف وولف به ایران رسید و به واسطه شناخت وسیعش از زبان عبری و تورات، مورد مهمان نوازی یهودیان اصفهان قرار گرفت. وولف نوشته های عبری متعلق به یهودیان اصفهان را بی نظیر خواند و آرزو کرد که کاش اروپاییان آنها را خریداری کنند. چند دهه پس از آن، الخانان آدلر در سال ۱۸۹۷ از انگلستان به تهران، سمرقند و بخارا رفت و شمار فراوانی از کتب یهودیان را خریداری کرد، به اروپا برد و مورد تحقیق قرار داد. او به طبقه - بندی این مدارک که شامل تفسیرهای شفاهی، فولکلور، گرامر، نقاشی، نوشته های کبالیستی، خطاطی، نوشته های فلسفی و دیگر آثار یهودیان فارسی زبان آن نواحی می شد پرداخت و نتیجه گرفت که دلبستگی اصلی آنان ادبیات و شعر بوده است. در مجموع چنین برمی آید که در طول ۹ سده، حدود ۹۰ شاعر مهم از میان یهودیان برخاسته بوده است که البته از زندگی خودشان نشان کمی باقی مانده است.

بنا به گفته دکتر یروشلمی، یکی از پرسش هایی که مورد بررسی طولانی پروفیسور نتصر قرار گرفت مسئله رشد آفرینش ادبی یهودیان در زمان صفویه، با وجود تحکیم شیعه در ایران بود. سپس از قرن هجدهم به بعد، عمدتاً به دلیل تنگناهای شدید اقتصادی، اجتماعی، یهود ستیزی و فشارهای فرهنگی بر یهودیان، بازده ادبی آنان رو به کاهش نهاد. وجود مدارس آلیانس موجب شد که دست کم آنچه که تا آن زمان خلق شده بود، تا اندازه ای حفظ گردد.

چنان که این سخنران تأکید کرد، فقط پژوهش های منحصر به فرد امنون نتصر بود که از این فصل و بسیاری دیگر از صفحات تاریخ زندگی یهودیان ایران پرده برداشت و سرگذشت آنان را در روایت تاریخ جهان ثبت کرد.

در پی آن، خانم **فرنوش رام**، گوینده و گزارشگر رادیو صدای اسرائیل، از سهم بزرگ پروفیسور امنون نتصر در پایه گذاری بخش فارسی این رادیو سخن گفت و یاد آورد که او از آغاز پخش

ادبیات، دین، فرهنگ، تاریخ و موسیقی یهودیان ایرانی؛ گویشهای یهودیان؛ نگارش مقالات بی شمار در نشریات فارسی زبان، از آن جمله حدود سی سال مقالات بی شمار در "شوفار" نیویورک؛ و نیز اثر علمی او به نام "پادیائوند" اشاره کرد و افزود که "پادیائوند موجب تقویت ارتباط یهودیان ایرانی پراکنده در جهان با ریشه های باستانی خود شد." او همچنین بر پرکاری طاقت فرسای پروفیسور نتصر، هشیاری و نوآوری های او تأکید ورزید.

سخنران دیگر این مراسم، **پروفیسور شائول شاکد**، از مسئولان ارشد بخش مطالعات خاورشناسی در دانشگاه عبری اورشلیم بود. او که به مدت نزدیک به چهل سال دوست و همکار این زنده یاد بود، بر جنبه های ناآشنایی از زندگی پروفیسور امنون نتصر اشاره کرد. وی گفت که نتصر نویسنده ای چیره دست بود و با این حال، از سر فروتنی، کتابهای داستانش هنوز منتشر نشده اند؛ موسیقیدانی با سواد و با مهارت و نیز ناطقی توانا بود؛ مراقب و کوشا بود که برای دانشجویان کمک مالی گردآوری کند زیرا دوران دانشجویی خود را با سختی زیاد سپری کرده بود؛ و فروتنانه و در سکوت، برای مؤسسات بهداشتی و خدماتی فراوانی در اسرائیل بودجه گرد می آورد. پروفیسور شاکد به پژوهشهای این زنده یاد در مورد ایران سده های گوناگون اشاره کرد و گفت که بخشی از اسنادی که وی منجمله از استان فارس به دست آورده بود، دستمایه تحقیقات مهمی درباره یهودیان ایران بود. پروفیسور شاکد نیز همچون پروفیسور زند بر اهمیت فراوان کتاب "منتخب اشعار فارسی از آثار یهودیان ایران" (منتشره ایران و اسرائیل، ۱۹۷۳) تأکید کرد و گفت که باید سازمانی برای ادامه کارهای این زنده یاد برپا شود.

دکتر داوید یروشلمی، استاد زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه تل آویو، نیز طی سخنرانی مبسوط خود، بر نقش مهم پروفیسور امنون نتصر در زمینه شناخت شاعران یهودی ایران-زمین، همچون شاهین و عمرانی و کتاب "دانیال نامه" او، و نیز در برانگیختن علاقه نسل جوان دانشجویان—منجمله این سخنران—به مباحث ایران و تاریخ یهودیان ایران، که تا آن زمان چونان گتویی غبار آلود می نمود، صخه گذاشت.

در ادامه، دکتر یروشلمی به قصد روشن نمودن نقش منحصر به فرد پروفیسور نتصر، به نمونه ای از تحقیقات دقیق، هوشمندانه و کم نظیر وی اشاره کرد. او گفت که براساس مطالعات این زنده یاد، نخستین مدرسه یهودیان در ایران به تاریخ ۲۱ فوریه ۱۸۹۸ گشایش یافت. این مدرسه به دلیل تنگناهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و نیاز شدید به همیاری یهودیان جهان، در چارچوب فعالیتهای سازمان جهانی آلیانس ایزرائیلیت اونیورسل ("برادری اسرائیلیان دنیا") و در ماه عبری آدار در تهران راه اندازی شد، چرا که آدار زمان شادی یهودیان بود و "عید پوریم" یادآور دوستی دیرینه ایران و یهود. به فاصله چند سال، مدارس یهودی دیگری نیز به ترتیب در همدان، اصفهان، شیراز و چندین شهر دیگر افتتاح شدند. برپایی مدارس "آلیانس فرانسه ایزرائیلیت" از سویی موجب پیشرفت اجتماعی و نیز آگاهی

همچنان ادامه داد. وی با اشاره به همکاری علمی مستمرِ پروفیسور نتصر با این مؤسسه تأکید کرد که آمادگی این دانشمند بزرگ برای سهمی شدن آگاهی‌های وسیعش با دیگران "یک برکت" بود. امنون نتصر مجموعاً سیزده کتاب مهم دربارهٔ تاریخ ایران و یهودیانی که قرن‌های متمادی در آن زندگی می‌کردند برای این مؤسسه به نگارش آورد که هر یک از آنها نتیجهٔ پژوهش‌های طولانی و دامنه‌دار او بود. تنها به عنوان نمونه، تحقیق کتابی با عنوان "ایران" که به زبان عبری نگاشته شده است، بدون مشورت دائم با او امکان‌پذیر نمی‌بود. این کتاب که سرنوشت یهودیان و کشور ایران را طی چندین هزاره مورد بررسی دقیق علمی قرار داده است، یکی از افتخارات این مؤسسه می‌باشد.

پس از آن، پروفیسور میخائیل زند، یکی دیگر از دانشمندان مهم بخش مطالعات خاورشناسی در دانشگاه عبری اورشلیم، با اشاره به این که زندگی علمی او سرشار از خاطراتی پربار از امنون نتصر است، گفت که نتصر با فروتنی ذاتی خاص خود، نتایج پژوهش‌هایش را که عمری به پای آنها ریخته بود، به سادگی در اختیار دیگران می‌گذاشت. او گفت که آنجا که نتصر از ایران می‌گفت و می‌نوشت، منظورش تنها مرزهای جغرافیایی ایرانِ امروز نبود، بلکه از دید او، سمرقند، بخارا، هرات و امثال آنان نیز بخشی از سرزمین فارسی‌زبانان محسوب می‌شدند. او به زندگی، ادبیات، فرهنگ و هنر این سرزمینها نیز که بعدها از ایران جدا شده بودند تبخّر فراوان داشت و به ویژه زندگی یهودیان این سرزمینها را مورد مطالعات دقیق قرار داده بود. وی افزود که خود طی سفرهایش به ایران پیش از انقلاب، شاهد ستایش دانشمندان طراز اول آن کشور از نتصر بود که برخی از آثارش در ایران نیز منتشر شده بودند. از آن میان، امنون نتصر به ویژه با انتشار کتابی دربارهٔ شاعران تاریخ یهود ایران، مبحثی را برای ایرانیان مطرح کرده بود که پیشتر از آن بی‌خبر بودند.

پروفیسور زند همچنین به اهمیت کتاب دیگری از نتصر به نام "تاریخ یهودیان در عصر جدید" (۱۹۸۲) اشاره کرد که با بررسی همه‌جانبه‌ای از یهودیان ایران از قرن هجدهم به این سو، به شناخت بهتر آنان از جانب پژوهشگران یاری رساند. جالب آن که به گفتهٔ این سخنران، پژوهشها و کتابهای پروفیسور امنون نتصر به زبانهای فارسی و انگلیسی موجب شد که یهودیان ایران در سه دههٔ اخیر، علیرغم مهاجرت عمده پس از انقلاب، بیش از پیش با سرنوشت اجداد خود در ایران آشنا شوند. در پایان، پروفیسور زند اشاره کرد که امنون نتصر، با وجود زندگی طولانی در اسرائیل و شناختی علمی و همه‌جانبه از تاریخ و فرهنگ آن، تا به آخر همان نوجوان زادهٔ ایران باقی ماند.

سخنران دیگر این مراسم، پروفیسور داوید منشیری، رئیس بخش ایرانشناسی دانشگاه تل‌آویو، بر ژرفای پژوهشهای امنون نتصر تأکید کرد و گفت که کارهای او، دستنوشته‌هایی که از یهودیان سده‌های گوناگون ایران گرد آورد و نتایج پژوهش‌هایش بر آنها، تا مدتها به عنوان یکی از مآخذ معتبر مورد بهره‌برداری دانشجویان و پژوهشگران آینده قرار خواهد گرفت. پروفیسور منشیری از "افق باز" و "تحقیقات گستردهٔ این زنده‌یاد درزمینه‌های گوناگون" سخن گفت و به پژوهشهای دیگرش درزمینهٔ

گزارشی از مراسم یادبود مؤسسه بن نَصوی

مارس ۲۰۰۸، اورشلیم

گزارشگر: فرنوش رام

روز یکشنبه ۱۶ مارس ۲۰۰۸، مطابق با ۲۶ اسفند ۱۳۸۶، به مناسبت سی-امین روز درگذشت پروفسور امنون نتصر، مراسم یادبودی به یاری "دانشگاه عبری اورشلیم" و مؤسسه علمی "بن نَصوی"^۱ در محل این مؤسسه در اورشلیم برگزار شد که در آن شماری از پژوهشگران برجسته به یاد وی سخنرانی کردند.

پروفسور امنون نتصر که زاده ایران بود، در ۱۶ سالگی و طی دهه نخست برپایی کشور اسرائیل به این کشور مهاجرت کرد. وی به تأیید بسیاری از صاحب نظران، بزرگترین دانشمند ایرانی-زاده اسرائیلی به شمار می رفت، کسی که یک-تنه، بیشترین سهم را در زمینه تحقیقات فرهنگ، هنر و تاریخ یهودیان ایران-زمین به خود اختصاص داد و آثار علمی فراوان و ماندگاری از خود به جای نهاد. اما دامنه پژوهشهای او منحصر به یهودیان ایران نبود و وی یکی از برجسته ترین دانشمندان تاریخ و ادبیات ایران در سطح جهان محسوب می گردید. وی پس از یک دوره دوساله بیماری کبد، در لس-آنجلس چشم بر جهان فرو بست و اندکی پس از آن، پیکرش در اسرائیل، کشوری که بیش از نیم قرن در آن زندگی کرده و به آن عشق ورزیده بود، به خاک سپرده شد.

در جریان این مراسم یادبود، ابتدا ریاست مؤسسه "بن نَصوی" یادآور شد که هرگاه دانشمندی برجسته همچون نتصر از جهان رخت برمی بندد، دشوار است که بتوان پژوهشهایش را

(*) خانم فرنوش رام رئیس بخش فارسی رادیو صدای اسرائیل است. متن حاضر از گزارش اصلی ایشان به زبان فارسی برای این یادنامه اقتباس و تلخیص شده است.

^۱ در مقالات دیگر "بن صوی" یا "بن صبی" آمده است: The Ben Zvi Institute, بن צבי.

دو مورد دیگر از مهم ترین کارهای به چاپ رسیده او یکی دستنوشته های یهودیان ایران در *انستیتوی پژوهشی بن صوی*، و به ویژه دیگری نسخه علمی یکی از مهمترین آثار اندیشمندانه یهودیان ایران، *وظایف یهود* (عنوان اصلی *حُوت یهود*)، به قلم ربی یهودا بن العازار است که در قرن هفدهم میلادی می زیست. همچنین به یاد دارم که استاد چندی پیش از فوت خود به من گفت که تقریباً هشتاد درصد کار مطالعاتش در زمینه شاهین، بزرگترین شاعر یهودیان، به پایان رسیده است. اینک من می پرسم، "کی است که شایستگی و مهارت آن را داشته باشد که کار استاد را از آنجا که مدادش از حرکت باز ایستاد، ادامه دهد؟"

امنون نتصر از راه تحقیقات خود به ما یاد داد که چگونه به شیوه مستقیم، بی غرض و "خشک" آکادمیک بنویسیم، و با این حال جای انکار نیست که موضوع اصلی تحقیقاتش، یعنی یهودیان ایرانی، موضوعی بود که از اعماق دلش سر می کشید. او پژوهش گسترده خود را درباره آزار یهودیان و اجبار آنان به تغییر مذهب در ایران قرن هفدهم میلادی با تقدیم این عبارت آغاز کرد: «به یاد ربی ابا، راو یهودیان اصفهان، که در تاریخ شنبه، ۲۵ حشوان ۵۳۸۰، معادل ۲ نوامبر ۱۶۱۹ کشته شد.» پروفیسور نتصر در آن اثر از ربی ابا به عنوان انسانی یاد کرد که مرگ برای خدا و یهودیت را بر تغییر مذهب ترجیح داد. واضح است که کردار نیک نسل های پیشین یهودیان، از آن جمله ربی ابا، بر نتصر عنوان یک دانشمند و یک انسان، تأثیری محو ناشدنی گذاشته بودند.

ما در اثر کهن *فارسیهود حُوت یهود* به تصحیح پروفیسور نتصر می خوانیم که «از استاد شنیدن علم به از خواندن است». این گفته بسی به ما ارتباط پیدا می کند. ما با آن که به خواندن نوشته های استاد و آموختن از آنها ادامه خواهیم داد، هنوز حق داریم که از بابت محروم شدن از صدایش به زاری بنشینیم.

افسوس که نتصر ناهنگام رفت، چرا که بسی مانده بود تا زندگی کند و بنویسد. پروفیسور نتصر یکی از برجسته ترین پژوهشگران مبحث یهودیان ایرانی و ایران بود و فوت زودرس او ضایعه ای جبران ناپذیر بر پیکر دنیای علم وارد کرده است.

به خانواده او، همکاران، دانشجویان و مردم دانش پژوه تسلیت می گویم.

یادش به خیر باد...

نیویورک، ۲۰۰۸

پیوسته، حتی گاه از نکاتی که ما دانشجویان تازه کار عنوان می کردیم، یادداشت بر می داشت. امنون نتصر هرگز از آموختن نایستاد. امروز برای من یاد آن مداد نشانگر فروتنی بی حدّ او است، فروتنی مردی که حرفه اش، ابزار نبردش و بخش بزرگی از زندگی‌اش همواره دانشی خالص و جدی بود.

پروفسور امنون نتصر عمیقاً دلسوز دانشجویانش بود و من می توانم بالشخصه به این امر شهادت دهم. او خود با نزدیک شدن پایان دوران لیسانس، با جستجوی فراوان برایم بورسیه تحصیلی فراهم کرد تا بتوانم به تحصیلات خود ادامه دهم. به پیشنهاد او در خارج از کشور ادامه تحصیل دادم و پس از دریافت مدرک دکترا از دانشگاه ییل و پیش از بازگشت به اسرائیل، هم او به من تصویری دقیق از اوضاع دانشگاه‌ها پیش رویم گذاشت و مرا در گزینش مسیر آینده ام راهنمایی کرد. حتی پس از آن نیز او ثابت کرد که هرگز دانشجویانش را رها نمی کند، کما اینکه هنگامی که بعدها به درخواست خودم یکی از مقالاتم را پیش از چاپ بررسی کرد، با همان مداد همیشگی نظرات خود را بر آن نوشت که در نسخه نهایی مقاله من منعکس شدند.

امنون نتصر تنها استاد دانشجویان کلاس هایش نبود؛ دایره شاگردان او حقیقتاً بسی گسترده تر از آن بود و جمع انبوهی از کسانی را از اقشار گوناگون جامعه یهودیان اسرائیل و جهان در بر می گرفت که تشنه دانش او بودند. گهگاه همسایگان من در اورشلیم، یهودیانی ظاهراً ساده، از من حال او را جويا می شدند و می پرسند که چه هنگام به اسرائیل می آید تا پرسش‌هایشان را از او بپرسند. آدمی به ناگاه متوجه می شد که برای شمار فراوانی از مردم با پیشینه‌های گوناگون، او آدرس اصلی دانش و پژوهش بود.

در تلمود آمده است که "برای فرد نیکوکار نیازی نیست که تبلیغی شود، چرا که گفتار او همانا یادواره او است." (تلمود یروشلمی، "شقالیم"، ۲:۵). حقیقت آن است که نکاتی که پروفسور نتصر مطرح کرد و درباره‌شان سخن گفت یاد او را همواره زنده نگاه خواهند داشت و بر ذهن همگان ثبت خواهند نمود. او در زمینه‌های گوناگون و متعددی درباره یهودیان ایرانی پژوهش کرد و قلم زد، و بی تردید در برخی از این زمینه‌ها از پیشتانزان، صاحب نظران و پژوهشگران جهانی به شمار می رفت. (تنها نگاهی به فهرست کامل آثار او، مدرکی چشم گیر که بالغ بر ۲۶ صفحه می شود، کافی است تا آدمی به عظمت کار او پی ببرد). پژوهش‌های او، به عنوان نمونه، شامل ادبیات، موسیقی و شعر یهودیان ایران می شود؛ تاریخ یهودیان مشهد را در بر می گیرد؛ و یا سنت‌های گوناگون سازمان آموزشی "آلیانس ایزرائلیت" در ایران را بررسی می کند. او در زمینه یهود-ستیزی، و نیز صیونیسیم در ایران روشنگری کرد؛ به مبحث یهودیان ایرانی تحت حکومت جمهوری اسلامی پرداخت؛ زبانهای گوناگون اجتماعات یهودی ایران را مطالعه کرد و حتی از "سوگندها و دشنام‌های" یهودیان اصفهان قلم زد؛... و اینها تنها بخش اندکی از بازده پربار علمی او است.

دکتر دانیل تصدیک (صدیق)

בס"ך

پروفسور امنون نتصر، استاد من

بسیار دشوار است که از زنده یاد پروفسور نتصر به زمان ماضی سخن گفت. هر چه باشد، تنها کمتر از پنج سال پیش، شب نهم آوریل ۲۰۰۳ بود که شمار فراوانی از همکاران، دانشجویان و دوستانش در محل دانشگاه عبری اورشلیم گرد آمده بودند تا فرارسیدن دوران بازنشستگی او را حرمت گزارند. من به عنوان یکی از سخنرانان آن شب به خاطر آوردم که نخستین بار چه هنگام نام امنون نتصر را شنیده بودم. کلاس نهم یا دهم دبیرستان بودم و با یهودیت ایرانی و به طور کلی ایران فاصله داشتم. در همین اثناء، یکی از آموزگارانه مقاله ای را به من معرفی کرد که در ژورنال *پعامیم* به چاپ رسیده بود و به موضوع دیدگاه موزس مونته فیوره نسبت به یهودیان ایران می پرداخت. این مقاله به قلم پروفسور امنون نتصر به نگارش آمده بود. چنان که بعدها فهمیدم، تصادفی نبود که پروفسور نتصر نویسنده این مقاله بود، چرا که او در واقع یکی از پیشتازان این مبحث بود. آن مقاله به مرور زمان به نوشته های فراوان دیگری از او پیوست که دانش مرا، دانش همه ما را، نسبت به این مبحث که تا آن زمان رشته ای منزوی محسوب می شد، غنا بخشید.

کمی بعد، به عنوان دانشجوی دوره لیسانس در دانشگاه عبری اورشلیم، امنون نتصر را در مقام استادم به یاد می آورم. او همواره با لبخندی بر چهره، و چه بسا با خنده ای نشاط بخش به کلاس وارد می شد، خنده ای که تا امروز در گوش من طنین انداز است. او با مهربانی خاص خود به تک تک ما دانشجویان نوپا با جان و دل گوش فرا می داد، و سپس همواره با ظرافت و آرامش اشتباهاتمان را اصلاح می کرد، نظر می داد و ذهنمان را روشن می کرد. به خاطر دارم که یکی از چیزهایی که مرا مجذوب کرده بود آن بود که او همیشه علاوه بر تکالیف خواندنی، با یک مداد بلند و تراشیده به کلاس می آمد و

(*) دکتر دانیل تصدیک از دریافت کنندگان بورسیه ارزشمند فولبرایت است. او دکترای خود را از دانشگاه ییل در سال ۲۰۰۲ در رشته های تاریخ ایران و خاورمیانه، و نیز تاریخ یهودیان تحت حکومت اسلام دریافت کرد. متن حاضر از نوشته ایشان در تاریخ مارس ۲۰۰۸ به فارسی برگرداننده و اقتباس شده است. نسخه انگلیسی این مطلب همراه با پانویس ها در همین یادنامه آمده است.

شیرین دخت دقیقیان

رمزگشای زبان بادام

او نیازی نداشت شبیه کس دیگری باشد، چون خودش بود. او جایی را در این دنیا پر کرد که تنها امنون نتصر در خور آن جایگاه بود. او پویه ای را به ثمر نشان داد که غایت حضور هریک از ما در پهنای هستی است. او نسخه‌ی اصل خودش بود، همان گونه که هیچ نسخه‌ی بدلی را معتبر نمی‌شمرد. او رمزگشای زبان بادام بود در دشت‌های نوآباد و نام و آوازه‌ی چنین نیز برای خود برگزید: امنون نتصر.

او معنای ناب قدرت را فهمیده بود که نیازی به سر فرود آوردن در برابر قدرت نداشت. او معنای حقیقت را دریافت در گسترده‌ی افق‌ها و راه‌گشودن، زیرا دانست که حقیقت در کوره‌ی راه‌های تنگ گام نمی‌گذارد و برای پدیداری، افقی به گستردگی خود می‌خواهد. او شناخت را می‌شناخت که به آسانی دست نمی‌دهد، ولی وقتی به دست آمد، به آسانی از دست نمی‌رود.

او پایداری را فهمید که تنها در قلمروی خوبی معنا می‌دهد: در صلح، دانش و گفتگوی رو در روی انسانی.

او به بزرگی رسیده بود، چون کوچک‌ترها را درس می‌داد و بزرگ می‌کرد.

امنون نتصر انسان ساده‌ای بود که کاغذ سفید و ننوخته را کمی بیشتر از کاغذهای رنگین اسکناس دوست داشت، و جاودانگی را در همین سادگی یافت...

لس آنجلس، ۸ ژانویه ۲۰۰۹

(*) خانم شیرین دخت دقیقیان پژوهشگر، مترجم و نویسنده‌ی پربار و یکی از چهره‌های شناخته‌شده‌ی دانش و ادب در میان ایرانیان و یهودیان ایران در سطح جهان است. او با پروفسور امنون نتصر در زمینه‌های گوناگون اندیشه‌ی همچون مباحث یهودیت، تاریخ و ادب، تبادل نظر نزدیک داشت و دو بار در برگزاری کنفرانس تاریخ شفاهی یهود با آن زنده‌یاد همکاری کرد. متن حاضر ویژه‌ی این یادنامه نگاشته شده است.

می خواست هرچه زودتر به سویس پرواز کند، این چنین با احترام و از سوی والاترین مقام های کشوری، فرهنگی و قومی با چشمان گریان بدرقه شد.

او که بود که حتی تیغ تیز نقدهای علمی و اجتماعی اش کسی را از مشایعتش باز نداشته بود، زیرا که همه می دانیم آنچه که او می گفت و می نوشت در راه روشنگری و حقیقت گویی بود و نه هیچ گونه نظر شخصی و یا حفظ روابط اجتماعی. بگذارید او را اگر نه برای هیچ خصلت دیگرش، فقط برای معیارهای اخلاقی، صراحت و راستگویی اش ارج نهیم. بگذارید ما یهودیان ایرانی از این که توانسته ایم یک جوان زاده ایران خود را به دنیای علم و دانش، در بالاترین درجات فرهنگی و دانشگاهی تحویل دهیم بر خود ببالیم. نام او و کارهایش را بخاطر آنچه هست ارج نهیم و نه به منظور استفاده شخصی و خودنمایی از طریق نام او. همه ما باید در راه نگاهداری، تکوین و معرفی آثار تمام شده و نیمه کاره اش کوشا باشیم.

بباید ارادت و احترام خود را به او با تقدیم وقت و دانش خود و یا احياناً کمک های مالی ابراز داریم و به او بگوییم در راه معرفی و تکامل کارهایش بدون آن که سلیقه و نظریات شخصی خود را در نظر بگیریم، فکرش را محترم می شمیریم و آنچه را که او می خواست انجام خواهیم داد. بگذارید با همکاری و گذشت، بدون تظاهر و سخن سرایی، کارهایی را که او به علت عمر کوتاهش نیمه تمام گذارد با شایستگی تکمیل کنیم و به همراه آثار تکامل یافته قبلی اش، همه را یکپارچه به جهانیان تقدیم داریم. همه ما این دین را در مرحله اول نسبت به میراث یهودیان ایرانی و در مرحله دوم به این دانشمند فرهیخته برگردن داریم .

خولون، اسرائیل

بیست و یکم فوریه ۲۰۰۸

دکتر ناهید پیرنظر (أبرمن)

ای خاک تیره دلبر ما را عزیز دار این نور چشم ماست که در برگرفته ای

ما دیروز با چشمی گریان و دلی خونین ودیعه ای را به تو سپردیم که امیدوارم قدرش را داشته باشی و بدانی که جایگاه او در دل تو و در آینده برایت قدر و اعتباری بسیار خواهد آورد، زیرا که نسلهای بعد، از چهار سوی جهان برای زیارتش به سوی تو خواهند آمد. اکثر بزرگانِ جهان مادی آوازه خود را بعد از وداع با جهان فانی کسب کرده اند زیرا که متأسفانه ارتفاع و بُعد یک قلّه رفیع فقط هنگامی در دیدگاه ما می گنجد که از آن فاصله گرفته باشیم.

ناصر سلوکی یا امون نتصر انسانی بود مثل همه انسانها. او حاصل و میوه زندگی یک ازدواج عاشقانه بود. او را هم پدرمادری، خواهر و برادری و فرزندان بود مانند همه. او هم مثل هر انسان دیگری با تمام نبوغ ذاتی و سجایای اخلاقی اش کامل نبود. اما آنچه که او را از دیگران متمایز ساخته بود استعداد و پشتکار، از خودگذشتگی نسبت به مادیات، رعایت عدل و حقیقت در کارها و پژوهشهای علمی و رفتار آزاده و بشردوستانه او بود. اگر او را امروز در اقصی نقاط جهان از هر قوم و ملتی می شناسند و در مقابل نوشته ها و پژوهش هایش سر تعظیم فرود می آورند، فقط بخاطر جوهر وجود خودش، معیارهای اخلاقی اش و روش پژوهشی حقیقت گرایی بود.

بگذارید به کارنامه زندگیش نگاهی کنیم و ببینیم این انسان معمولی چه بود و چه کرد که آن چنان شهره آفاق شد و در روز وداع، یکبار در لس آنجلس و بار دیگر در اسرائیل، در سرزمینی که

(*) دکتر ناهید پیرنظر ایرانیست و مدرّس تاریخ و ادبیات یهودیان ایران در دانشگاه کالیفرنیا، لس آنجلس، یوسی.ال.ای است. او پایان نامه دکترای خود را با مشاورت پروفیسور نتصر نگاشت و در زمینه هایی چند، از آن جمله مجموعه پادیاوند، با آن زنده یاد همکاری داشت. نوشته حاضر از گفتار ایشان در مراسم یادبود بیست و دوم فوریه ۲۰۰۸ در جمع ایرانیان اسرائیلی برگرفته شده است.

امنون نتصر زندگی علمی خود را وقف پژوهش در زبان و ادبیات فارسی و به ویژه تاریخ یهودیان ایران و ادبیات آنان و زبان فارسی‌یهود (Judeo-Persian) و نسخ خطی به این زبان نمود. گذشته از تربیت عده ای از دانشجویان در رشته ایران شناسی، در توسعه برنامه های فارسی رادیو صدای اسرائیل مؤثر بود. عده زیادی کتاب و مقاله به زبانهای فارسی، عبری و انگلیسی منتشر ساخت. مقالات فراوان او به فارسی بیشتر در مجلات فارسی- زبان یهودیان آمریکا انتشار می یافت.

نتصر همچنین مشاور دانشنامه /ایرانیکا درباره تاریخ و ادبیات یهود ایران بود و مقالات متعددی از او در این رشته در این دانشنامه به طبع رسیده است. در همه سالهایی که من از دوستی و همکاری او برخوردار بودم همیشه او را آماده خدمت به فرهنگ ایران و روشن ساختن خدمات یهودیان به این فرهنگ دیدم. به خواهش من منتخبی از آثار شاعران یهودی ایران را فراهم کرد که در سال ۱۹۷۳ جزو انتشارات "فرهنگ ایران زمین" انتشار یافت. این کتاب را استاد محمد نورالدین عبدالمنعم با عنوان *الادب الفارسی عند یهود ایران* به عربی ترجمه کرده است.

وی با استاد شاول شاکد از دانشمندان برجسته زبان پهلوی، زبان آرامی و آئین زرتشتی و عضو فرهنگستان اسرائیل، کنفرانس های دوسال یک بار برای پژوهشهای ایرانی- یهودی بنا گذاشتند. مقالات این کنفرانسها به همت وی و شاکد منظمأ در مجلدات جداگانه به طبع رسیده اند.

نتصر همچنین مجموعه "پادیاوند" را بنا گذاشت که مجلداتی است مشتمل بر مقالات تحقیقی توسط دانشمندان مختلف درباره تاریخ، ادب و زبان یهودیان ایران به معنی وسیع کلمه، یعنی سرزمینهایی که در آنها به یکی از زبانهای ایرانی سخن می گفته اند یا می گویند و یهودیان در آنها سکنی داشته اند یا دارند. جلد نخست آن در سال ۱۹۹۶ انتشار یافت و تاکنون سه مجلد از آن منتشر شده است. امید است که یکی از همکاران وی این مجموعه سودمند را ادامه بدهد.

در آوریل ۲۰۰۳ "دانشگاه عبری اورشلیم" و "مؤسسه علمی بن صوی" کنفرانسی به افتخار وی ترتیب دادند که در آن وی مورد ستایش بسیار قرار گرفت و از پژوهشها و تألیفات و سایر خدمات علمی او قدردانی گردید.

نتصر مردی سلیم النفس، صلح جو و فروتن، خوش لباس و خوش سیما بود. پس از درگذشت وی از آنچه درباره او به طبع رسید و در رادیوها و تلویزیون ها گفته شد و از مجالس مجلل و پرجمعیتی که در نقاط مختلف برای قدردانی از خدمات او تشکیل شد به خوبی معلوم گردید که تا چه اندازه محبوب بوده است. مقالات مجله پیام به قلم توانای منوچهر امیدوار درباره او به ویژه خواندنی است. هر چند اکنون نتصر ما را ترک گفته است، ولی حیات او در آثار فراوانش ادامه خواهد یافت.

پروفسور احسان یارشاطر

یادداشتی به مناسبت درگذشت امنون نتصر

درگذشت نابهنگام امنون نتصر، استاد زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه عبری اورشلیم، رشته ایران-شناسی را از دانشمندی پرکار و پرشور و پر اثر محروم ساخت. وی چند ماهی به علت اختلال کبدی در مرکز پزشکی دانشگاه کالیفرنیا در لس آنجلس بستری بود. دوستان و یاران بسیارش مراقب و نگران حال او بودند و خانم دکتر ناهید پیرنظر، دوست و همکار وفادار او و آقای ژاک ماهفر، که در انتقال او از اورشلیم به لس آنجلس همّت بسیار به خرج داده بود، مراقبت مخصوص درباره او به عمل آوردند. امید می رفت که با تعویض کبدش شفا یابد، اما این امکان پذیر نشد و تقدیر جز این بود.

خاندان نتصر از یهودیان اصفهان بودند، اما وی در سال ۱۹۳۴ در رشت زاده شد. او در سال ۱۹۵۰ به اسرائیل سفر کرد و به یکی از کیوتص ها پیوست. پس از انجام خدمت سربازی در سال ۱۹۵۵ وارد دانشگاه عبری اورشلیم شد و در رشته خاورمیانه و روابط بین الملل درجه لیسانس گرفت. پس از آن به خدمت "رادیو اسرائیل" درآمد و سخن پراکنی به فارسی را در آن رادیو آغاز نمود. در سال ۱۹۶۳ برای ادامه تحصیل وارد دانشگاه کلمبیا شد و پس از دریافت درجه فوق لیسانس در ایران شناسی، دوره دکترا را پیش گرفت و در سال ۱۹۶۹ به دریافت درجه دکترا در همان رشته نائل گردید. نتصر پس از یک سال تدریس در دانشگاه ایلینوی، برای شرکت در تأسیس رشته ایران شناسی در دانشگاه عبری اورشلیم به اسرائیل فراخوانده شد. سالها ریاست شعبه "مطالعات ایرانی و هندی و ارمنی" آن دانشگاه را به عهده داشت تا این که در سال ۲۰۰۳ به سن بازنشستگی رسید، هر چند تدریس را تا شدت یافتن بیماری اش به کلی ترک نکرد.

(*) پروفسور احسان یارشاطر رئیس مرکز ایران شناسی دانشکده امور بین الملل و اجتماعی در دانشگاه کالیفرنیا، استاد بازنشسته ایران شناسی و سردبیر *دانشنامه ایرانیکا* است. او در مقام استاد و همکار سالها با پروفسور نتصر آشنایی نزدیک داشته است. نوشته زیر برگرفته از "یادداشت" ۱۴۰/۳۷ از نشریه *ایران شناسی*، سال بیستم، شماره ۱، بهار ۱۳۸۷، صص ۱۸-۱۶ (Spring 2008) می باشد که با تغییراتی اندک در مجموعه حاضر به چاپ می رسد.

نکرد، نه زینتی و یا هر شیء سطحی دیگری. کیفیت علمی او روشن و دقیق بود. او هرگز راه میانبری اختیار نکرد؛ همواره می خواست مدارک، واقعیت ها و ارقامش صحیح باشند؛ هدف او آن بود که به دیدگاه کلی واضحی از پرسش های تاریخی دست یابد. او اغلب مطالعاتی را بر خود تقبل می کرد که نیازمند شکیبایی و زحمات فراوان بودند، و همواره می خواست که با بالاترین و سخت ترین معیارها سنجیده شود. او بدون استثناء از آزمون های سختی که بر خود می پذیرفت پیروز بیرون آمد.

امنون طی دهه ۱۹۷۰ برای گردآوری انواع گوناگون مواد پژوهشی، چیزهایی همچون زبانهای محلی یهودیان، دستنوشته های یهودی- ایرانی و مدارک و اسناد تاریخی، چندین بار به ایران سفر کرد. او برای خود این هدف را تعیین کرد که تا آنجا که ممکن است از گذشته اجتماعات یهودی ایران پرده برداری کند، و در این زمینه از هر دانش پژوه دیگری، زنده یا مرده، سهم بیشتری کسب کرد. فهرست دستنوشته های یهودی- ایرانی (فارسیهود) او در "انستیتوی بن صوی" کامل ترین و صحیح ترین منبع تاریخ ادبیات یهودی- ایرانی است که در اختیار ما است و سرمشقی نمونه از کار یک پژوهشگر است.

امنون حقیقتگو و صادق بود - راستگویی گاه حتی دردآور بود - اما هرگز گستاخ و بی ادب نبود. او به آسانی نمی توانست ریاکاری و رفتار فریبکارانه را تحمل کند، اما وی غالباً به جای رودرروی یا نفی آشکار چنین رخدادهایی، صرفاً خود را پس می کشید. معمولاً کاری می کرد که به نظر برسد تقصیر از خود او بوده است. احتمالاً این شیوه در بیشتر موارد مؤثرتر بود تا نفی آشکار این چیزها. شاید برخی از کسانی که او با آنها مواجه شد هرگز متوجه طعن ظریفی که در پس سرزنش خودش نهفته بود نشدند.

امنون به خاطر سهم بزرگی که در مطالعات تاریخ ایران، مطالعه ادبیات یهودی- ایرانی، و حضور یهودیان در ایران داشته است، همواره به یاد خواهد ماند. او به خاطر آموزش نسل های فراوانی از دانشجویان و نیز اندرزهایش به همکاران همچنان عزیز دانسته خواهد شد. او به خاطر انسانیتش و مهربانیش همواره ستوده خواهد شد. بالاتر از هر چیز، من باور دارم که به او به عنوان سرمشقی از وفاداری، صداقت و حقیقت نگریسته خواهد شد.

من امیدوارم که امکان و وسیله آن را داشته باشیم تا یادواره ای مناسب برای ثمره زندگیش بر پا کنیم. من اطمینان دارم که دوستان و ستایشگران فراوان او در اسرائیل و سراسر دنیا در این امر به ما یاری خواهند رساند.

روانش آرام و یادش به خیر باد.

اسرائیل، پانزدهم فوریه ۲۰۰۸

پروفسور شاول شاکد

به یاد یار و همکار دیرینم، امنون

امنون نزدیک به چهل سال دوست من بود. به سادگی نمی توان چنین همکاری درازمدتی را در چند کلمه خلاصه کرد و اینجا نیز زمان درستی برای این کار نیست. ما در سال ۱۹۷۰ با شراکت یکدیگر بخش ایرانشناسی در دانشگاه عبری اورشلیم را بنیان گذاردیم. نخستین بار با او حدود یک سال پیشتر از آن در شیکاگو ملاقات کرده بودم. من برای دیداری کوتاه به آنجا رفته بودم و او آن موقع در دانشگاه ایلینوی در اوربانا، تدریس می کرد. او مشتاق بود که پس از تکمیل مطالعات دوره دکتری خود در دانشگاه کلمبیا به اسرائیل بازگردد. بر من واضح بود که او همکار ارزشمندی می توانست باشد. او جدا از آن که واجد شرایط هوشی و آکادمیک لازم بود، دارای متانت و حسن سلیقه ای طبیعی و ساده بود، خصلتی همیشگی که تا پایان عمر آن را حفظ کرد. ما هرگز با یکدیگر جدال و یا اختلاف نظری جدی نداشتیم. داوری او همیشه منصفانه و متوازن بود. هرگز جاه طلبی یا حسادتی از خود بروز نداد جز آن که همیشه کوشش کرد تا به دانش و پژوهش، اجتماع، دانشگاه و کشورش به بهترین وجه ممکن خدمت کند.

او تا حداکثر توان خود نیروی دفاعی اسرائیل را به وقت نیاز یاری رساند، و آنگاه که بیمارستان "بیکور خولیم" با بحران مواجه شد، به آن نیز کمک کرد. اینها تنها دو مورد از چیزهایی است که من راجع به فعالیت های او آموختم، اما او خود هیچ وقت از موفقیت هایش تعریف نمی کرد. هرگز برای خود چیزی نخواست و هرگز مشکلات خودش را به دوش کسی دیگر نیانداخت - و خدا می داند که او چه مشکلاتی در زندگی خود داشت. او به سادگی و فروتنی زندگی کرد و هرگز چیزی صرف خودش

(*) پروفسور شاول شاکد استاد بخش مطالعات آسیایی، آفریقایی و خاورمیانه دانشگاه عبری اورشلیم بوده است و پژوهش های او از جمله مطالعات ادبیات فارسیهود و زبانهای باستانی ایران را در برمی گیرد. نوشته حاضر از متن سخنرانی ایشان که نخست در مراسم خاکسپاری زنده یاد نتصر در ریشون لیتسیون، در تاریخ بیستم فوریه ۲۰۰۸ ارائه شد، برگردان و اقتباس شده است.

واحد و مشترک دارند! پروفیسور نتصر به این امر مباحث می کرد که فرزندانش خود تصمیم گرفته بودند که در یشیواهای مختلف با ریشه های عرفان و یهودیت آشنا شوند و این تعالیم را در زندگی روزمره به کار بندند.

بنده آشنایی با پروفیسور امنون نتصر را مدیون دوست گرامی، روانشاد مسعود هارونیان هستم که در یک مورد به من و همسر عزیزم افتخار دادند و همراه ایشان به هنگام "موعِد سوکا" به منزل و کلبه ما آمدند. جالب آن که پروفیسور نتصر پس از این ملاقات برای کودکان خردسال من از طریق پست، چندین هدیه آموزشی فرستادند! تأسف من این است که چرا پیشتر از آن، طی سالهای تحصیلم در دانشگاه عبری اورشلیم، با او که در آن دانشگاه سمّت استادی داشت آشنا نشدم تا بیش از آنچه شد از محضرش بهره ببرم.

זכרונו לברכה — روحش شاد و یادش به خیر باد...

لس آنجلس، ژانویه ۲۰۰۹

هاراو داوید زرگری

خنده اش آینه روح پاکش بود

دس"ז

طبیعی است که انسان در زندگی با اشخاص بسیاری برخورد می کند، اما شمار کسانی که بر آدمی تأثیری فراموش ناشدنی گذارند بسیار کم است. برای این بنده کمترین، پروفیسور نتصر یکی از این اشخاص استثنایی بود.

پیش از هر چیز، صورت خندان این شادروان مخاطبانش را مجذوب خویش می کرد! در علم عرفان یهود **פְּנִיָּם** (پانیم) به معنای "رخ و چهره" تجلی گر **פְּנִיָּם** (پنیم) به معنای "درون و نشامای" انسان تلقی می شود و صورتی خندان گویای روحی ویژه می باشد.

هر نشستی با پروفیسور نتصر برایم آموزنده و گیرا بود، به ویژه آن که واقف بودن به تاریخ از فرامین "توراتنو هقدوشا" می باشد، چنان که در توراها آمده است: «ایام گذشته را به یاد آور و بر سالهای دوران های پیش از خود تعمق کن؛ درباره گذشته از پدیرت بی پرس تا برایت حکایت کند و تاریخ را از پیرانت بخواه تا برایت تعریف کنند.» (سِفِر دِواریم، ۷: ۳۲). در این میان، مخصوصاً تبخّر بی نظیر ایشان بر مبحث تاریخ یهودیان ایران، مرا تشنه ملاقات های بیشتر با این دانشمند فرزانه می نمود.

خوب به یاد دارم که ایشان در جمعی بر اهمیت تعلیم و تربیت یهودی تأکید کرد، فعالیت های مؤسسات آموزشی یهودی را تشویق نمود و گوشزد کرد که آنچه یهودیت را از سایر مذاهب عمده دنیا متمایز می کند همانا تعلیم فرامین عملی توراتنو هقدوشا، همچون شبات و موعدیم و کسروت و غیره می باشد، چون از نظر جنبه های کلی فلسفی، همچون وجود ذات الهی، این که همه ما توسط خداوند آفریده شده ایم، وجود "نشاما" (روح) و عالم باقی و مانند اینها، همه این مذاهب کمابیش دیدگاهی

(*) هاراو داوید زرگری بنیانگذار و راو اعظم کنیسا و مدارس "تورت حییم" و نیز "کولال لس آنجلس" است. مقاله حاضر از نوشته ایشان ویژه این مجموعه برگرفته شده است.

حووت یهود/ از مهمترین دستنوشته های فارسیهود است که به زمان ما رسیده است و زبان آن متشکل از واژگان فارسی، آرامی، عبری و عربی است. نویسنده شیوه پرسش و پاسخ را به کار گرفته و گاه از اشعار کلاسیک فارسی نیز چنان که رسم بود بهره برده است. از نسخه علمی این اثر که توسط پروفیسور نتصر ترجمه و تفسیر شده است آشکار است که ربی یهودا با اثر هارامبام به نام دلالت الحائین، و نیز کارهای ایرانیانی همچون فارابی و نصیرالدین طوسی آشنا بوده است و نیز چه بسا کتاب دیگری از او به نام تقویم الیهود/ مستقیماً با تألیفات نصیرالدین طوسی ارتباط داشته باشد. او به طرز گسترده از تنخ، تلمود، میدراش و زوهر بهره است و از آثار دیگر همچون قرآن و کتب فلسفی افلاطون، ارسطو، ابن سینا، ابن رشد، غزالی و دیگران سود جسته است. با این حال، او کوشش کرده است که تا حد امکان بر فهرستی طولانی از منابع یهودی، منجمله ربی یهودا هیلوی، ربی داوید اهل سیرائون، و هارامبام تکیه کند. به نظر می رسد که او قصد داشته است عقاید مابعدالطبیعی خود را به شیوه ارسطو اما مطابق ایمان یهود ارائه دهد که از این رو همانند هارامبام است. به طور کلی، نسخه پروفیسور نتصر نشان می دهد که اصول تعلیمات ربی یهودا عبارت از مسائل عقیدتی - فلسفی یهود همچون اصول ایمان؛ شناخت خدا؛ توره و اهمیت علمی، فرهنگی، فلسفی، اجتماعی، بهداشتی یا اقتصادی آن؛ تورای شفاهی شامل میشنا، گمارا و تلمود؛ ماهیت دانش؛ و شیوه همزیستی و ارتباط با غیریهودیان می باشد.

پروفیسور نتصر با کشف این اثر، درک اهمیتش و معرفی علمی آن به جهانیان باعث سربلندی یهودیان ایرانی و افتخار آنان به تاریخ اندیشه خود در جمع اجتماعات یهودی جهان گردید و با این حال، تأکید می کنم که این فقط یکی از صدها پژوهش و آثار ارزشمند آن روانشاد بود. امیدوارم که پژوهشگران دیگر کارهای ناتمام آن زنده یاد را دنبال کنند و بتوانند کسانی چون ربی یهودا را که شمارشان اندک نبوده است کشف و معرفی نمایند.

متواضعانه برای آسایش روح این مرد بزرگ دعا می کنم. یادش گرامی، روانش شاد و خاطره اش در اذهان زنده و پایدار باد.

ارادتمند او، هاراو یدیدیا اذراحیان

نیویورک، ۲۰۰۸

که همانند او، به گروهی از اندیشمندان تعلق دارد که ترجیح می‌دادند موضوعات ایمانی و مذهبی را از طریق عقلانی بفهمند و تعلیم دهند. دانش او در شناخت تورا، فلسفه و علوم طبیعی بسیار عمیق و وسیع بوده است. ربی یهودا خود از کتابی با عنوان *مجمع الحکما، نصاب الملل* سخن می‌گوید که پیش از او توسط ربی داوید بر مایمون از اهالی اصفهان نوشته شده بود. اما پیدا است که ربی یهودا آن کتاب را به شیوه فلسفی و عقلانی بسط داده است و آن را در ردیف یکی از برجسته‌ترین کتب فلسفی دوران خود درآورده است. در مجموع چنین بر می‌آید که در آن دوران جمعی از یهودیان حکیم و دانشمند می‌زیسته‌اند که به مسائل مذهبی و فلسفی می‌پرداخته‌اند. در واقع طبق تحقیقات پروفیسور نتصر، در حدود سال ۱۶۴۰ میلادی، یکی از مورخین ارمنی ایرانی که در جنوب اصفهان زندگی می‌کرده است، از فعالیت‌های فرهنگی یهودیان آن شهر خبر داده است و نوشته است که آنان در علوم کوشا هستند، همگی از *تَنخ* (مجموعه "تورا، نویسیم و کتوبیم") آگاهی دارند و در میانشان فیلسوفان ماهر و سخنوران برجسته‌ای وجود دارد. به هر جهت از سرگذشت ربی یهودا مستقیماً چیز زیادی نمی‌دانیم جز آن که حرفه اش طبابت بوده و نویسندگی را در حاشیه انجام می‌داده است، و همچنین آن که کتاب دیگر در باب نجوم نگاشته بوده است.

اما پروفیسور نتصر طی پژوهش‌های خود نشان داد که اگر نظر یک نویسنده اهل کاشان به نام بابایی بن لطف را بپذیریم، العازار پدر ربی یهودا یکی از ربانیم کاشان بوده است که در حدود سال ۱۶۵۷ میلادی تحت شکنجه و تهدید شدید و به درخواست یهودیان دیگر برای حفظ جان خود و آنان، می‌پذیرد که مسلمان شود. البته چند سال بعد با پادرمیانی یکی از مسلمانان روشنفکر و صوفی، یهودیان دوباره اجازه یافتند به آیین خود باز گردند. این زمان همچنین مصادف با ماجرای یکی از یهودیان ترکیه به نام شبتای صوی است که به ماشیح دروغین معروف است. ربی یهودا بن العازار که خطری را که متوجه یهودیان شده بود با جسم و روح خویش احساس کرده بود، در مقابل این نهضت واکنش نشان داد. او نوشت که در این سال (حدود ۱۶۶۴ میلادی) شخصی که ادعا می‌کرد فرستاده شبتای است باعث شد که یهودیان ایران به خاطر ادعای آخر زمانی بودن شبتای مورد آزار شدید حاکمان ایران قرار گیرند. او اضافه می‌کند که شبتای عاقبت به دستور سلطان عثمانی مسلمان شد و از آن پس حکم آزار یهودیان ایران لغو شد. (این مطلب با نوشته‌های یک جهانگرد فرانسوی آن دوران مطابقت دارد که از شیفتگی گروهی از یهودیان ایران نسبت به این مدعی ماشیح و سرخوردگی آنان به هنگام آشکار شدن حقیقت حکایت کرده است.) ربی یهودا همچنین از ظلم و تبعیضی که در ایران آن زمان به یهودیان روا می‌رفته است نوشته و اعتراض کرده است که چرا دانشمندان یهودی که دست کمی از هم‌تایان مسلمان خود ندارند مورد آزار و تحقیر عمومند. او در عین حال از مآلهای یهودی شکایت می‌کند که از تعمق بر جنبه‌های فلسفی تورا سرباز می‌زنند و از دادن پاسخ درست به چنین سؤالاتی طفره می‌روند.

«شوا» (هالوکاست) سؤالی است که تاکنون کسی نتوانسته است جواب قانع کننده ای برایش بیابد، که چرا اصلاً چنین فاجعه ای در خلال جنگ جهانی دوم توسط نازی ها و عمال آنان بر سر ملت یهود آمد. اما امروز من جواب این پرسش را در این پاراشا پیدا کردم و آن הסתרת פנים است.

شادروان نتصر در دوران زندگی پربرکت خود صدها مقاله علمی و پژوهشی و هزاران نوشته تحقیقی تاریخی دیگر نوشت و به زبانهای گوناگون منتشر ساخت و یا آنها را در اختیار رسانه ها، کتابخانه ها و مردم فارسی زبان سرتاسر گیتی گذارد. او همچنین همه کتب و نوشته های این جانب را می خواند و از هر یک نسخه ای جداگانه می خواست تا از طریق ایشان به کتابخانه دانشگاه عبری اورشلیم هدیه کنم. او عمر خود را سالها در کتابخانه ها و انبارهای متروک کتب قدیمی و مذهبی در کنیساها، کلیساها و موزه های جهان سپری کرد و در پی تاریخ گم شده و نوشته های علمای یهودی ایران گشت. از هر تکه کاغذ قدیمی یا هر کتاب مندرسی نزد هر کس در هر گوشه کره خاکی بهره گرفت تا چهره های درخشان دانش یهودیان ایران را که تا آن زمان گمنام مانده بودند و آثارشان تقریباً از میان رفته بود یا به فراموشی سپرده شده بود، از نو به جهان معرفی کند.

در این میان، فقط کار و کاوش او در کشف و شناساندن یکی از اندیشمندان عالیمقام و فیلسوف بی مانند یهودی ایرانی به نام ربی یهودا بن العازار کاشی کافی بود تا نام نتصر جاودانه شود. اما این صرفاً یکی از صدها پژوهش وسیع و عمیق او بود. در اینجا مناسب است که برای درک اهمیت پژوهش های پروفیسور نتصر به خلاصه ای از کار او در قبال این دانشمند و اثر مهم او *حووت یهودا* (وظایف یهودا) اشاره کنیم. پروفیسور نتصر درباره این پژوهش در آغاز کتاب *حووت یهودا* می نویسد:

«ده سال پیش، هنگامی که مطالعه کتاب *حووت یهودا* را شروع کردم، نتوانستم در مقابل اهمیت این مبحث پیچیده که پیش رو داشتم مقاومت کنم. در طول خواندن و یادگیری این نوشته ها به نظر رسید که کنار آمدن با متن این کتاب که از مشکلترین دستنوشته های یهودیان ایرانی است، کار آسانی نیست. این کتاب دنیایی مطلب در بر دارد و هر جمله از آن را می توان به صورت های گوناگون فهمید. در این کتاب موضوعاتی وجود دارد که تقریباً شامل کلیه علوم رایج در عصر مؤلف بوده است. این چالشی غیر معمول بود. باید هفت دانشی را که این کتاب به آنها پرداخته بود می فهمیدم و به دیگران منتقل می کردم. مطمئن نیستم که در این چالش کاملاً پیروز شده باشم. از دانش ربی یهودا بسیار آموختم و کوشیدم تا در پی گام های او گام نهم. در این مسیر پر پیچ و خم دانش وافر از مطالب تورا به مفهوم وسیع کلمه آموختم. آنچه او نوشته بود جایگاهی برای فهم و دانشگاهی برای عقل و خرد بود.» (بازنویسی و تلخیص از ویراستار)

طبق بررسی های پروفیسور نتصر، از متن *حووت یهودا* و از مقایسه آن با آثار یهودیان ایرانی پیش از آن می توان نتیجه گرفت که به نظر می رسد ربی یهودا بن العازار بزرگترین دانشمند یهودی ایرانی در دوران های گوناگون بوده است. او از نظر عقلی و فلسفی به هارامبام (ربی مשה بن مایمون) می ماند چرا

هاراو یدیدیا اذراحیان

به یاد فرزند شایسته یهودیان ایرانی، امنون نتصر

"והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, ומצדיקי הרבים
כוכבים לעולם ועד." (דניאל, 12:3)

«خردمندان چون خورشید آسمان خواهند تابید، و آنان که
جمع فراوانی را به درستی هدایت می کنند، چون ستارگان
تا ابد خواهند درخشید.» (کتاب دانیال، ۱۲:۳)

پروفسور امنون نتصر دانش پژوهی بزرگ بود که نور دانشش جهان علم را روشن ساخت و گرمایش به تاریخ یهودیان ایران جانی نوین بخشید. من او را نخستین بار در سال ۱۹۷۳، یعنی حدود سی و پنج سال پیش در ایران ملاقات کردم. در آن سال او همراه با همکار خود، پروفسور میخائیل زند که ایرانشناسی روسی تبار است و فارسی را به خوبی صحبت می کرد، به ایران آمد تا در دانشگاه تهران درباره تاریخ ایران و زبانهای باستانی ایران و همچنین شمه ای از تاریخ یهودیان ایران سخنرانی کند. من در آن روز فراموش نشدنی با این پروفسور مهربان و همکار دانشمندش آشنا شدم و این آشنایی تا آخرین دم حیات او ادامه یافت. بارها در اسرائیل به دیدن آنها رفتم و از محضرشان کسب فیض نمودم. محال بود که پروفسور نتصر به نیویورک بیاید و همدیگر را ملاقات نکنیم.

او دو بار در روزهای شبات به کنیسای ایرانیان در مَنهتن آمد و هر بار سخنرانی جالبی ایراد کرد. یکی از سخنرانی های او مصادف با پاراشای "نیتساویم" بود که در آن راجع به הסתרת פנים (هستارت پانیم) به معنای "بی توجهی پروردگار نسبت به قوم اسرائیل" صحبت می شود. پروفسور نتصر گفت:

(*) هاراو یدیدیا اذراحیان راو اعظم یهودیان نیویورک است. نوشته حاضر از متن یادنامه ایشان که در سال ۲۰۰۸ در نشریه شوفاغ نیویورک به چاپ رسیده است اقتباس، تلخیص و بازنویسی شده است. این مقاله به ویژه از آن رو واجد اهمیت است که به معرفی یکی از آثار مهم پروفسور امنون نتصر، یعنی نسخه علمی حوروت یهودا/ به قلم ربی یهودا بن العازار پرداخته است.

آنها به دور بود، اما مردی مؤمن به راه یهودیت بود و هر سال بیست و چهار کتبِ تورای مقدس را با دقت مطالعه می کرد و به هر یهودی با هر دیدگاه و رفتار مذهبی احترام می گذاشت.

او انسانی بسیار خوددار بود و با آن که از بیماری خود سال ها پیش آگاهی داشت، هرگز آن را حتی به نزدیکترین دوستان خویش فاش نساخت. وقتی دوستان از آن آگاهی یافتند، از هرگونه کوشش و کمکی کوتاهی نکردند. اما متأسفانه معالجات مُثَمِّر ثَمَر نبودند و این ستارهٔ فروزان در لس آنجلس جان به جان آفرین تسلیم کرد. وصیت او نگاشته بر قطعه ای کاغذ سفید چنین بود: « می خواهم مرا در کنار مزار مادرم در اسرائیل به خاک بسپارید و بر سنگ قبرم فقط بنویسید " امنون نتصر".» این خود بیانگر تواضع بی حد این دانشمند عالیقدر است.

به قول گفته ای تلمودی: « افسوس که چنین انسانهایی از میان ما می روند و چون آنان دیگر یافت نمی شود.»

درود و سپاس به روانش.

ماه طِبُوت ۵۷۶۹، برابر با ژانویهٔ ۲۰۰۹

کتابخانه های دنیا و سرزمین ایران گشت و یافت و نوشت و ضبط کرد و هر آنچه شد، از دست نویس های تاریخی جامعه یهود را اعم از زمینه های مذهبی، تاریخی، شعر و ادب، عرفان و فلسفه گرد آورد.

من دکتر نتصر را در ایران، در اسرائیل و در آمریکا ملاقات کردم. دوستی ما وقتی آغاز و رشته های آن هنگامی مستحکم گردید که او به ایران آمد و از پدر جنت مکانم، حاخام یدیدیا شوفط دیدار کرد. پدر با خوشرویی نسخه های دستخطی کتب خود را در اختیار او می گذاشتند تا مطالعه کند و از آنجا که هر دوی آنها به تاریخ و ادبیات فارسیهود علاقمند بودند، ساعتها به مبادله افکار و دانسته های خود می پرداختند. دکتر امنون نتصر در میان کتب حاخام یدیدیا شوفط یکی از سه نسخه دستخطی کتاب فلسفی "خووت یهودا" نوشته ربی یهودا بن العازار را پیدا کرد. دکتر نتصر این کتاب را در سال ۵۷۵۵ عبری (۱۹۹۵) به صورت گسترده، همراه با مقدمه، ترجمه، تفسیر و منابع آماده ساخت و به وسیله "بنیاد بن صبی" به چاپ رسانید.

دوستی خانوادگی ما با دکتر نتصر ادامه یافت و پس از انقلاب در سال ۱۹۸۳ او را به لس آنجلس دعوت کردم و در مدت اقامت خود در خانه محقر من ماند. در آن زمان یهودیان ایرانی لس آنجلس کنیسا و مرکزی از خود نداشتند و گردهم آیی ها و تفیلاهای ما در یکی از سالن های کنیسای "بت جیکوب" برگزار می شد. در همین سالن بود که دکتر نتصر در تاریخ هفتم و پانزدهم آوریل ۱۹۸۳ دو سخنرانی ایراد کرد. گفتار نخست او درباره "تغییرات سیاسی دهه اخیر خاورمیانه و رابطه بین اعراب، اسرائیل و ایران" و سخنرانی دوم درباره "تاریخ معاصر یهودیان ایران در رابطه با انقلاب اسلامی" بود. این دیدار و آشنایی برای جامعه ما نتایج بسیار مفیدی در پی داشت.

آمد و شد دکتر نتصر به لوس آنجلس و روشنگری هایش درباره تاریخ یهود ایران و توضیح کارهای تحقیقی اش باعث گردید که آگاهی و انگیزش بیشتری در مورد آموزش تاریخ یهودیان ایران در جامعه ما به وجود آید. اما جای بسی تأسف است که عمر او وفا نکرد تا نتایج زحمات چندین دهه خود را به صورت علمی و مدون به رشته تحریر درآورد. تأسف بیشتر من این است که ما، جامعه و یارانش، آنچنان که می بایست این گوهر بی نظیر را قدر ندانستیم و از علم و استعدادهای خدادادی و اکتسابی او بهره نگرفتیم.

یکی از خصایل بارز دکتر نتصر در مورد هر مطلب، مبحث و یا گفتگو، پیروی از اصالت عقل، منطق و دلیل بود. همه چیز را با دیدی انتقادی مورد تجزیه و تحلیل قرار می داد. هرگز مقام مالی و یا علمی فرد را در بحث ها و نوشته هایش در نظر نمی گرفت، بلکه حقیقت و واقعیتها را در مد نظر داشت. با این وجود، در پس منطق خشک او قلبی پر از رحم و رأفت می تپید؛ سخاوتمند بود؛ بارها به دانشجویان بی بضاعت از محل حقوق ناچیز خود کمک می کرد و خود با حداقل معاش راضی بود. در نشست های دوستانه بود که از احاطه او بر شعر و ادب فارسی، تبخرش در نوازندگی ویولن و دانش او از ردیف های موسیقی ایرانی دچار شگفتی شدم. دکتر نتصر با این که از جنبه های آیین یهودیت و انجام

ربای داوید شوفط

ستاره ای در آسمان یهود

در تاریخ معاصر یهودیان ایران ستاره ای درخشید که دریغاً بی-وقت به خاموشی گرایید. دکتر امنون نتصر پژوهشگر و تاریخ نگاری بود که در برابر تاریخ گذشته و حال قوم خود در ایران احساس رسالت و مسئولیت می کرد. او می خواست از درون ادوار تاریک و روشن گذشته، آنچه بر قوم یهود در سرزمین پهناور ایران واقع شده بود بیابد و حقایق تاریخی را به استناد بر منابع موثق و قابل پذیرش روش های علمی تاریخ نگاری بنویسد.

اصولاً ثبت وقایع ایام جزئی از تار و پود فرهنگ یهودیان در هر خطّه ای بوده است که در آن رحل اقامت افکندند یا به آنها اجازه اقامت دادند. الگو و راهنمای آنان متون توراوی مقدس بود، زیرا قسمت اعظم بیست و چهار کتب آن به بازگویی تاریخ و عبرت های اخلاقی و فلسفی آن تخصیص داده شده است. در اروپا از آغاز قرن نوزدهم، تاریخ نویسی درباره قوم یهود در دانشگاهها و مؤسسات عالی آموزشی یهودی شروع شد. هاینریش گرتس، تاریخ نگار معروف یهودی، اولین تاریخ جامع یهودیان را به صورت علمی به رشته تحریر درآورد، اما نه او و نه پیروان روش او که همگی تاریخ نگاران یهودی اروپایی بودند، مطلبی قابل توجه درباره تاریخ یهود ایران ننوشتند، تحقیقی عالمانه نکرده و حتی اطلاعاتی سطحی نیز به خوانندگان و مشتاقان تاریخ نداده اند.

دکتر امنون نتصر را باید به حق اولین محقق دانست که با کار و کوشش شبانه روزی، عمر عزیز خود را وقف زیربنا سازی تاریخ نگاری یهودیان ایران با روش های علمی کرد. او می دانست که برای آغاز کار عظیم خود می باید به دنبال منابع اولیه تاریخی باشد، یعنی آنچه از منابع درون جامعه یهودیان ایران باقی مانده است و آنچه دیگران، تاریخ نگاران غیر یهودی، مسافران و فرستادگان خارجی، درباره یهودیان ایرانی نوشته اند. او برای جمع آوری این منابع در اکثر

(*) اصل این نوشته به قلم هاراو داوید شوفط، راو اعظم یهودیان ایرانی در لس آنجلس است که ویژه یادنامه حاضر نگاشته شده است.

هنوز کسی جز همکاران نزدیکش نمی داند که او از روی تواضع و شاید برای پرهیز از سلب توجه از آثار علمی خود، نوشته های داستانی خویش را هرگز منتشر نکرده است...

مرگ زود هنگام امنون نصر در زمستان ۲۰۰۸ بی تردید یکی از بزرگترین آسیب های وارد آمده بر پیکر فرهنگ یهودیان ایران بود. او با جستجوی طولانی و خستگی ناپذیر، حافظه ای نادر، هوشی استثنایی و دیدگاهی دقیق و علمی، توانست بخشی عمده از دست آوردهای فکری، ادبی و تاریخی این اجتماع را از گرد کتمان و فراموشی دو - سه سده اخیر بزدايد و جایگاه یهودیان ایران را در تاریخ و فرهنگ یهودیان جهان بازسناساند. او در جزئیات واژگان آثارش و در کلیت هدف پژوهش هایش، بیدارگر غرور همگانی این مردم شد و پیوند آنان را در بافت یهودیت مذهبی و لائیک جهان، و نیز در دل تاریخ ایران - زمین تحکیم کرد. در این میان دانشش را با شکیبایی و زبانی پاکیزه اشاعه داد، از ستایش های بی پایان مغرور نشد و پاسخ توهین های ناروا را به سکوت واگذار.

در گردآوری این مجموعه کوشیده ایم تا چهره او را از دید همکاران، دوستان، ربانیم، دانشجویان و دانش پژوهانی که هریک او را از زاویه ای منحصر به فرد می شناختند ترسیم کنیم و به این انگیزه، همان اندازه که جویای سخن نو بوده ایم، تکرار سخن را به نشانه تأیید حقیقت مجاز شمرده ایم. ما به هدف یکدستی این مجموعه، نوشته های دریافتی را جز مواردی استثنایی، با حفظ محتوای اصلی و لحن گفتار نویسنده، مورد بازنویسی مختصر یا گاه کلی قرار داده ایم، و نیز بر آن بوده ایم که تا حد امکان، گفتار همه نویسندگان در هر دو بخش فارسی و انگلیسی منعکس شود. هدف نهایی ما ادای احترام به خاطر انسانی بوده است که دور و نزدیک خود را وام دار او می دانند و امید ما ادامه انتشار آثارش و تشویق دنبالگیری پژوهش هایش است. برترین یادواره او آثار به جا مانده از او است، و به عنوان یادگار، آوای نادر دو سخنرانی دیرینش را ضمیمه همین مجموعه کرده ایم.

اما شاید بزرگترین نتیجه این یادنامه یادآوری جایگاه ارزش های اخلاقی و معنوی در بستر دنیای مادی باشد، چرا که امنون نصر را از هر زاویه ای که می نگریم، صداقت و اصالت اخلاقیش همچنان پیدا است و آنچه در پایان بر ذهن آدمی نقش می بندد این است: /*انسان شریفی بود...*

پیمان اخلاقی

لس آنجلس، فوریه ۲۰۰۸

پیشگفتار سردبیر

یکی از شب های تابستانی سال ۱۹۹۲ است. جمع کوچکی از بزرگان جامعه دور میزی گرد آمده اند تا مراسم بزرگداشت یکی از حخامیم جامعه ایرانیان را برنامه ریزی کنند و از نوازنده ای جوان و کم تجربه نیز دعوت شده است تا شاید در آن مراسم هنرنمایی کند. دقایقی به صحبت می گذرد تا این که یکی از حاضرین جلسه که تاکنون آرام نشسته بوده است با لبخندی بی ریا به آن نوازنده تذکر می دهد که مراقب باشد در آن برنامه قطعه ای در "دستگاه اصفهان" اجرا نکند. سپس هم او که متوجه بهت حاضرین شده است به عنوان توضیح اضافه می کند، "آخر جناب حاخام اهل کاشان هستند." لطیفه ظریفی است که نشان از آگاهی اجتماعی، متانت، طبع شوخ و دانش موسیقی گوینده دارد. همه به خنده می افتند.

او امون نتصر است، خلبان سابق ارتش اسرائیل و چهره منحصر به فرد دانش و فرهنگ یهود، مردی مسلط بر بیش از ده زبان زنده و کهنه، یکی از پرکارترین چهره های ایرانشناسی، استاد دانشگاه های اسرائیل و آمریکا، بنیانگذار مبانی علمی تاریخ شناسی یهودیان در ایران، مشاور دولت اسرائیل در امور یهودیت و یهودیان جهان، صاحب ده ها جلد کتاب و صدها مقاله، چهره ثابت کنفرانس های جهانی، شیفته اسرائیل با دانشی کم نظیر از ادبیات فارسی و به ویژه فارسیهود، آشنای صمیمی ویولن و عاشق دیرپای موسیقی اصیل ایران. اما با وجود شهرت افسانه ایش، مردی می نماید ساده و فروتن...

یکی از شب های بهاری سال ۲۰۰۵ است. به تازگی نخستین "مجموعه داستانهای کوتاه از ادبیات معاصر اسرائیل" به گردآوری و ترجمه کامران حییمیان منتشر شده است که پروفیسور نتصر نیز بر آن مهربانانه مقدمه نوشته است. اینک به هفتادمین دهه زندگی خود گام نهاده است و با آن که نشانی از پیری در چهره اش نیست، بسیار بیش از گذشته در بهره بری از زمان حساس است. با این حال هم او آگاه از اهمیت ویژه این کتاب در فرهنگ معاصر فارسی، به طور غیر منتظره پذیرفته است که به قصد معرفی آن در جلسه کانون سخن حضور یابد. روحش جوان است و به نسل نو ایمان دارد. برای نوشته اش و برای وقت گرانبهایش جز واژه ای سپاس پاداشی نمی گیرد، گویی معرفی ادبیات داستانی اسرائیل برای این دانش پژوه متون سرد تاریخی وظیفه ای بدیهی بوده است. این در حالی است که

«... اگر ما سرمایه ای واقعی داریم، آن سرمایه ای نیست که در فلان بانک خوابیده، بلکه گنجینه های فرهنگی را باید سرمایه دانست. سرمایه حقیقی همین ها است. اینها است که برای همیشه می ماند. در آینده اگر سر صحبت درباره ملتی باز شود، نمی گویند فلان ملت این قدر ساختمان دارد و پول در بانک ها نهفته دارد، بلکه می گویند، شعرا و هنرمندان و موسیقی دانان و دانشمندانی چنین داشته و دارد. پس از فوت کسی نمی گویند فلان کس فلان قدر پول و مال داشت؛ می گویند فلان کس تا چه اندازه مایه فرهنگی داشت و چه کار خیری انجام داد و از چه راه به ملت خویش و به بشریت خدمت کرد. ارزش انسان به این نیست که چه دارد. ارزش انسان به این است که چه می داند...»

گفته های بالا به صراحت آن چه را که وظیفه تک تک ما است بیان می کنند و در این راستا، ما به سهم خود، ادامه و تکمیل پژوهش های پروفیسور ناصر پیرامون تاریخ و فرهنگ یهودیان ایران را از اولویت های "سازمان فرهنگی" قرار داده ایم.

در اینجا لازم می دانیم از یکایک نویسندگانی که مقالات خود را برای اقتباس و درج در این مجموعه در اختیار ما گذاردند، به ویژه دکتر ناهید پیرنظر که جدا از گردآوری و ارسال چند نوشته، عکس روی جلد را نیز برای نسخه برداری به ما هدیه کردند، و نیز دوست فرهیخته مان آقای پیمان اخلاقی که کار بازنویسی و برگردان مطالب فارسی یا انگلیسی، ویراستاری و طراحی این مجلد را با موشکافی به انجام رساندند، صمیمانه قدردانی کنیم.

امنون ناصر بیش از آن که همکار ما باشد، دوستان بود و پیش از آن که پژوهشگری نامی باشد، انسانی بزرگ. این دفترچه را به پاس انبوه کتب و نوشته هایی که به عشق حقیقت، به دفاع از مظلومیت مردمش و به امید سربلندی آنان نوشت به خاطر این دوست می سپریم. یادش زنده و راهش پر رهرو باد.

ژرژ هارونیان

هیأت مدیره سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا

لس آنجلس، فوریه ۲۰۰۹

پیشگفتار سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا

«کسی که به عشق زنده است، هرگز نمی میرد...»

این پایان گفتار زنده یاد پروفیسور امنون نتصر بود که در مراسم بزرگداشت استاد مرتضی نی- داود، موسیقیدان شهیر یهودی ایرانی، که به همت "سازمان فرهنگی" در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۴ برگزار گردید، ایراد کرد. شگفتا که این سخن تا چه اندازه مصداق حال خود او است. عشق او به تاریخ و یافتن حقیقت، عشق او به انسانیت و عشقش به زیبایی های زندگی، عشقی بی مانند بود. از این عشق، هزاران و بلکه میلیونها انسان در سراسر جهان، یا مستقیماً از طریق آشنایی با آثارش و آموختن تاریخ و یا به واسطه نفوذ پژوهش هایش بر اندیشمندان دیگر، تأثیر گرفته و خواهند گرفت. دامنه تأثیر تحقیقات او چنان وسیع است که آشکار است نامش همچنان بر زبانها خواهد ماند. به راستی که او هرگز نخواهد مرد:

هرگز نمیرد آن که دلش زنده شد به عشق ثبت است در جریده عالم دوام ما

نخستین همکاری میان پروفیسور امنون نتصر و "سازمان فرهنگی" چند ماهی پیش از آن تاریخ، در ۲۲ آوریل ۱۹۸۴، در جریان مراسم قدردانی از مورخ نامی یهود ایران، دکتر حبیب لوی صورت گرفت. از آن پس، پیوند بسیار نزدیک و پربراری میان او و سازمان در جهت پیشبرد برنامه ها و اهداف خیریه آن برقرار شد که بیش از بیست سال، تا زمان درگذشت او ادامه یافت. ارادت و حق شناسی بی حد نسبت به آن روانشاد ما را واداشت که به هدف حفظ و اشاعه آوازه اش گامی برداریم. اطمینان راسخ داریم که جامعه فرهنگ دوست ما با پشتیبانی بی دریغ خود، به ادامه آن چه که این فرزند خلف یهودیان ایران آغاز کرد یاری خواهند رساند.

ما در این یادنامه از شخصیت های گوناگونی که هریک به نحوی با پروفیسور نتصر آشنایی نزدیک داشته اند خواستیم تا نوشتاری درباره او ارائه دهند و خرسندیم که پاسخ آنان به ندای ما درخور مقام والای آن زنده یاد بوده است. اما شاید در این پیشگفتار، بازگفت سخنانی از خود او غایت تجلیل از یادش باشد. پروفیسور امنون نتصر چند سال پس از آشنایی با ما، در تاریخ ۲۶ آگوست ۱۹۹۰، در مجلس یادبود مرتضی خان نی داود که از سوی "سازمان فرهنگی" برگزار گردید چنین گفت:

فهرست مطالب

عنوان مطلب یا نویسنده	صفحه (بخش فارسی)	صفحه (بخش انگلیسی)	نسخهٔ زبان اصلی
پیشگفتار سازمان فرهنگی	۷	7	فارسی و انگلیسی
پیشگفتار سردبیر	۹	9	فارسی و انگلیسی
چهره های روحانی			
هاراو داوید شوفط	۱۱	11	فارسی، برگردان انگلیسی
هاراو دیدیا اِذراحيان	۱۴	14	فارسی، اقتباس انگلیسی
هاراو داوید زرگری	۱۸	17	فارسی، برگردان انگلیسی
چهره های عالم پژوهش			
پروفیسور شائول شاکد	۲۰	19	انگلیسی، برگردان فارسی
پروفیسور احسان یارشاطر	۲۲	21	فارسی، برگردان انگلیسی
دکتر ناهید پیرنظر	۲۴	24	فارسی و انگلیسی
شیرین دخت دقیقیان	۲۶	26	فارسی، برگردان انگلیسی
دکتر دانیل تُصدیک (صدیق)	۲۷	27	انگلیسی، برگردان فارسی
گزارشی از مراسم مؤسسهٔ بن صوی	۳۰	31	فارسی، اقتباس انگلیسی
چهره های سیاسی			
ژنرال شائول موفاض	۳۵	34	انگلیسی، برگردان فارسی
شهبانو فرح پهلوی	۳۶	35	فارسی، برگردان انگلیسی
شاهزاده رضا پهلوی	۳۷	36	فارسی، برگردان انگلیسی
روزنامه نگاران			
فرنوش رام	۳۸	37	فارسی، برگردان انگلیسی
منوچهر امیدوار	۴۱	39	فارسی، خلاصهٔ انگلیسی
منشه امیر	۴۳	40	فارسی، خلاصهٔ انگلیسی
فرهنگ دوستان			
ژاک ماهفر	۴۹	42	فارسی، برگردان انگلیسی
دکتر شیرزاد ابراهیمیان (آبرامز)	۵۱	44	فارسی، خلاصهٔ انگلیسی
ژرژ هارونیان	۵۳	45	فارسی، برگردان انگلیسی
پیوستها			
زندگینامه ای کوتاه	--	48	انگلیسی
عکس ها	--	50	فارسی و انگلیسی

یادنامه

۱۳۸۷

پروفسور آمنون نتصر

گزیده ای از مقالات و خاطرات

به مناسبت نخستین سالگرد درگذشت او

تاریخ انتشار

فوریه ۲۰۰۹

تهیه و نشر

سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا

طرح و نظارت بر اجرا

ژرژ هارونیان

عضو داوطلب هیأت مدیره سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا

سردبیر

پیمان اخلاقی

برگردان و اقتباس مطالب

پیمان اخلاقی

طرح جلد و صفحات: پیمان اخلاقی

عکس روی جلد: پروفسور آمنون نتصر، حدود سال ۱۹۹۸، هدیه دکتر ناهید پیرنظر

© ۲۰۰۹، سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا. تمامی حقوق محفوظ است.

یادنامه

۱۳۸۷

پروفسور آمنون نتصر

פרופ' אמנון נצור

(۱۳۱۳ - ۱۳۸۶)

(۵۶۹۴ - ۵۷۶۸)

گزیده ای از مقالات و خاطرات
به مناسبت نخستین سالگرد درگذشت او

بزرگداشتی به کوشش سازمان فرهنگی ایرانیان یهودی کالیفرنیا
عواید حاصله به ادامه اهداف پژوهشی آمنون نتصر و ارائه آثار منتشر نشده او اختصاص خواهد یافت.